

JUSTIITSMINISTEERIUM

TARTU ÜLIKOOL

LASTE JA NOORTE SEKSUAALSE VÄÄRKOHTLEMISE LEVIKU UURING

KRIMINAALPOLIITIKA UURINGUD

21

Kriminaalpoliitika uuringud
21

LASTE JA NOORTE SEKSUAALSE VÄÄRKOHTLEMISE LEVIKU UURING

Kadri Soo
Maarika Lukk
Mare Ainsaar
Mai Beilmann
Marek Sammul
Gerly Tamm
Kerly Espenberg
Rein Murakas
Triinu Arak
Merli Aksen
Sille Vahaste-Pruul
Dagmar Kutsar

Tallinn
2016

Väljaandja:
Justiitsministeerium
Tõnismägi 5a
15191 Tallinn
Telefon: 620 8100
Faks: 620 8109
e-post: info@just.ee

Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuringu võrgukodu:
www.kriminaalpoliitika.ee/lasteuuring.
Leheküljelt on allalaaditav uuringu andmefail SPSSi jaoks.

Kujundus ja küljendus: Dada AD

ISSN 1736-2377
ISBN 978-9949-9521-9-9 (trükis)
ISBN 978-9949-9751-0-5 (pdf)

Kõik käesolevas materjalis esitatu on kaitstud autoriõigusega,
mis kuulub justiitsministeeriumile.
Väljaannet võib tsiteerida või refereerida üksnes juhul, kui viidatakse materjali autoritele.
Justiitsministeeriumi kirjaliku nõusolekuta ei tohi väljaannet
ega selle osi mingil viisil publitseerida.

EESSÕNA

Laste õiguste konventsiooni järgi on igal lapsel õigus olla kaitstud igasuguse seksuaalse ekspluateerimise ja seksuaalse ärakasutamise eest.[1] Ometi pigistavad kogukond, lähedased, spetsialistid või ka ohvriks langenud laps või noor ise selle ees silma kinni sagedamini, kui usume. Laps saab küll ka ise ennast seksuaalse väärkohtlemise eest mitmel moel kaitsta, kuid tuleb arvestada tema haavatavust ja sõltuvust täiskasvanutest. Lapsel on õigus perekonna, ühiskonna, omavalitsuse ja riigi erilisele kaitsele ja abile.

Justiitsministeeriumi tellitud ning Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskuse (RAKE) korraldatud „Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuringul" on laste heaolu suurendamisel Eestis kaalukas roll, sest see aitab seksuaalset väärkohtlemist ära hoida. Uuringu andmeil on äärmiselt tähtis, et laste ja noorte seksuaalsest väärkohtlemisest räägitaks, kuna seda tuleb ette märksa sagedamini, kui ametlik kuritegevuse statistika näitab.

Uuring näitas, et noored ei oska näha halbu tagajärgi, mida seksuaalne väärkohtlemine neile endile või eakaaslastele põhjustab. Inimene hakkab tihti alles küpsemas eas aru saama, miks noorena tehtud valikud ja saadud kogemused halvad olid. Sestap on mõistetav, et noored ei oska ohumärke ära tunda, veel vähem aga end kaitsta ohvriks langemise või väärkohtleva käitumise ja selle tagajärgede eest. Peame senisest enam selgitama, millised on seksuaalse väärkohtlemise vormid ja tagajärjed, ning kujundama hoiakuid ja oskusi, mille toel ennast või teisi kahjustavast käitumisest hoiduda. Võrreldes varasemaga on noored kogenud vähem füüsilist ja vaimset vägivalda. Kuna sellise vägivallaga kokkupuutumine on üks seksuaalse väärkohtlemise riskitegur, siis tuleb jätkata nii kodu kui ka kooliga seotud vägivallaennetusega, muu hulgas rakendada järjepidevalt positiivse vanemluse ja koolikiusamise programmi.

Kuigi seksuaalsel väärkohtlemisel on ohvrile tihti pikaajaline negatiivne mõju, on samal ajal tähtis rõhutada, et seksuaalne väärkohtlemine ei tohiks mõjutada lapse elukvaliteeti liiga palju. On võimalik õigel ajal ja asjatundlikult sekkuda, abi otsida ja leida ning terveneda. Ühtegi last ei tohi murega üksi jätta, ükski väärkoheldud laps ega noor ei tohi jääda eraldatusse. Seetõttu peavad asjatundlik abi ja nõustamiskanalid muutuma senisest paremini kättesaadavaks. Samuti tuleb luua selline kasvukeskkond, mis julgustab rääkima ka seksuaalsusega seotud teemadest, sh väärkohtlemisest. Lõpptulemusena peaks iga inimene, nii laps kui ka täiskasvanu, oskama oma hoiakute ja käitumisega vägivallale vastu seista.

Teie käes oleva aruande infot ja soovitusi targalt kasutades on võimalik luua Eesti lastele ja noortele täisväärtuslikum elu. Loodetavasti aitab see uuring murda laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemisega seotud tabusid ning mõista teemasid, millest rääkimist püütakse mõnikord vältida. Usume, et uuringuaruanne annab tõuke laste ja noorte seksuaalset väärkohtlemist ennetavatele algatustele, uuringutele ja publikatsioonidele.

Brit Tammiste, Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond

1 Artikkel 34, vt http://lasteombudsman.ee/sites/default/files/IMCE/lapse_oiguste_voldik_veeb.pdf.

Uuringu on tellinud Justiitsministeerium ning seda viis läbi Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE koostöös ühiskonnateaduste instituudiga.

Uuringu autorid: Kadri Soo, *TÜ sotsiaalpoliitika õppetooli soouuringute lektor, analüütik*
Maarika Lukk, *TÜ RAKE projektijuht ja toimetaja*
Mare Ainsaar, *TÜ sotsiaalpoliitika õppetooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika vanemteadur, analüütik*
Mai Beilmann, *TÜ sotsiaalpoliitika õppetooli nooremteadur, analüütik*
Marek Sammul, *TÜ analüütik, toimetaja*
Gerly Tamm, *TÜ RAKE analüütik*
Kerly Espenberg, *TÜ RAKE projektijuht*
Rein Murakas, *TÜ sotsioloogia õppetooli sotsiaalse analüüsi meetodite lektor, ekspert*
Triinu Arak, *TÜ RAKE assistent*
Merli Aksen, *TÜ RAKE analüütik*
Sille Vahaste-Pruul, *TÜ RAKE analüütik*
Dagmar Kutsar, *TÜ sotsiaaltöö õppetooli sotsiaalpoliitika dotsent, ekspert*

Viitamine: Soo, K., Lukk, M., Ainsaar, M., Beilmann, M., Tamm, G., Espenberg, K., Murakas, R., Arak, T., Aksen, M., Vahaste-Pruul, S., Kutsar, D. (2015). Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuring. Tartu: Tartu Ülikool

Uuringu läbiviijad tänavad kõiki uuringus osalenud koole ja nende õpilasi. Samuti kõiki ülikooli tudengeid ja kaastöötajaid, kes aitasid küsitluse läbiviimisel. Lisaks tänavad uuringu läbiviijad tellija esindajat Brit Tammistet, kes oli suureks abiks uuringu läbiviimisel.

RAKE on võrgustikutüüpi rakendusuuringute keskus. Meie missiooniks on tõsta teadmisel põhineva otsustamise osakaalu Eesti ühiskonnas. Lisaks RAKE meeskonnale kaasame kõrgeima kvaliteedi tagamiseks oma uuringutesse parimaid valdkonnaeksperte nii Tartu Ülikoolist kui vajadusel ka väljastpoolt. RAKE võrgustik hõlmab kõiki TÜ sotsiaalteadlasi ning meditsiini-, loodus-, tehnika- ja humanitaarteaduste valdkonna esindajaid.

Kontaktandmed: Lossi 36-124, 51003, Tartu
http://www.ec.ut.ee/rakendusuuringud

SISUKORD

Peamised tulemused 6

Sissejuhatus 8

Mõisted 10

Metoodika 15

1. Noorte kodukeskkond 20

2. Reegleid rikkuv käitumine noorte hulgas 25

3. Noorte vabatahtlikud seksuaalkogemused 29

4. Seksuaalvägivallaga seotud hoiakud 34

5. Noorte kokkupuude prostitutsiooni ja pornograafiaga 43

    5.1 Kokkupuude pornograafiaga 44

    5.2 Kokkupuude prostitutsiooniga 50

6. Noorte füüsilise ja vaimse vägivalla kogemused 55

7. Noorte seksuaalkogemused interneti vahendusel 62

8. Seksuaalse väärkohtlemise kogemused päriselus 67

    8.1. Seksuaalse ahistamise kogemused päriselus 67

    8.2. Seksuaalvägivalla kogemused päriselus 72

    8.3. Seksuaalse väärkohtlemise seos vaimse tervisega ja abi palumine isikliku probleemi korral 80

9. Seksuaalse väärkohtlemise toimepanek 84

10. Seksuaalse väärkohtlemise ja –vägivalla toimepanemise riskitegurid ning tagajärjed 87

Kokkuvõte 93

Soovitused 97

Summary 100

Viidatud allikad 105

Lisa 1. Küsimustik 112

PEAMISED TULEMUSED

Lapse seksuaalse väärkohtlemisena mõistetakse lapse kaasamist igasugusesse seksuaalsesse tegevusse, millega ta ei ole nõus või mille sisust ta ei saa aru ning mille võib toime panna täiskasvanu või teine laps, kes on vanuse või arengutaseme poolest vastutus-, usaldus- või võimusuhetes kannatanuga. Seksuaalset väärkohtlemist liigitatakse siinses uuringus seksuaalseks ahistamiseks ja seksuaalvägivallaks. Esimene sisaldab peamiselt mitteverbaalseid tegevusi (nt pornograafia vaatama sundimine) ja soovimatuid puudutusi (n.ö käperdamine). Seksuaalvägivalla puhul survestatakse lapsi seksuaalselt käituma (nt masturbeerimine, oma suguelundite näitamine) või seksuaalaktist osa võtma (nt vägistamiskatse, vahekorda sundimine).

Uuringu peamised tulemused:

1. Laste seksuaalne väärkohtlemine on üsna levinud. 32% 16–18-aastastest noortest on kogenud oma elu jooksul vähemalt ühte väärkohtlemisena käsitletud tegu väljaspool interenti keskkonda. 30% noortest on kogenud vähemalt ühte seksuaalse ahistamise juhtumit, peamiselt käperdamist (25%) ja alasti eksponeerimist (11%). Seksuaalvägivalda on kogenud iga kümnes noor, sh 5% on sunnitud olema seksuaalvahekorras.

2. Tüdrukute seas on poistega võrreldes oluliselt rohkem seksuaalset väärkohtlemist kogenud isikuid (47% vs. 19%). Kui seksuaalset ahistamist on kogenud enim eesti keelt rääkivad neiud (48%) ja seejärel vene või muud keelt kõnelevad tüdrukud (34%), siis seksuaalvägivalla all kannatanute puhul on järjestus vastupidine – enim muukeelsed tüdrukud (20%) ja siis eesti keelt rääkivad tüdrukud (15%). Seksuaalse ahistamisega on kokku puutunud võrdne määr eri kodukeelega poisse (17%), seksuaalvägivalda on muud keelt rääkivad poisid kogenud veidi enam kui eesti keelt rääkivad poisid (osakaalud vastavalt 6% ja 3%).

3. Ebameeldivaim seksuaalvägivalla juhtum toimus enamasti siis, kui vastaja oli 15–16-aastane. Iga kuues ohver oli juhtumi ajal noorem kui 14. Toimepanija oli peamiselt meessoost 16–17-aastane või alles täiskasvanuks saanud tuttav või praegune/endine poiss-sõber. 8% oli kogenud vägivalda pereliikme või sugulase (peamiselt isa ja kasuisa) poolt, 18% juhtudel oli vägivallatsejaks võõras isik.

4. Kõige sagedamini kasutas vägivallatseja ohvri survestamiseks veenmist ning kinnihoidmist. Poiss- või tüdruksõber kasutas peamiselt verbaalseid meetodeid, võõras isik aga rakendas nii verbaalseid kui ka füüsilisi surve avaldamise viise. Seksuaalvägivald toimus sagedamini vägivallatseja või ohvri kodus, harvem tänaval või meelelahutusasutuses. Ligi kolmandik ohvritest ja pooled vägivalla toimepanijatest olid juhtunu ajal tarvitanud alkoholi või narkootikume.

5. Väljaspool interneti keskkonda lapseealise seksuaalse ahistamise toimepanija oli reeglina täiskasvanud võõras mees, harvem tuttav või peresõber. Seksuaalne ahistamine toimus enamasti ahistaja või ohvri kodus või tänaval, kus ahistaja hoidis last kinni või kasutas ära oma täiskasvanu autoriteeti ja võimupositsiooni.

6. Veidi enam kui pooled väärkohtlemise ohvrid räägivad juhtunust kellelegi. Enamasti räägitakse toimunust sõbrale või emale. Vähesed usaldavad juhtumi rääkimisel spetsialiste (nõustaja, arst, lastekaitsetöötaja). Politseisse on teatatud aga väga üksikutest juhtumitest. Võrreldes seksuaalvägivallaga on ahistamine olukord, mida paljud seda kogenud noored ei pea piisavalt tõsiseks ja oluliseks, et toimunust kellelegi kõneleda. Seksuaalvägivald on aga valulik kogemus, mis hoitakse enda teada kas häbitundest või soovist vanemaid mitte kurvastada.

7. Seksuaalsel väärkohtlemisel võib olla tõsine mõju noore emotsionaalsele heaolule. Väärkohtlemist kogenud noored tundsid end väärkohtlemist mittekogenutega võrreldes enam õnnetult, masendunult, tõrjutult ja pinges. Neil esines rohkem unehäireid, nad muretsesid enam ning tundsid tuleviku suhtes abitust. Umbes kolmandik väärkohtlemist kogenud noortest oli mõelnud, et ei taha enam elada.

8. Enamasti panevad seksuaalvägivalda toime noormehed (5%), kuid vähesel määral ka neiud. Enamasti piirdub vägivallategu kellegi suguelundite või privaatsete kehaosade katsumisega, üksikud noored on andnud teada kellegi vahekorda sundimisest. Vägivallaohvriks on eelkõige tuttav eakaaslane või kohtamispartner, keda veendakse või ähvardatakse maha jätmisega seksuaalsuhtes olema.

9. Seksuaalset väärkohtlemist kogevad rohkem noored, kelle vastu on varem kodus kasutatud vaimset ja/või füüsilist vägivalda ning kelle vanemate suhted on vägivaldsed. Samuti suurendab väärkohtlemise kogemise tõenäosust vanemate vähene osavõtlikkus lapse käekäigust (st hoolitsemine, toetamine, soovide ja vajaduste mõistmine ning murede kuulamine). Vägivalla kogemine ühes keskkonnas suurendab inimese haavatavust ka teises keskkonnas, mistõttu võib ta kergemini langeda vägivalla ohvriks. Haavatavust, ebakindlust, mõjutatavust ja ärakasutamise riski suurendab veel napp toetus ja hoolivus vanemate poolt, mis tõukab noort inimest otsima tähelepanu ja lähedust väljastpoolt kodu.

10. Seksuaalset väärkohtlemist kogenud noored on alustanud keskmiselt veidi varem suguelu, neil on olnud rohkem vabatahtlikke seksuaalpartnereid kui väärkohtlemist mittekogenutel. Väärkohtlemise kogemine on seotud ka sagedasema alkoholi tarvitamise ja õigusrikkumiste toimepanemisega. Sellist käitumist võib käsitleda ühelt poolt seksuaalse väärkohtlemise riskitegurina. Näiteks noortel, kes kuuluvad sõprus- või tutvuskonda, kelle hulgas peetakse normiks teatavat riskikäitumist, on suurem tõenäosus langeda mõne grupiliikme või grupiga seotud isiku kuritarvitamise ohvriks. Peaalegi kahandab alkoholijoove ohutunnet ning muudab napsitanud noore „kergeks saagiks“. Varane suguelu algus, seksuaalpartnerite arvukus, uimastite pruukimine ja seaduste rikkumine võivad olla ka väärkohtlemise tagajärjeks – viisiks, kuidas ohver püüab toime tulla ärakasutamisest tingitud ärevuse, mure ja alanenud enesehinnanguga.

SISSEJUHATUS

Seksuaalvägivald on tõsine sotsiaalne ja rahvatervise probleem, mille ohvriteks võivad olla inimesed erinevas vanuses, kuid enim haavatavad on lapsed ja noored. Laste vastu suunatud seksuaalvägivalla (sageli nimetatud ka seksuaalseks väärkohtlemiseks) puhul on tegemist lapse kaasamisega seksuaalsesse tegevusse, mille sisust ta ei saa täielikult aru, millele ta ei ole võimeline andma adekvaatset nõusolekut ning mis astub üle seadustest või ühiskonna sotsiaalsetest normidest (Butchart *et al.* 2006). Seksuaalne väärkohtlemine lapse suhtes on võimu, seksuaalsete või muude vajaduste rahuldamise eesmärgil toime pandud tegevus täiskasvanu või teise lapse poolt, kes vanuse või arengutaseme poolest on vastutus-, usaldus- või võimusuhetes kannatanuga. Selleks et ennetada laste langemist seksuaalse väärkohtlemise ohvriks või tõhusamalt abistada kannatanuid, on oluline teada laste seksuaalse väärkohtlemise levikut, enim ohustatud sihtgruppe, selle toimumise mehhanisme ning riskitegureid.

Uuringu eesmärk on välja selgitada 16–18aastaste Eesti noorte kokkupuude seksuaalse väärkohtlemisega, selle riskitegurid, tagajärjed ning abi saamise viisid juhtunu korral. Uuringus tuuakse välja, millised noorte peresuhete, sõpruskonna, seksuaal- ja riskikäitumise, koolis toimetuleku ning vaimse tervisega seotud tegurid suurendavad või vähendavad lapse või noore seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemist. Uuring keskendub noorte seksuaalvägivalla kogemustele nii väljaspool arvutimaailma kui ka virtuaalmaailmas. Käesolev uuring viiakse läbi sarnaselt 2003. aastal Eestis läbiviidud uuringuga (Soo ja Kutsar 2004) ning teistes Läänemere riikides toimunud laiaulatusliku noorteküsitlusega „Seksuaalsus ja seksuaalne väärkohtlemine“ (Mossige *et al.* 2007), et oleks võimalik tulemusi võrrelda.

Lapse väärkohtlemise seletamisel lähtutakse Bronfenbrenneri välja töötatud ja Belsky (1980) edasi arendatud lapse väärkohtlemise ökoloogilisest mudelist. Selle järgi on lapse seksuaalne väärkohtlemine sotsiaalpsühholoogiline fenomen, mille toimumist või millega toimetulemist mõjutavad erinevad omavahel seotud tegurid indiviidi, pere- ja sõpruskonna, kogukonna ja ühiskonna tasandil. Mudeli kohaselt ei saa näha väärkohtlemise põhjust ainult ühes tasandis, näiteks kodustes probleemides ja kehvas vanemluses, vaid seda tuleb otsida tervikpildist. Ühiskonnas eksisteerivad normid, väärtused ja hoiakud mõjutavad indiviidide (sh vanemate) tõekspidamisi ja käitumist. Kultuur sisaldab reegleid ja tõekspidamisi laste kasvatamise ja kohtlemise viisidest, laste ja täiskasvanute vastutusest, kohustustest ja õigustest. Kultuur hõlmab ka norme ja arusaamu lapse seksuaalsusest ning tema seksuaalsest väärkohtlemisest. See, mis ulatuses inimene kultuurilisi norme ja hoiakuid omaks võtab, sõltub palju tema enda eripärast ning lähema keskkonna (perekond, kogukond) mõjust. Samas kujundavad üksikindiviidid ühiskondlikke norme ja väärtusi.

Ökoloogilise mudeli kohaselt tulenevad lapse seksuaalse väärkohtlemise riskitegurid nelja tasandi kombinatsioonist. Antud uuringus keskendutakse peamiselt indiviidi ja perekonna rollile. **Indiviidi tasandi riskiteguritest** võib nimetada lapse enda riskikäitumist, mis võib tahtmatult suurendada vägivalla ohvriks langemise tõenäosust. Näiteks varane suguelu algus, palju seksuaalpartnereid, sage sõpradega väljas käimine, alkoholi ja narkootikumide pruuki-

mine ja õigusrikkumiste toimepanek võivad suurendada seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemise tõenäosust (Averdijk *et al.* 2012). Kingi ja ta kolleegide (King *et al.* 2004) järgi suurendab joobes või narkuimas olek noorte kaitsetust ning loob soodsa võimaluse seksuaalseks ärakasutamiseks. Samuti võivad alkoholi kasutavad noored kuuluda sellistesse kampadesse, kus "seksuaalset tegevust peetakse kampa sisseõnnistamise rituaaliks" *(Ibid)*. Teisalt on käsitletud seksuaalselt väärkoheldud noorte suuremat kalduvust alkoholi ja narkootikume tarvitada ning kuritegusid toime panna väärkohtlemise tagajärgedena (Bailey ja McCloskey 2005).

Perekonna tasandi tegureid on peetud väga olulisteks lapse seksuaalse väärkohtlemise seletamisel. Leitud on, et ebastabiilse perestruktuuri, jahedate (pere-)suhete ning vägivaldse käitumise esinemine pereliikmete vahel võib suurendada lapse langemist seksuaalse väärkohtlemise ohvriks nii kodus kui ka väljaspool seda, samas vanemate hooliv ja toetav kasvatusstiil võib vähendada märgatavalt lapse vägivalla kogemise tõenäosust või aidata lapsel juhtunust paremini terveneda (Kellogg 2002; Soo 2006). Väärkoheldud lapse suhted vanematega on pigem jahedad ja külmad, neil esineb palju omavahelisi tülisid ning vähe emotsionaalset lähedust (Gold *et al.* 2004; Svedin *et al.* 2002). Samuti on paljud seksuaalselt väärkoheldud lapsed kogenud kodus füüsilist ja vaimset vägivalda ning näinud vanematevahelist vägivalda pealt (Averdijk *et al.* 2012; Soo ja Soo 2002).

Ökoloogilist mudelit on kasutatud ka seksuaalvägivalla toimepanemise seletamisel (nt WHO 2010; Averdijk *et al.* 2012). Seksuaalvägivalda kasutanud inimesed on tõenäolisemalt ise perevägivalla ohvrid või kogenud (seksuaal)vägivalda mõnes teises keskkonnas (Ibid). Noorukieas seksuaalvägivalla toimepanemine on seotud samuti riskikäitumise ulatusega, sh varase suguelu alguse ja juhuslike seksuaalvahekordadega, uimastite pruukimise ja seadusi rikkuva tegevusega (Averdijk et al. 2012; Krahé 1998; Malamuth et al. 1991). Teismeliseeas mängivad eakaaslased olulist rolli noorte seksuaalsusega seotud hoiakute, normide ja käitumise kujundamisel. Sõprade eeskujul (tajutud sotsiaalne surve) omandatakse arusaam „õigest" seksuaalelu alustamise east ja soorollilisest (seksuaal)käitumisest. Soovist pälvida eakaaslaste tunnustus ning vastata ettekujutatud mehelikkuse/naiselikkuse normidele, võivad noored survestada teist noort seksuaalsuhtes olema või nõustuda vahekorraga, mida ise tegelikult ei taheta (Krahé ja Tomaszewska-Jedrysiak 2011; Moore ja Rosenthal 1995). Seksuaalvägivalla toimepanemist hõlbustab ka impersonaalne orientatsioon seksuaalkäitumises, mis viitab inimese eelistusele olla juhuslikes, lühiajalistes ning emotsionaalse seotuseta intiimsuhetes, mis vähendavad muretsemist partneri soovide, tunnete ja võimaliku haiget saamise üle (Malamuth 1995).

Arvatakse, et pornograafia on samuti seotud seksuaalvägivalla toimepanemisega. Sage ja vägivaldse pornograafilise materjali vaatamine suurendab (noor)meeste tolerantsust seksuaalvägivalla suhtes ning valmisolekut ise agressiivselt käituda (Flood 2007). Brown ja L'Engle (2009) täheldasid longituuduuringus, et poistel on varajases eas (12–14aastasena) pornograafilise materjali vaatamine seotud liberaalsete seksuaalkäitumise normidega, oraalses ja vaginaalses vahekorras olemise ja sagedasema seksuaalse ahistamise toimepanemisega kaks aastat hiljem (14–16aastasena). Seksuaalvägivalla toimepanemist soodustavad ka vägivalda toetavad hoiakud (nt vägistamise müüdid, mida on pikemalt käsitletud neljandas peatüki) ja stereotüüpsed soorollid (Adams-Curtis ja Forbes 2004; Forbes *et al.* 2004).

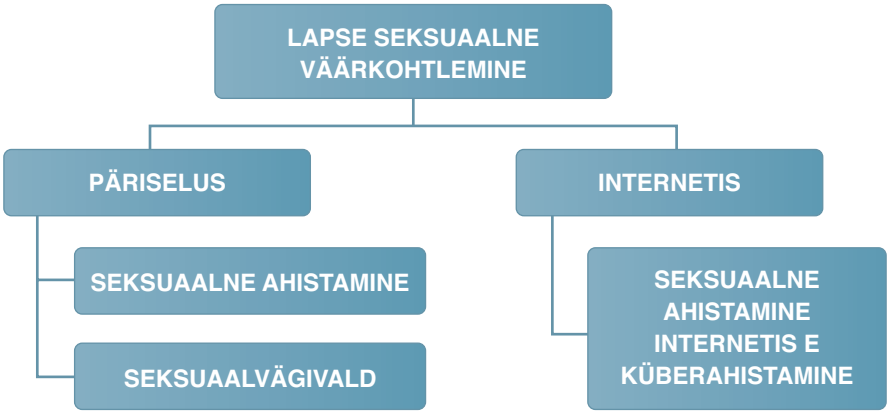
MÕISTED

KADRI SOO

Seksuaalvägivald (ingl *sexual violence*) on igasugune seksuaalvahekord või seksuaalvahekorda astumise katse, soovimatud seksuaalse alatooniga märkused või lähenemiskatsed või muul moel isiku seksuaalsuse vastu sunni abil toimepandud teod, sõltumata vägivallatseja suhtest ohvriga ja ükskõik millises kohas, sh kodus, tööl või mujal (Jewkes *et al.* 2002). Maailma Terviseorganisatsiooni järgi hõlmab seksuaalvägivald vägistamist (sh kooselus, kohtamisel ja võõraste poolt), seksuaaltoimingutest osa võtma sundimist, seksuaalset ahistamist, prostitutsioonile sundimist, inimkaubandust seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil, laste seksuaalset ärakasutamist, sundabielusid (sh laste abielud), sunniviisilist aborti, naiste suguelundite moonutamist ja puudega inimeste seksuaalset ärakasutamist.

Laste seksuaalne väärkohtlemine (ingl *child sexual abuse*) on lapse kaasamine igasugusesse seksuaalsesse tegevusse, mille sisust ta ei saa täielikult aru, millele ta ei ole võimeline andma adekvaatset nõusolekut ning mis astub üle seadustest või ühiskonna sotsiaalsetest normidest (Butchart *et al.* 2006). Käesoleva uuringu fookuses on laste ja noorte vastu suunatud seksuaalvägivald, mida on eestikeelses teemakohases kirjanduses nimetatud ka seksuaalseks väärkohtlemiseks (vt nt Rosental ja Tilk 1999, Soonets 1997, Soo ja Kutsar 2004). Seksuaalne väärkohtlemine lapse suhtes on võimu, seksuaalsete või muude vajaduste rahuldamise eesmärgil toime pandud tegevus täiskasvanu või teise lapse poolt, kes vanuse või arengutaseme poolest on vastutus-, usaldus- või võimusuhetes kannatanuga.

Uuringus kasutatakse uuritava fenomeni katusterminina **seksuaalset väärkohtlemist**. Esiteks on suurem osa uuritavatest alaealised. Teiseks jäävad küsitluse läbiviimise ajal 18- või 19aastaste vastajate ohvrikogemused valdavas enamuses eluperioodi, kui nad olid nooremad kui 18. Seksuaalse väärkohtlemise puhul uuritakse mitut selle alavormi (vt Joonis 1). Interneti vahendusel toimuvaid väärkohtlevaid tegusid, mis sisaldavad peamiselt seksuaalse sisuga sõnumite ja piltide saatmist või ettepanekute tegemist, nimetatakse uuringus seksuaalseks ahistamiseks interneti teel või küberahistamiseks. Väljaspool internetti toimuva seksuaalse ahistamise all peetakse silmas mittefüüsilisi tegevusi, kus lapsele demonstreeritakse midagi seksuaalset, ja soovimatuid lähenemiskatseid (puudutused, käperdamine). Seksuaalvägivallana käsitletakse uuringus kontaktseid ja mittekontaktseid seksuaalakte, milles laps ei ole enam seksuaalse sisuga materjali või tegevuse (passiivne) saaja või pealtvaataja, vaid kuhu on laps kaasatud kui osaleja. Need on juhtumid, kus last sunnitakse ise midagi seksuaalset tegema (nt suguelundite näitamine) või suisa suguühtes osalema. Nende tegude tagajärg lapsele võib olla oluliselt traumeerivam kui eelnevate väärkohtlemise vormide puhul.



Joonis 1. *Uuringus kasutatavad lapse seksuaalse väärkohtlemisega seotud mõisted*

Järgnevalt selgitatakse lapse seksuaalse väärkohtlemisega seotud mõisteid:

Seksuaalne ahistamine (ingl *sexual harassment*) on seksuaalvägivalla üks vorme, mis sisaldab soovimatuid sõnalisi, mittesõnalisi või füüsilisi seksuaalse olemusega käitumisi või tegevusi, mis loovad häiriva, ähvardava, vaenuliku, halvustava, alandava või solvava õhkkonna ja mille eesmärk või tegelik toime on isiku väärikuse alandamine (Euroopa Parlamendi… 2006/54). Euroopa Põhiõiguste Amet (FRA 2014) eristab füüsilist seksuaalset ahistamist (nt mittesoovitud puudutused, kallistused ja suudlused), verbaalset ahistamist (nt seksuaalse alatooniga solvavad märkused ja naljad, kohatud ettepanekud kohtamisteks), mitteverbaalset ahistamist (seksuaalse sisuga solvavate piltide ja fotode näitamine või saatmine, enda siivutult näitamine, vastu tahtmist pornograafilist materjali vaatama sundimine) ja küberahistamist (soovimatud seksuaalse sisuga ja solvavad e-mailid või sõnumid, solvavad kohatud lähenemiskatsed sotsiaalvõrgustikus). Seksuaalne ahistamine on igasugune mittesoovitud pealetükkiv seksuaalne tähelepanu.

Lapse seksuaalne ahistamine interneti vahendusel (ingl *child sexual solicitation/ harassment*) on lapse kaasamine seksuaalsesse tegevusse, milles ta ei soovi osaleda (Finkelhor et al. 2000) või mille tähendusest ja tagajärgedest ta ei saa täielikult aru. Ahistamine hõlmab näiteks lapsele seksuaalse sisuga e-kirjade, sõnumite või piltide saatmist, intiimse informatsiooni küsimist, seksuaalsesse vestlusse kaasamist või nõudmist saata endast paljastavaid fotosid või videoid. Ahistamist tuleb eristada seksuaalse sisuga vestlusest (chatting), seksuaalse informatsiooni küsimisest ja piltide vms vahetamisest eakaaslaste vahel, kes teevad seda vabal tahtel (Quayle *et al.* 2011). See seksuaalse ahistamise mõiste kattub Euroopa Põhiõiguste Ameti küberahistamise mõistega. Veebikeskkonnas toimuv lapse ahistamine (nt lapse mõjutamine veebikaamera vahendusel ennast alasti näitama) võib päädida temast pornograafilise materjali valmistamise ja levitamisega.

Seksting (ingl *sexting*, kombinatsioon sõnadest *„sex“* ja *„texting“*) on seksuaalse sisuga tekstisõnumite, fotode või videote (edasi)saatmine mobiiltelefoni teel (Ibid). Telefonikaameraga tehtud paljastavate ülesvõtete levitamises võib seisneda tõsine oht – need võivad jõuda kergesti kolmandate isikuteni, kes hakkavad sõnumi saatjat ahistama või kasutavad materjali pornograafilisel eesmärgil.

Lapse seksuaalne peibutamine (ingl *grooming*) on protsess, mille käigus peibutaja valmistab ette lapse, lapsele olulised täiskasvanud või keskkonna lapse seksuaalseks väärkohtlemiseks (Craven et al. 2006). Tegevuse eesmärk on pääseda ligi lapsele, panna ta kuuletuma ja vältida, et ta toimuva avalikustaks. Peibutamine on enamasti süstemaatiline käitumine, mis võib sisaldada lapse jälgimist, helistamist, piltide ja sõnumite vahetamist, isiklike andmete küsimist, lapsega „sõbrunemist“ usalduse võitmiseks ja manipuleerimist. Peibutaja võib teha lapsele kohtumisettepaneku, et last seksuaalselt ära kasutada. Peibutamine võib toimuda virtuaalkeskkonnas (nt sotsiaalvõrgustikus), saada sealt alguse või leida aset üksnes päris-maailmas.

Pornograafiat ehk pornograafilist materjali on defineeritud kui seksuaaltoimingute üksikasjalikku kirjeldamist eesmärgiga tekitada materjaliga kokku puutuvas isikus pigem sugulist erutust kui esteetilisi või emotsionaalseid tundeid (Malamuth 2001). Pornograafia tähendab igasugust seksuaalselt ühemõttelist visuaalset materjali (nt raamat, ajakiri, film, pilt, graafika või internetilehekülg), mis kujutab kehaosi (suguelundeid) või inimesi simuleeritavas või reaalses seksuaalses tegevuses (Dines, Jensen 2008). Pornograafiat eristatakse erootikast, sest see kujutab sageli inimesi alandaval ja labasel viisil, vägivaldses või domineerimise-allumise situatsioonis. Siinkohal on oluline ära märkida, et definitsioon põhineb teoreetilistel, uurijate poolt välja pakutud kirjeldustel.

Lapsporno (ingl *child pornography*) on pornograafiline materjal, mis visuaalselt kujutab või esitab reaalset last, kes osaleb ühemõtteliselt seksuaalses tegevuses või on sellesse kaasatud, kusjuures lapse suguelundid või häbemepiirkond on sugukõlvatult eksponeeritud (Nõukogu raamotsus 2004/68/JSK). Lapspornona mõistetakse ka pornograafilist materjali, millel kujutatakse lapsena näivat reaalset isikut või realistlikku kujutist tegelikkuses mitteeksisteerivast lapsest. Termini „lapsporno“ asemel on järjest enam hakatud kasutama mõistet „lapse seksuaalset väärkohtlemist kujutav materjal“ (ingl *child abuse images*), sest see viitab konkreetsemalt teose sisule ja nõusoleku puudumisele selle valmistamisel (Quayle et al. 2011).

Prostitutsiooni on mõningates varasemates uuringutes defineeritud kui tegevust (sh ühekordset, nt seksuaalteenuse müümine), mis on seotud piiratud suhtlusskeemiga (nt töötaja – kupeldaja, töötaja – politsei, töötaja – klient, Phoenix 1995); mõiste puhul on soovitatud ka eristada vabatahtlikkuse või sunniviisilisuse alusel pakutavat seksuaalset teenust (Lindström 2015). Mõiste defineerimise keerukusest tulenevalt on aga ekspertide hinnangul soovitatud kasutada tunnetuslikku definitsiooni prostitutsiooni mõistest arusaamisel (Phoenix 1995).

Intsest (Ingl *incest*) on seksuaalsuhe isikute vahel, kellel on sugulussidemete olemuse tõttu keelatud seaduse või tavade järgi üksteisega abielluda. Mida suurem on kahe inimese geneetiline sarnasus, seda tõenäolisemalt on nendevaheline seksuaalsuhe keelatud või taunitav.

Tavaliselt on seksuaalvahekord keelatud veresidemetega ja adopteerimise läbi seotud isikute vahel, näiteks (kasu)isa ja (kasu)tütar, ema ja poeg või õed-vennad. Mõnes ühiskonnas võib see keeld laieneda ka lähisugulastele (nt onu/tädi ja õe- või vennalaps).

Kohtinguvägivald (ingl *dating violence*) on füüsilise, seksuaalse ja/või emotsionaalse väärkohtlemise akt või sellega ähvardamine praeguse või endise kohtamispartneri poolt (Shenoy 2008). Kohtinguvägivald leiab aset mittekooseluliste intiimpartnerite vahel (nt poiss- ja tüdruksõber).

Järgnevalt tuuakse välja **alaealiste seksuaalse väärkohtlemise regulatsioon Eestis**:

Lapse seksuaalne väärkohtlemine on tõsine lapse heaolu ja arengut kahjustav tegu. Laste kaitsmise eesmärgil on erinevad väärkohtlemise vormid Eesti seadustes sätestatud ja keelustatud. Järgnevalt on loetelu lapse vastu suunatud seksuaalsetest tegudest, mida peetakse karistusseadustiku järgi kuriteoks. Kõigepealt kirjeldatakse kontaktseid kuritegusid ning seejärel selliseid, mis ei pea lapsega füüsilist kontakti sisaldama.

Vägistamine on inimese tahte vastaselt temaga suguühtesse astumine või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemine vägivallaga või ära kasutades inimese seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama.

Suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu mõjuvõimu kasutades on juhtum, kus täiskasvanu astub alaealisega suguühtesse või teeb mingi muu sugulise iseloomuga teo, kasutades ära lapse sõltuvust temast või kuritarvitades lapse suhtes saavutatud mõjuvõimu või usaldust. Selle teo puhul ei eeldata vägivalda ega sundi, samuti ei pea kannatanu olema seisundis, kus ta ei saa toimunust aru või ei ole võimeline vastupanu osutama (Milliseid lapse vastu… 2015). Isegi kui laps näitab initsiatiivi, on see tegu ikkagi karistatav, sest täiskasvanu ja lapse vahel on usaldussuhe (nt peresõber, tugiisik, nõustaja), sõltuvussuhe (nt pereliige, lapsehoidja, hooldaja) või mõjuvõim/autoriteet (nt õpetaja, treener).

Järeltulijaga suguühte (mõistete osas nimetatud intsestiks) puhul astub lapsevanem, vanema õigustega isik või vanavanem suguühtesse või paneb toime mingi muu sugulise iseloomuga teo oma lapse või lapselapsega.

Suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu lapseealise (st noorem kui 14aastane laps) ja täiskasvanu vahel on keelatud. Nooremat kui 10aastast last peetakse arusaamisvõimetuks, mis tähendab, et suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu sellise lapse suhtes on alati vägistamine.

Alaealiselt seksi ostmine on alla 18aastase lapsega rahalise tasu või muu hüve (nt mingi teene) eest suguühtesse astumine või muu sugulise iseloomuga teo tegemine. Siin ei ole oluline, kas seksiostu algatajaks oli laps või täiskasvanu.

Inimkaubandus alaealise ärakasutamise eesmärgil on noorema kui 18aastase lapse mõjutamine, et ta alustaks või jätkaks prostitutsiooniga tegelemist või osaleks modelli või näitlejana pornograafilises või erootilises etteastes või teoses. Samuti peetakse inimkaubanduseks sellisele tegevusele kaasaaitamist.

Lapsporno valmistamine ja selle võimaldamine tähendab alla 18aastast last pornograafilises või alla 14aastast last pornograafilises või erootilises situatsioonis kujutava pildi, kirjutise või muu teose või selle reproduktsiooni valmistamist, omandamist, hoidmist kui ka teisele isikule kättesaadavaks tegemist ükskõik millisel viisil.

Lapspornole juurdepääsu taotlemine ja selle jälgimine on interneti vahendusel lapspornot sisaldavatele lehekülgedele sisenemine ja seal piltide, filmide vms vaatamine (isegi siis, kui neid materjale ei tõmmata enda arvutisse). See sisaldab ka alla 18aastase lapse osalusel toimuva pornograafilise etteaste ning alla 14aastase lapse osalusel toimuva pornograafilise või erootilise etteaste teadlik jälgimine – ei ole oluline, kas etteaste toimub n.ö päriselus või arvutiekraanil *(Ibid)*.

Lapseealise seksuaalne ahvatlemine on nooremale kui 14aastasele lapsele pornograafilise teose või selle reproduktsiooni üleandmine, näitamine või muul viisil teadvalt kättesaadavaks tegemine, lapsele seksuaalse kuritarvitamise näitamine, tema nähes suguühtesse astumine või muul viisil teadvalt tema seksuaalne ahvatlemine. See süütegu kattub sisult kõige rohkem mõistete osas kirjeldatud seksuaalse ahistamisega.

Seksuaalse eesmärgiga kokkulepe lapseealisega kohtumiseks (sarnaneb enim mõistete osas peibutamisega) on tegu, kus täiskasvanu teeb alla 14aastasele lapsele või alla 18aastasele, kes ei ole võimeline toimunust aru saama, kohtumisettepaneku või lepib lapsega kohtumise kokku ning valmistab selle toimumist ette eesmärgil panna lapse vastu toime mõni eespool kirjeldatud seksuaalse iseloomuga kuritegu.

METOODIKA

MAARIKA LUKK
REIN MURAKAS

Uuring viidi läbi maist novembrini 2015. aastal. Uuringu ankeet koostati 2003. aastal läbiviidud uuringu (Soo, Kutsar 2004) ankeedi põhjal, mida täiendati ja kaasajastati. Uuringu läbiviimiseks taotleti ning saadi luba Tartu Ülikooli inimuuringute eetikakomiteelt.

2015.a juunist augusti alguseni viidi läbi ka **eestikeelse küsimustiku katsetamine ja selle täiendamine** katseuuringust saadud sisendi põhjal. Katseuuringus kasutati kahte ankeeti, millest üks jäi õpilasele ja teine uuringu läbiviijale – õpilane andis täidetud küsimustiku põhjal tagasisidet uuringu läbiviijale, kes märkis täiendamist vajavad kohad enda küsimustikku ja lisapaberile. Katseuuringus testiti järgnevat:

- ankeedi täitmise aega;
- küsimuste ja vastusvariantide sõnastust – kas on arusaadavalt sõnastatud ja üheselt mõistetavad, kui ei, siis mis jäi segaseks ja mis küsimused võimaldavad mitmeti arusaamist?
- võõraste ja arusaamatute sõnade olemasolu;
- oluliste vastusvariantide olemasolu;
- küsimustiku disaini, sh küsimuste järjekorda;
- küsimustikus olevate suunamiste arusaadavust.

Pärast eestikeelse ankeedi katsetamist ja täiendamist tõlgiti **ankeet vene keelde ning testiti ka seda**. Samaaegselt esitati eetikakomiteele täiendav taotlus täiendatud eestikeelse ankeedi kooskõlastamiseks. Lisaks kujundati eesti- ja venekeelne Lasteabi infomaterjal, et seda saaks trükkida ning anda uuringus osalenud õpilastele.

Eestikeelse küsimustiku jaoks valmistati ette **veebiküsitlus** SurveyMonkey keskkonnas. Küsitlus valmistati ette selleks, et viia eestikeelsetes väiksemates või kaheks jaotatud klassides läbi küsitlus Tartu Ülikooli tahvelarvutitega, et säästa ressursse ning et sisestamiseks oleks ühtne, kiire ja mugav keskkond. Samuti soodustab ühtne platvorm sarnast sisestamist ning rikutud ankeetide märkamist ja väljatoomist.

Septembri alguses saadeti **trükkimisse eestikeelne ja venekeelne küsimustik ning infomaterjalid**. Pärast trükkimist pakiti küsimustikud ja infomaterjalid õpperühmade kaupa sulgemist võimaldatavatesse ümbrikutesse. Uuringu küsitlejaid koolitati enne küsitluse läbiviimist. Koolitusel anti ülevaade uuringu eesmärkidest ja osalemise põhimõtetest, küsitleja ülesannetest (sh õpilaste eraldi istumine, koolipersonali lahkumine ruumist) ja rollist, teema keerukusest ning tegevustest, kui õpilane vajab küsitluse läbiviimisel abi.

Järgmises etapis viidi läbi küsitlus **septembrist oktoobrini 2015. a kokku 33 koolis** üle Eesti, neist 23 olid keskkoolid ja 10 kutsekoolid. Kokku viidi küsitlus läbi **sajas klassikomplektis**. Moodustatud valimis oli 2595 õpilast, neist viibis küsitluse ajal kohal ja täitis küsi-

mustikku 2160 õpilast. Valimi moodustasid 10.–12. klassi õpilased ja kutsekoolides õppivad 16–19aastased noored. Vanusrühmaks on valitud 16–19aastased noored, sest selles eas noortel on paljudel juba paari- ja seksuaalsuhete kogemus. Samuti on nad piisavalt vanad, et vastata seksuaalkogemuste ja vägivallaga seotud tundlikele küsimustele.

Küsitluse läbiviimise perioodiks valiti septembri viimased nädalad, kuna see oli kõige sobivam aeg koolidele. Keskkoolides viis küsitlust läbi üks küsitleja, erandiks mitme klassi ja suurel hulgal õpilaste küsitluse täitmine suures ruumis, nt aulas. Kutsekoolides viisid küsitlust läbi korraga keskmiselt kaks küsitlejat koolide soovitustel sihtrühma parema haldamise eesmärgil. Koolidelt saadud keele-eelistuse info põhjal täitsid õpilased eesti- või venekeelset küsimustikku. Koolis sai iga õpilane valida, mis keeles ta küsimustikku soovib täita, kuna küsitlejal olid alati kaasas küsimustikud mõlemas keeles.

Enamikes koolides täitsid kõikide õpperühmade õpilased küsimustikke ühel päeval erinevatel kellaaegadel. Kuna koolidel ei olnud võimalik tihti arvutiklassides küsitlust läbi viia ega tagada arvutiklassis eraldi istumiskohtasid, siis küsitluseks ei kasutatud koolide arvutiklasse ja arvuteid. Kahes koolis viidi küsitlus läbi kasutades Tartu Ülikooli tahvelarvuteid – tahvelarvutitega vastas küsimustikule kokku 60 õpilast. Rohkemates koolides ei olnud võimalik tahvelarvuteid kasutada kooli asukoha, klassi suuruse, õppekeele või samaaegselt mitmes koolis küsitluse toimumise tõttu. Venekeelset veebiplatvormi ei loodud ressursside optimeerimise eesmärgil. Eelnevalt kokku võttes täitsid ligi 2100 õpilast küsimustiku paberkandjal.

Küsitluse läbiviimise alguses tutvustati õpilastele uuringut ja selle olulisust, küsimustiku täitmise põhimõtteid ning rõhutati **anonüümsuse aspekti**. Seejärel jagati igale õpilasele soovitud keeles **küsimustik koos samas keeles infovoldikuga**, kus on toodud vajalik info abi saamiseks. Enamuses õpilastest kulus küsimustiku täitmiseks kuni 45 minutit. Kui õpilane oli küsimustiku täitnud, asetas küsitleja selle ümbrikusse. Küsitleja sulges ümbriku õpilaste juuresolekul pärast kõigilt õpilastelt küsimustike tagasisisaamist. Küsitlemise ajal ei viibinud üldjuhul klassiruumis koolipersonali ning täidetud ankeedid tõid küsitlejad koolidest kohe tagasi Tartu Ülikooli. Kõik täidetud ankeedid hävitati pärast uuringu lõppemist.

Paralleelselt küsitluse läbiviimisega alustati andmete sisestamist. Pärast andmete sisestamist teostati andmete kontroll, puhastamine ja kaalumine. Analüüsimeetoditena kasutati kirjeldavat statistikat (sagedusjaotust ja risttabeleid), t-testi, korrelatsioonanalüüsi, mitteparameetrilisi teste (Hii-ruut statistik), lineaarseid mudeleid jms. Statistiliselt olulisteks tulemusteks loeti tulemusi olulisusnivool $p<0,05$. Andmete analüüsimisel kasutati statistilise andmetöötluse paketti SPSS.

Järgnevalt tuuakse välja **valimi metoodika moodustamise kirjeldus**. Valim moodustati gümnaasiumi ja kutsekoolide õpilastest. **Gümnaasiumide valimi** moodustamise aluseks võeti EHISest 02.04.2015 seisuga andmed koolide ja klassikomplektide lõikes:

- 10. klasse vaadeldi järgmise õppeaasta 11. klassidena,
- 11. klasse 12. klassidena,
- järgmise õppeaasta 10. klasside nimekirja saamiseks dubleeriti 10. klasside loetelu; täiendavalt võeti arvesse EHISes teada olevad järgmist aastat puudutavad muudatused

10. klasside mitteavamise või klasside teise kooli üleviimise osas (43 juhtumit kokku 881 klassi kohta).

Territoriaalset jaotust ja asula tüüpi aluseks võttes moodustati viis koolide rühma: Tallinn, Tartu, Ida-Virumaa, ülejäänud maakonnakeskused ning teised asulad.

Pärast rühmade moodustamist järjestati igas rühmas koolid ja koolisiseselt klassid juhuslikult, milleks kasutati MS Exceli juhuslike arvude generaatorit (funktsioon RAND). Koolid valiti valimisse järjestuse algusest alates. Igas koolis valiti valimisse klasside juhusliku järjestuse esimene 10. klass, esimene 11. ja esimene 12. klass (kui kõik need astmed (10.–12.) olid koolis olemas; kui mitte, võeti üks klass igast olemasolevast astmest). Valimi koostamisel arvestati valimi koostamise algandmete ebatäpsusega (eriti 10. klassi osas), koolide võimalike keeldumiste ja õpilaste koolis mitteviibimise/vastamisest keeldumisega. Sellega seoses planeeriti valim küsitletute miinimumarvu (koos kutsekoolidega 1900 õpilast, proportsioonidest lähtuvalt üldhariduskoolide osas 1332 õpilast) suhtes küllaltki suure ülekaetusega (Tabel 1).

Tabel 1. *Õpilaste ja koolide arv üldhariduskoolide esialgses valimis (enne kokkuleppeid koolidega).*

Rühm	Õpilasi	Valimis	Koole valimis
Tallinn	7764	814	8
Tartu	2638	402	4
Ida-Virumaa	1839	228	3
Teised maakonnakeskused	4279	511	6
Muud asulad	5044	590	10
Kokku	**21564**	**2545**	**31**

Kuna kõik rühma kuuluvad koolid järjestati juhuslikult, eksisteeris ka võimalus normarvude mittetäitmise korral valikut järgmise juhusliku kooliga täiendada. Praktikas seda vaja ei läinud. **Kokku küsitleti 1523 gümnaasiumiõpilast 23st koolist ja 69 klassist**.

Kutsekoolides põhines 16–18aastaste õpilaste valimi moodustamine samuti EHISe andmetel, mis saadi 30.04.2015. Lähtuti õpperühmade põhisest juhuvalikust ja eeldusest, et samad õpperühmad jätkavad/avatakse ka 2015/2016 õppeaastal. Õpperühm määrati kooli, eriala, õppekeele ja kursuse unikaalse kombinatsioonina. 16–18aastaste õpilaste üldarvuks oli saadud andmete alusel 9189. Lähtuvalt kutsekooli õpilaste suurest vanuselisest varieeruvusest teostati küsitlustöö hõlbustamiseks rühmade eelvalik. Eelvaliku kriteeriumiks oli vähemalt 20 rühmas olevat 16–18aastast õpilast ja nende osakaal rühma õppijate koguarvust vähemalt 80%. Kriteeriumile vastavate rühmade õpilaste üldarvuks kujunes 3096. Need õpperühmad paigutati üldhariduskoolidega analoogse protseduuri alusel juhuslikku järjestusse ja valiti neist valimisse 33 õpperühma 1000 õpilasega (minimaalne küsitlemisvajadus kutsekooli õpilaste osas lähtuvalt küsitletute minimaalsest koondarvust 1900 oli 568). Kirjeldatud metoodika võib küll põhjustada teatavaid väikseid moonutusi tulemustes (oletuslikult võib eelkõige vanemate kaaslastega koos õppivate kutsekooliõpilaste riskikäitumise tase olla veidi kõrgem),

kuid paraku polnud väga väikeste kogumite küsitlemine uuringu eelarvest lähtuvalt realistlik. **Kokku küsitleti kutsekoolidest 638 õpilast 31 õpperühmast. Küsitletavate summaarseks arvuks üldharidus- ja kutsekoolides kokku kujunes 2160 ning õpperühmade arvuks 100**.

Kogutud vastustest jäeti analüüsist välja 36 vastust seoses küsimustike pooliku täitmisega (sisuliste küsimuste vastuste puudumine), 12 vastust seoses kaalumiseks vajaliku vanuseinfo puudumisega ja 65 vastanut seoses ebastandardse vanusega). **Väljajätmistest lähtuvalt kujunes analüüsitava andmestiku suuruseks 2048 vastust – 1093 poissi ning 955 tüdrukut**.

Analüüside teostamiseks vajalike proportsioonide tagamiseks kaaluti vastused EHISe 2015. aasta 15. septembri (kutsekoolid) ja 20. septembri (üldhariduskoolid) andmete alusel lähtuvalt üldkogumi proportsioonidest vastanute vanuse ja üldhariduskoolide asukoharühmade järgi (Tabel 2). Kaalumise põhimõtteks oli, et vastuste arv kaalutud ja kaalumata andmetes kujuneks samaks (2048).

Tabel 2. *Õpilaste arv üldkogumis, valimis ja kaalutud valimis alarühmade lõikes.*

Rühma kood	Rühm	Üld-kogumis	Osakaal üld-kogumis	Valimis (küsitle-tud)	Osakaal valimis	Kaal (% üldkogu-mis/ % valimis	Kaalutud valim
1	Tallinna gümnaasium (16aastased ja nooremad)	3135	10,3%	176	8,6%	1,204	212
2	Tallinna gümnaasium (17aastased)	2429	8,0%	132	6,4%	1,243	164
3	Tallinna gümnaasium (18aastased ja vanemad)	2105	6,9%	115	5,6%	1,237	142
4	Tartu gümnaasium (16aastased ja nooremad)	1039	3,4%	111	5,4%	0,633	70
5	Tartu gümnaasium (17aastased)	857	2,8%	84	4,1%	0,689	58
6	Tartu gümnaasium (18aastased ja vanemad)	758	2,5%	48	2,3%	1,067	51
7	Ida-Virumaa gümnaasium (16aastased ja nooremad)	851	2,8%	38	1,9%	1,513	58
8	Ida-Virumaa gümnaasium (17aastased)	578	1,9%	52	2,5%	0,751	39
9	Ida-Virumaa gümnaasium (18aastased ja vanemad)	441	1,5%	23	1,1%	1,296	30
10	Teiste maakonnakeskuste gümnaasium (16 aastased ja nooremad)	1662	5,5%	81	4,0%	1,386	112
11	Teiste maakonnakeskuste gümnaasium (17aastased)	1369	4,5%	87	4,2%	1,063	93

Rühma kood	Rühm	Üld-kogumis	Osakaal üld-kogumis	Valimis (küsitle-tud)	Osakaal valimis	Kaal (% üldkogu-mis/ % valimis	Kaalutud valim
12	Teiste maakonnakeskuste gümnaasium (18aastased ja vanemad)	1321	4,4%	88	4,3%	1,014	89
13	Muude asulate gümnaa-sium (16aastased ja nooremad)	1772	5,8%	201	9,8%	0,596	120
14	Muude asulate gümnaa-sium (17aastased)	1585	5,2%	134	6,5%	0,799	107
15	Muude asulate gümnaa-sium (18aastased ja vanemad)	1423	4,7%	133	6,5%	0,723	96
16	Kutsekoolid (16aastased)	2800	9,2%	317	15,5%	0,597	189
17	Kutsekoolid (17aastased)	3136	10,3%	157	7,7%	1,350	212
18	Kutsekoolid (18aastased)	3047	10,1%	71	3,5%	2,900	206
	Kokku	**30308**	**1**	**2048**	**1**	**1**	**2048**

Kaalude ulatust (va üks erand) 0,6–1,5 võib lugeda optimaalseks. Lähtuvalt üldkogumi proportsioonidest on tugevalt üles kaalutud 18aastaste kutsekooliõpilaste andmed (kaal 2,9). Samas annab rühma suurus, mitmete koolide esindajatest koosnemine ja sooliste ning keelelis-te proportsioonide lähedus üldkogumile aluse sellise kaalumisulatuse rakendamiseks.

Järgnevalt vaadeldi kaalumisel aluseks mittevõetud soolisi ja keelelisi proportsioone kaalutud valimis. Gümnaasiumiõpilaste hulgas on vastavalt EHISe andmetele naiste osakaal 55,7 protsenti, uuringu kaalutud andmetes 53,2 protsenti. Gümnaasiumiklasside ametlikuks õppekeeleks on eesti keel. Vaadates EHISe andmeid gümnaasiumiõpilaste õppekeele kohta eelmises õppeastmes (andmed olemas 21 213 õpilase kohta), selgub, et eestikeelsest klassist tulnuid on 80,7% ja lisaks 4,2% eesti keele kümblusklassidest. Kaalutud andmetes on eesti keel vastamiskeeleks 76,6% vastanud gümnaasiumiõpilastest. Seega võib gümnaasiumiõpilaste osas rääkida vene õppekeelega õpilaste ja ka tüdrukute teatavast üleesindatusest üldkogumi suhtes, mis ei tohiks oluliselt tulemusi mõjutada.

Kutsekooliõpilaste seas on tüdrukute osakaal 34% ja kaalutud valimis 31%. Õppekeeleliselt on üldkogumis eesti õppekeele osakaal 72,9% ja valimis 74,5%. Eelnenust lähtuvalt võib kaalutud valimit lugeda uuringu üldkogumit suhteliselt hästi esindavaks.

1. NOORTE KODUKESKKOND

MAI BEILMANN

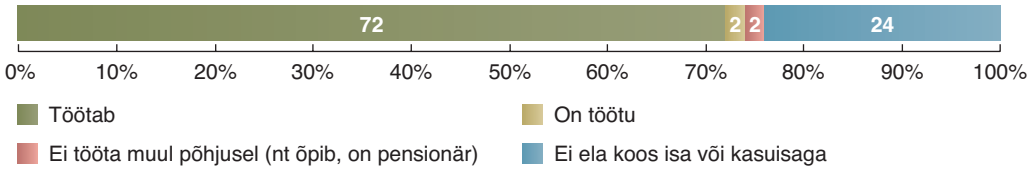
Käesoleva raporti raames on põhjust analüüsida perestruktuure ja perede suhtlemismustreid seetõttu, et paljudes varasemates uurimustes on näidatud, et kodune taust on noorte turvalise arengukeskkonna loomisel äärmiselt oluline – keeruline kodune olukord on laste- ja noorte seksuaalse väärkohtlemise oluliseks riskiteguriks ning väärkohtlemise ohvriks langevad suurema tõenäosusega noored, kellel pole vanemaga usalduslikku suhet (Soo, Kutsar 2004) . Antud peatükk annab ülevaate uuringus osalenud noorte perekondlikust taustast, kodukeskkonnast ja nende vanemate kasvatusstiilidest. Alljärgnevalt on analüüsitud, kellega koos noored elavad, millega nende vanemad tegelevad, kas nende pered on üldiselt majanduslikult toimetulevad ning millisena tajuvad noored vanemate käitumist enda suhtes.

Ootuspäraselt elab valdav osa noortest (92%) koos oma emaga. Perekonnas, kus bioloogiline isa elab pere juures, kasvab 63% vastanud noortest. Perekonnas, kuhu kuulub ema uus elukaaslane (kasuisa), elab 14% vastanutest. Samas kui perekonnas, kus isal on uus elukaaslane (kasuema), elab 3% vastanutest. 63% vastanud noorte peredesse kuulub õdesid-vendi (38% noortel on õdesid ning 39% vendi). Kümnendik noortest on märkinud, et nende peres on pool- või kasuõdesid ja -vendi: 6% noortest on pool- või kasuõdesid ja 7% noortest pool- või kasuvendi.

Laiendatud perekonnast on pere juures elavana kõige sagedamini märgitud vanaema ja vanaisa: 16% noortest elab koos vanaemaga ning 8% vastanutest elab koos vanaisaga. Veidi üle 3% noori oli märkinud, et nende perekonnas on liikmeid, keda loetelus ei olnud välja pakutud. Vabavastustena toodi välja tädisid-onusid, õdede-vendade elukaaslaseid ja nende lapsi, aga ka koduloomi.

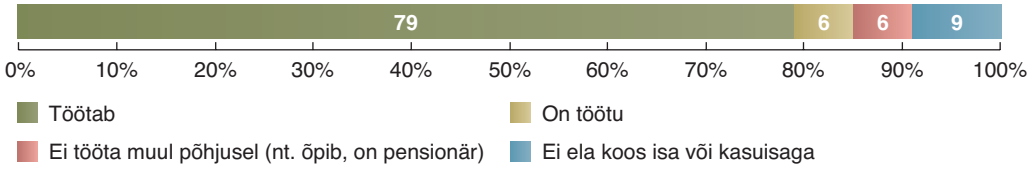
Noortest elab koos elukaaslasega 3% vastajatest ning 2% (n=36) noortest elab üksinda. Asendus- ja hooldusperedes elab alla ühe protsendi vastanutest. Veidi alla viiendiku (18%) noortest elab osa nädalast perest eraldi, kas siis õpilaskodus, ühiselamus, üürikorteris või sõbra juures.

Enamik vastanutest (ligi 99%) on sündinud Eestis. Väljaspool Eestit sündinud noored on oma sünnimaaks märkinud Venemaad (13 noort), Lätit (2), Soomet (2), Saksamaad (2), Suurbritanniat (2), Leedut, Taanit, Türgit, Valgevenet ja Kasahstani. Veidi üle 80% noortel on mõlemad vanemad sündinud Eestis, 16% noortel on vähemalt üks vanem sündinud väljaspool Eestit ning 3% vastajatest ei tea, kas nende vanemad on sündinud Eestis või kusagil mujal. Perede juures elavad isad ja kasuisad tegelevad peamiselt (72%) palgatööga ning üksnes väga väike osa noorte isadest ja kasuisadest on kas töötud või muul põhjusel tööturust eemal (Joonis 2). Samas on oluline välja tuua, et ligi veerand noortest ei ela koos isa või kasuisaga ning nende isade ja kasuisade kohta andmed puuduvad.



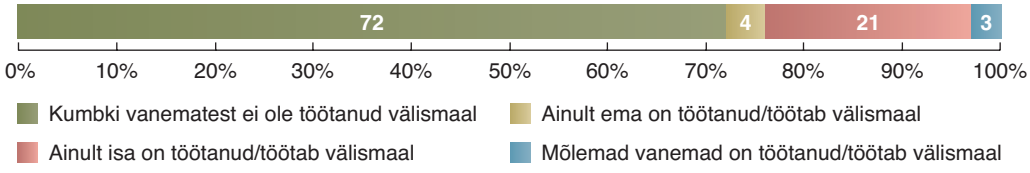
Joonis 2. *Isa või kasuisa tööhõive, kui noor elab isa või kasuisaga (%, n=1964, ankeedi küsimus 6a)*

Enamiku 16–19aastaste noorte emad või kasuemad töötavad, kuid emade ja kasuemade seas on isade ja kasuisadega võrreldes rohkem neid, kes on kas töötud või kes muul põhjusel ei tööta (Joonis 3). Ligi veerand noortest oli välja toonud, et ei ela koos isa või kasuisaga ning ligikaudu kümnendik noortest, et nad ei ela koos ema või kasuemaga. Seega tuleb emade-kasuemade ja isade-kasuisade tegevust võrreldes arvestada, et emade ja kasuemade tegevusi teavad noored paremini.



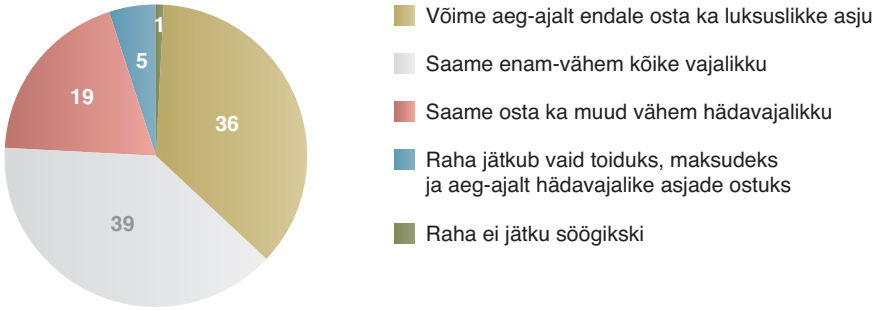
Joonis 3. *Ema või kasuema tööhõive, kui noor elab ema või kasuemaga (%, n=1986, ankeedi küsimus 6b)*

Enamus noorte vanemaid (72%) ei ole töötanud välismaal. Rohkem kui veerandil noortest on vähemalt üks vanem viimase aasta jooksul töötanud kauem kui üks kuu välismaal (Joonis 4). Seejuures on kordades rohkem neid noori, kellel on välismaal töötanud isa või kasuisa, kui neid, kellel on töötanud välismaal ema või kasuema. Vähestel noortel (3%) on mõlemad vanemad töötanud välismaal.



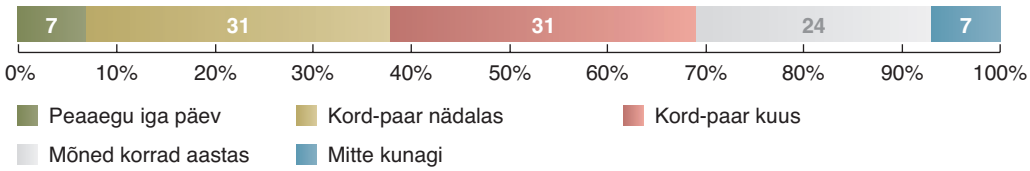
Joonis 4. *Vanemate töötamine välismaal viimase 12 kuu jooksul kauem kui üks kuu (%, n=2300, ankeedi küsimus 6c)*

Noorte hinnangul on nende perekonnad üldiselt majanduslikult toimetulevad (Joonis 5). Ligi 40% noortest leiab, et nende pere saab osta enam-vähem kõike vajalikku ning peaaegu sama palju on noori, kelle hinnangul võidakse nende peres endale aegajalt osta ka luksuslikke asju. Samas on 5% noortest pärit peredest, kus raha jätkub vaid toiduks ja aeg-ajalt muude hädavajalike asjade ostuks, ning 1% sellistest peredest, kus raha ei jätku söögikski.



Joonis 5. *Noorte hinnang pere rahalisele seisule (%, n=2035, ankeedi küsimus 8)*

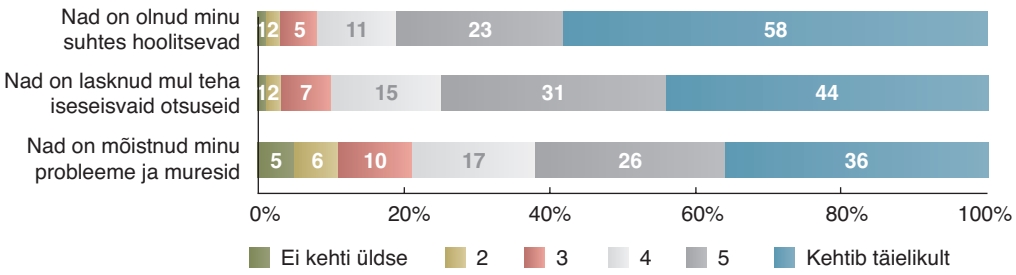
Üle poole vastajatest kasvab perekondades, kus alkoholi tarbitakse harvemini kui kord nädalas, kusjuures 7% neist peredest ei tarbita üldse alkoholi (Joonis 6). Teiselt poolt kasvab sama palju noori (7%) peredes, kus alkoholi tarbitakse peaaegu iga päev.



Joonis 6. *Alkohoolsete jookide tarbimissagedus noore kodus (%, n=2031, ankeedi küsimus 9)*

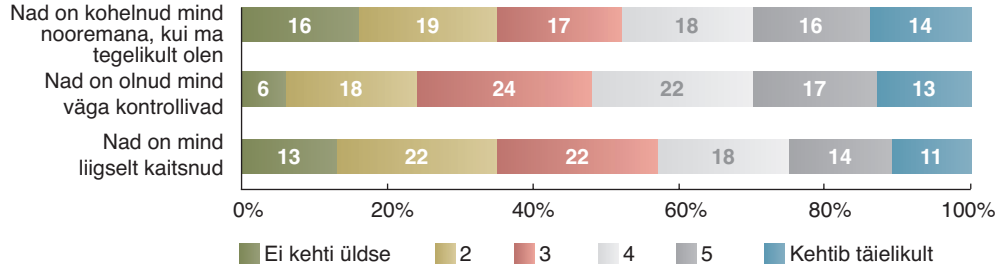
Vanemate kasvatusstiile analüüsiti kolmest aspektist:
- kuivõrd on noored kogenud vanemate poolt toetust ja mõistmist,
- kui kontrollivad on vanemad noore suhtes olnud ja
- kas noored on tundnud end vanemate poolt hooletusse jäetuna.

Umbkaudu 90% vastanutest on nõus, et vanemad on olnud nende suhtes hoolitsevad ning on lasknud neil teha iseseisvaid otsuseid (Joonis 7). Üle kolmveerandi vastanutest nõustub väitega, et vanemad on neid mõistnud nende probleemide ja murede korral. Paraku on ka neid noori, kelle hinnangul nende vanemate kohta need väited üldse ei kehti.



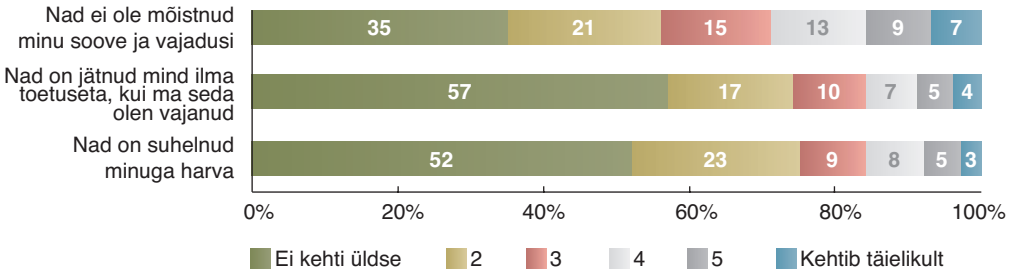
Joonis 7. *Hinnang vanemate kasvatusstiilile: vanemad on mõistvad ja toetavad (%, n=1998, ankeedi küsimus 22)*

Vanemate käitumist enda suhtes tajuvad kontrollivana umbes pooled vastajad. Veidi üle poole noortest nõustuvad täielikult või osaliselt, et nende vanemad on olnud nende suhtes väga kontrollivad (Joonis 8). Ligi pooled noortest leiavad, et vanemad on neid kohelnud tegelikust nooremana ning neid liigselt kaitsnud.



Joonis 8. *Hinnang vanemate kasvatusstiilile: vanemad on kontrollivad (%, n=1998, ankeedi küsimus 22)*

Viiendik noortest kogeb vanemate poolt hooletusse jätmist. Seejuures leiab ligikaudu kolmandik noortest, et nende puhul ei ole vanemad mõistnud nende soove ja vajadusi osaliselt või täielikult (Joonis 9). Umbes poole vähem on neid, kes tunnevad, et vanemad on jätnud nad ilma toetuseta, kui noor seda on vajanud. Samuti tunneb 16% noortest, et vanemad suhtlevad nendega harva. Kui üldiselt poiste ja tüdrukute hinnangutes vanemate kasvatusstiilile statistiliselt olulisi erinevuseid ei esine, siis kahe küsimuse lõikes statistiliselt olulised soolised erinevused siiski ilmnesid: **tüdrukud hindavad poistest veidi sagedamini, et vanemad on jätnud neid ilma toetuseta ning et vanemad on nendega harva suhelnud**.



Joonis 9. *Hinnang vanemate kasvatusstiilile: vanemad on noore hooletusse jätnud (%, n=1998, ankeedi küsimus 22)*

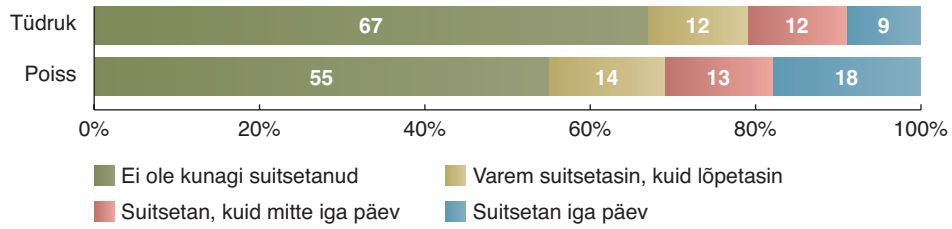
Kokkuvõttes, keskmine keskharidust omandav Eesti noor elab perekonnas, kuhu kuuluvad ema, isa (või kasuisa) ning õde või vend. Tema mõlemad vanemad käivad tööl ning noore hinnangul saab perekond rahaliselt hakkama. Vähemalt kord-paar kuus juuakse noore kodus alkoholi. Keskmine noor leiab, et vanemad on olnud tema suhtes üldiselt hoolitsevad ja toetavad, kuid mõnikord võib-olla liiga kontrollivad. Vanemate poolset hooletusse jätmist on kogenud umbes viiendik noortest.

2. REEGLEID RIKKUV KÄITUMINE NOORTE HULGAS

MAI BEILMANN

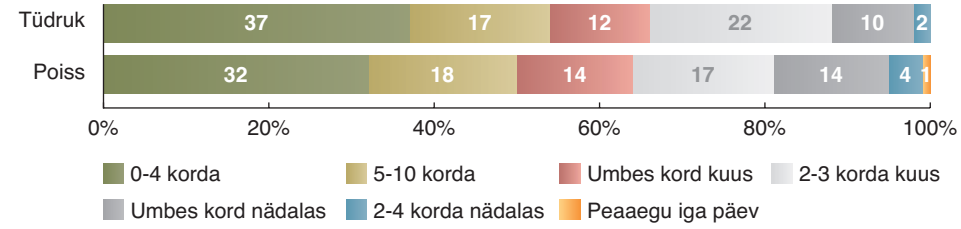
Selles peatükis antakse ülevaade reegleid rikkuvast käitumisest noorte seas. Reegleid rikkuva käitumisena tulevad käsitlemisele suitsetamine, alkoholi tarvitamine, narkootikumide pruukimine, õigusrikkumised, koolist põhjuseta puudumine ja tõsised probleemid koolis. Seksuaalkäitumisega seotud reeglite rikkumist selles peatükis ei käsitleta, sest seda käsitletakse põhjalikult edasistes peatükkides.

67% tüdrukutest ja 55% poistest ei ole kunagi suitsetanud sigarette (Joonis 10). Igapäevaselt suitsetab 18% poistest ja 9% tüdrukutest: keskmiselt suitsetab poiss päevas 9 ja tüdruk 7 sigaretti. **Eesti ja vene keelt kõnelevate tüdrukute ning eesti ja vene keelt kõnelevate poiste seas on suitsetajate ja mittesuitsetajate osakaalud peaaegu identsed**.



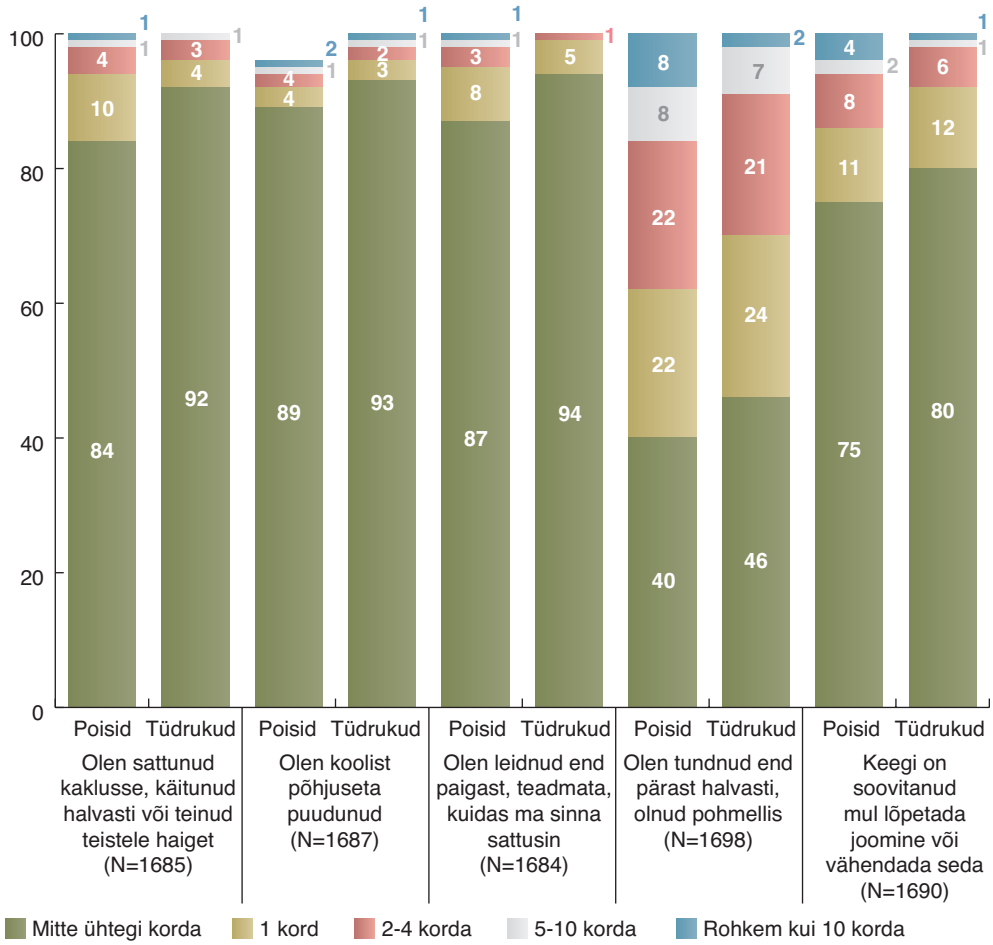
Joonis 10. *Noorte suitsetamisharjumused (%, n=2038, ankeedi küsimus 11)*

Iga kaheksas poiss ja tüdruk pole kunagi pruukinud alkoholi. Noortest, kes on kunagi alkoholi tarbinud, jõid poisid esimest korda alkoholi keskmiselt 13aastaselt ja tüdrukud 14aastaselt. **Küsitletud noortest on poisid viimase 12 kuu jooksul alkoholi tarbinud pisut sagedamini kui tüdrukud** (Joonis 11).



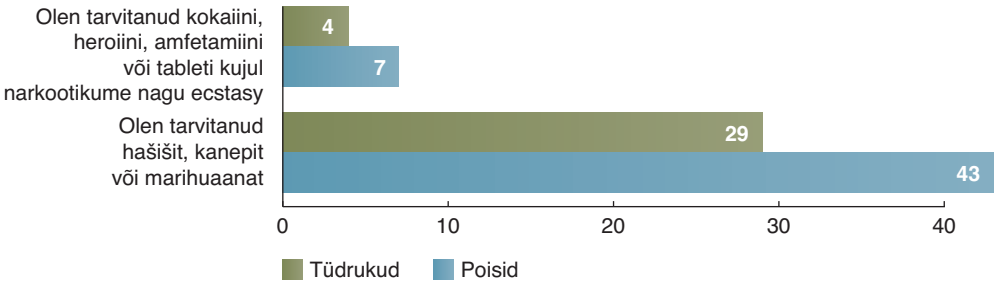
Joonis 11. *Noorte alkoholitarbimine viimase 12 kuu jooksul*
(%, n=1753; ainult need, kes on kunagi alkoholi tarbinud; ankeedi küsimus 12)

Alkoholi tarvitamise tagajärjel on viimase 12 kuu jooksul sattunud vähemalt ühel korral kaklusesse, käitunud halvasti või teinud teistele haiget 16% poistest ja 8% tüdrukutest (Joonis 12); koolist põhjuseta puudunud 11% poistest ja 7% tüdrukutest ning 13% poistest ja 6% tüdrukutest on leidnud end mõnest paigast, teadmata, kuidas nad sinna sattusid. Poistest 60% ja tüdrukutest 54% on viimase 12 kuu jooksul tundnud end alkoholi joomise tagajärjel vähemalt ühe korra halvasti. **Igal neljandal poisil ja viiendal tüdrukul on soovitatud alkoholi joomine lõpetada või seda vähendada**.



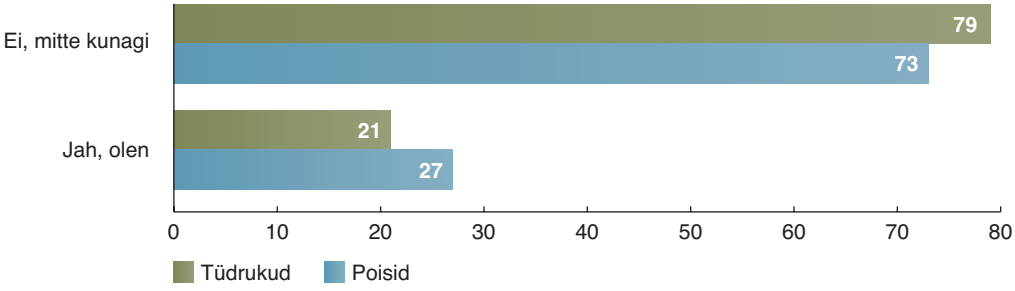
Joonis 12. *Noorte osakaal, kes on tarvitanud viimase 12 kuu jooksul alkoholi ning: a) sattunud kaklusesse, käitunud halvasti või teinud teistele haiget; b) seetõttu koolist põhjuseta puudunud; c) on leidnud end paigast, teadmata, kuidas nad sinna sattusid; d) on tundnud end halvasti, olnud pohmellis; e) kellele on soovitatud lõpetada joomine või vähendada seda (%, ainult need, kes on viimase 12 kuu jooksul alkoholi tarbinud; ankeedi küsimus 13)*

Kanepit, hašišit või marihuaanat on proovinud 43% poistest ja 29% tüdrukutest (Joonis 13). **Keskmiselt on poiss 12aastane ja tüdruk 13aastane, kui ta esmakordselt tarvitab kannabinoide**. Noorim kanepi, hašiši või marihuaana proovija oli 7aastane poiss. Kokaiini, heroiini, amfetamiini või ecstasyt on proovinud 7% poistest ja 4% tüdrukutest ning **keskmine vanus esimesel proovimisel oli nii poistel kui tüdrukutel 13 aastat**. Kõige noorem kokaiini, heroiini, amfetamiini või tableti kujul narkootikumi proovija oli 9aastane tüdruk.



Joonis 13. *Noorte narkootikumide tarvitamine (%, n=2029, ankeedi küsimus 14)*

Vanematele teatamata on öösel kodust ära olnud 27% poistest ja 21% tüdrukutest (Joonis 14). Keskmiselt on noored hiilinud esmakordselt öösel välja vanema teadmata soost sõltumata 12aastaselt.

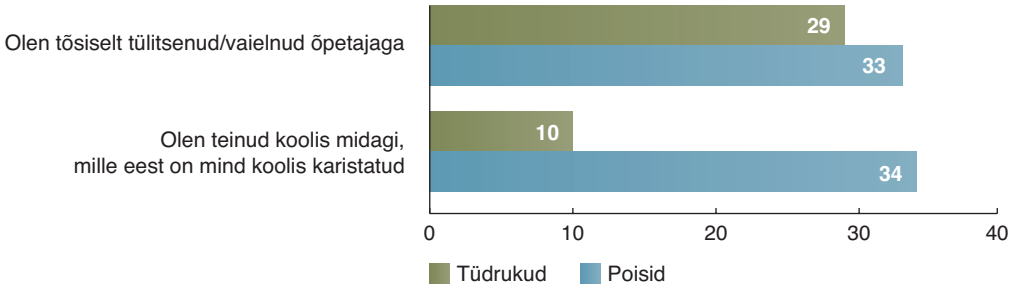


Joonis 14. *Noorte öösel kodust eemal viibimine ilma vanemale teatamata (%, n=2031, ankeedi küsimus 14)*

Ühistranspordis on jänest sõitnud 74% noortest. Poisid ja tüdrukud ei erine selles osas statistiliselt olulisel määral. Jänest sõitnud noorte keskmine vanus oli esimesel korral ilma piletita ühistransporti kasutades poistel 9 ja tüdrukutel 10 aastat.

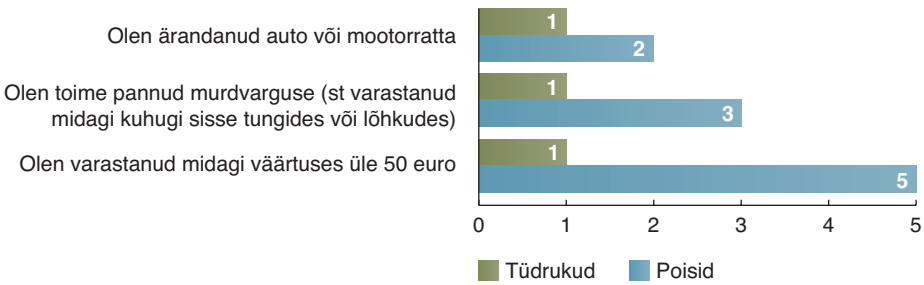
Mõnest tunnist või kogu päeva on koolist põhjuseta puudunud 60% noortest. Poisid ja tüdrukud ei erine selles osas statistiliselt olulisel määral. Esimest korda puudutakse koolist põhjuseta keskmiselt 11aastaselt. Õpetajaga tõsiselt tülitsenud või vaielnud on 33% poistest ja 29% tüdrukutest (Joonis 15). Esimene tõsisem vaidlus õpetajaga on ette tulnud keskmiselt 11aastaselt. Koolis on saatnud korda midagi sellist, mille eest nad on karistada saanud, 34%

poistest ja 10% tüdrukutest. Esimest korda koolis karistada saades on keskmine vanus poistel 8 ja tüdrukutel 10 aastat.



Joonis 15. *Noorte korrarikkumised koolis (%, n=2019, ankeedi küsimus 14)*

5% poistest ja 1% tüdrukutest on varastanud midagi väärtuses üle 50 euro (Joonis 16). **Keskmine vanus esimese varguse toime panemisel on neil poistel olnud 11 ja tüdrukutel 10 aastat**. Murdvarguse on toime pannud 3% poistest ja 1% tüdrukutest. Keskmine vanus esimese murdvarguse toime panemisel on poistel 9 ja tüdrukutel 11. Auto või mootorratta on ärandanud 2% poistest ja 1% tüdrukutest ning esmakordselt on seda tehtud soost sõltumata 12aastaselt.



Joonis 16. *Varastavate noorte osakaal (%, n=2029, ankeedi küsimus 14)*

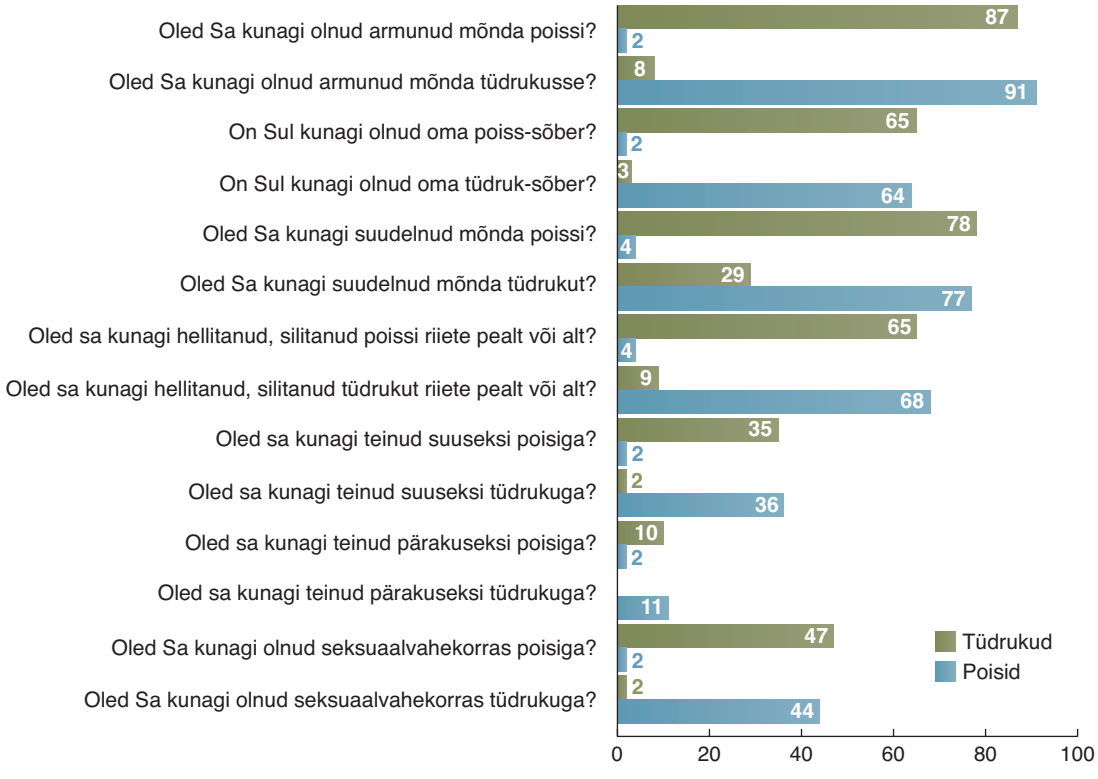
Kokkuvõttes, sigarette suitsetab 21% keskharidust omandavatest tüdrukutest ja 31% poistest. Viimase aasta jooksul on alkoholi tarbinud ligikaudu kaks kolmandikku noortest. Seejuures on üle poole neist tundnud end viimase 12 kuu jooksul alkoholi joomise tagajärjel vähemalt ühe korra halvasti. Igal neljandal poisil ja viiendal tüdrukul on soovitatud alkoholi joomine lõpetada või seda vähendada. Kannabinoide on tarvitanud umbes kolmandik noortest, kangemaid narkootikumide proovinute osakaal jääb viie protsendi ümber. Levinuim õigusrikkumine noorte seas on ühistranspordis jänest sõitmine, mida on teinud 74% noortest. Tõsisemaid õigusrikkumisi (nagu millegi varastamine) on toime pannud paar protsenti vastanud noortest.

3. NOORTE VABATAHTLIKUD SEKSUAALKOGEMUSED

MAI BEILMANN

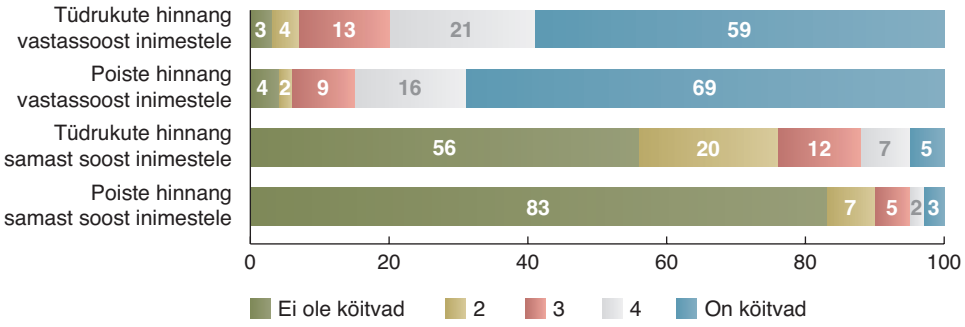
Selles peatükis antakse ülevaade noorte vabatahtlikest seksuaalkogemustest ning sellest, kust ja kellelt noored oma seksi ja seksuaalsusega seotud küsimustele vastuseid otsivad. Sunnitud seksuaalakte ning ka internetiahistamist käsitletakse järgnevates peatükkides.

Enamik poistest (91%) ja tüdrukutest (87%) on olnud armunud vastassoost inimesse, endaga samast soost inimesse 2% poistest ja 8% tüdrukutest (Joonis 17). Vastassoost poiss- või tüdruksõber on olnud ligikaudu 65% noortest, endaga samast soost poiss- või tüdruksõber paaril protsendil.



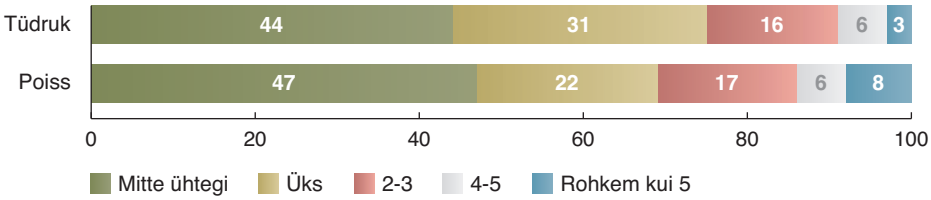
Joonis 17. *Vabatahtlikud seksuaalkogemused (jah-vastajate osakaal; n=1909, ankeedi küsimus 15)*

Järgnevalt on analüüsitud seksuaalseid tegevusi, mis toimusid mõlema partneri nõusolekul. Vastassoost inimest on suudelnud ligikaudu neli viiendikku noortest, endaga samast soost inimest üksikud poisid (4%) poistest ja ligi kolmandik tüdrukuid (Joonis 17). Vastassoost inimest on riiete pealt või alt hellitanud ja silitanud veidi alla kolmveerandi noortest, samast soost inimest iga kahekümnes poiss ja iga kümnes tüdruk. Oraalseksi on teinud vastassoost inimesega ligikaudu kolmandik noortest ja endaga samast soost inimesega 2%. Anaalseksi on teinud vastassoost inimesega umbes kümnendik noortest, endaga samast soost inimesega 2% poistest ja üks küsitletud tüdruk. Vastassoost inimesega on seksuaalvahekorras olnud veidi alla poole noortest, samast soost inimesega 2%. Vastassoost inimesi ei pea enda jaoks üldse köitvaks 3% tüdrukutest ja 4% poistest (Joonis 18). Endaga samast soost inimesi ei pea üldse köitvaks 56% tüdrukutest ja 83% poistest.



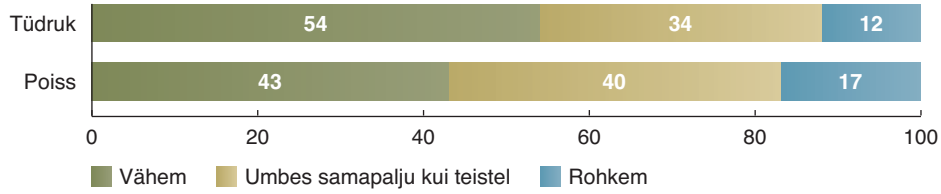
Joonis 18. *Vastas- ja samast soost inimeste köitvus (%, n=1904, ankeedi küsimus 19)*

Esimese vahekorra ajal olid vastajad keskmiselt 15,4 aastat vanad (standardhälve 0,48). Statistiliselt olulist erinevust seejuures poiste ja tüdrukute vahel pole. Eelmise uuringu ajal 2003. aastal oli respondendi keskmine vanus esimese seksuaalvahekorra ajal 15,6 aastat, kusjuures samuti ei ilmnenud statistiliselt olulisi erinevusi soo lõikes (Soo 2004). **Seksuaalvahekorras olnud poistel on olnud rohkem seksuaalpartnereid kui tüdrukutel** (Joonis 19).



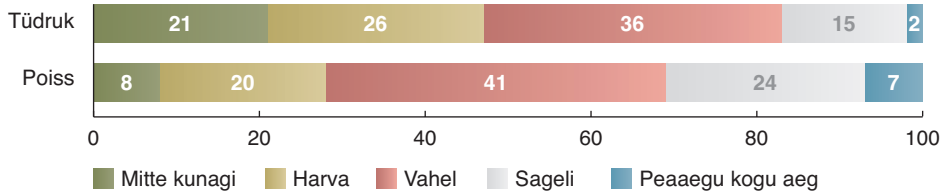
Joonis 19. *Seksuaalpartnerite arv (%, n=1732, ankeedi küsimus 15)*

End eakaaslastega võrreldes arvavad poisid, et neil on eakaaslastega umbes sama palju või rohkem seksuaalkogemusi kui teistel sama vanadel noortel (Joonis 20). Tüdrukud peavad end eakaaslastest pigem kogenematumaks.



Joonis 20. *Hinnang enda seksuaalkogemustele võrreldes oma eakaaslastega (%, n=1918, ankeedi küsimus 17)*

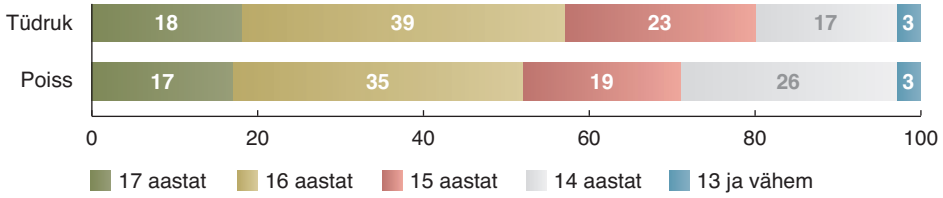
Kui noortelt küsida, kui tihti nad tunnevad iha ja vajadust seksida, siis tüdrukud valivad poistest oluliselt enam vastusevariante „mitte kunagi“ ja „harva“ (Joonis 21). Poisid seevastu on altimad valima vastusevariante, et selline iha ja vajadus tekib tihedamini.



Joonis 21. *Noorte hinnang, kui sageli nad tunnevad iha ja vajadust seksida (%, n=1979, ankeedi küsimus 18)*

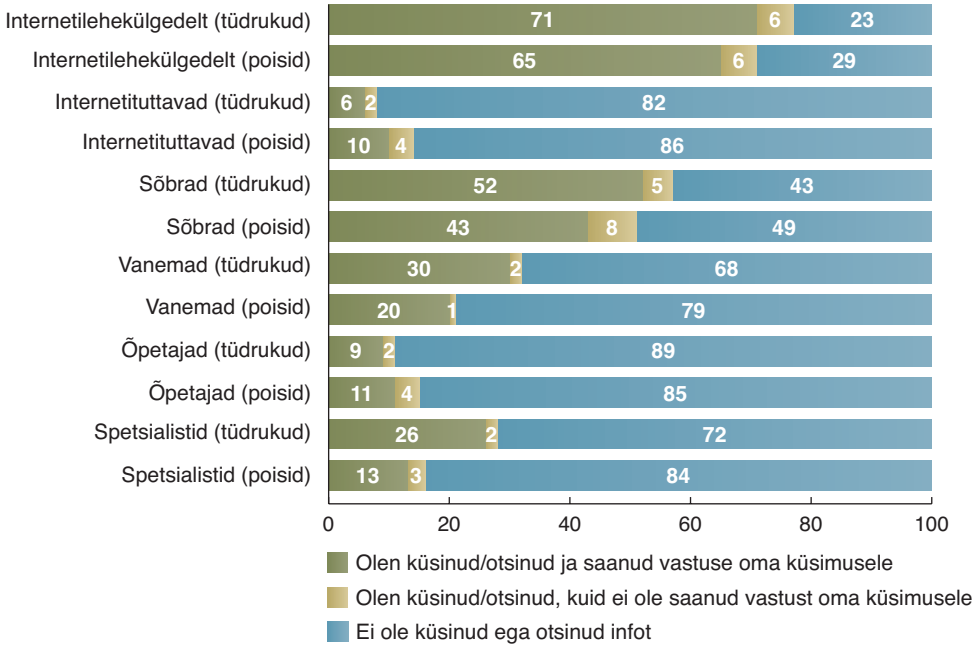
Endast vähemalt viis aastat vanema isikuga on 14aastaselt või nooremana olnud vabatahtlikus seksuaalvahekorras 4% noortest. Seejuures ei esine statistiliselt olulist erinevust poiste ja tüdrukute vastustes. Vähemalt viis aastat vanema seksuaalpartnerina on kõige sagedamini välja toodud poiss- või tüdruksõber (poisid 14 ja tüdrukud 19 korral), sõber (poisid viiel ja tüdrukud kümnel korral) ning võõras (poisid kümnel ja tüdrukud neljal korral). Üks kuni kolm korda on vastatud sugulast, peretuttavat ning täiskasvanut koolist, trennist või huviringist. Vastusevariandi „keegi muu“ juures on täpsustusena välja toodud tuttavat, sõbranna tuttavat ning inimest, kellega samal õhtul tuttavaks saadi.

Seaduse järgi on keelatud täiskasvanud astuda vahekorda noorema kui 14aastase isikuga. Kui noortelt küsida, milline see vanus peaks nende arvates olema, siis umbes veerand poistest ja alla viiendiku tüdrukutest pooldab praegust varianti (Joonis 22). Üle poole noortest arvab, et täiskasvanutel peaks olema keelatud astuda vahekorda noorema kui 16aastase isikuga, ning ligikaudu kolmveerand noortest leiab, et keelatud peaks olema seksuaalvahekord täiskasvanu ja noorema kui 15aastase isiku vahel.



Joonis 22. *Noorte hinnang, milline võiks olla vanus, kui täiskasvanu võib astuda vahekorda noorema kui 14-aastase isikuga (%, n=2016, ankeedi küsimus 31)*

Kui noortel tekib seksi või seksuaalsusega seotud küsimusi, siis vastuste otsimisel pöörduvad nad kõige sagedamini internetilehekülgede poole (Joonis 23). Tüdrukud otsivad seksi ja seksuaalsusega seotud küsimustele internetilehekülgedelt vastuseid rohkem kui poisid. Samas näiteks internetituttavatelt infot seksi ja seksuaalsusega seotud teemade kohta eriti ei küsita. Poisid otsivad selliste teemade kohta internetituttavatelt infot veidi sagedamini kui tüdrukud.



Joonis 23. *Noorte infoallikad seksi või seksuaalsusega seotud teemade osas (%, N varieerub erinevate infoallikate lõikes 1838–1956, ankeedi küsimus 24)*

Tüdrukud kalduvad poistest enam seksi ja seksuaalsusega seotud teemadel infot otsima oma sõpradelt. Sõpradelt on nende teemade kohta infot otsinud üle poole poistest ja tüdrukutest. Tüdrukud küsivad ka vanematelt seksi ja seksuaalsusega seotud teemadel rohkem infor-

matsiooni kui poisid. Vanematelt on nende teemadega seotud infot otsinud alla kolmandiku tüdrukutest ja viiendik poistest. Samas on vanemad see infoallikas, kelle käest seksi ja seksuaalsusega seotud küsimustes infot otsides, on noored kõige rohkem vajaliku info saanud.

Õpetajatelt noored seksi ja seksuaalsusega seotud teemadel infot väga palju ei otsi. Neil teemadel on õpetajatelt infot otsinud ja oma küsimusele vastuse saanud umbes kümnendik noortest. Tüdrukud on seksi ja seksuaalsusega seotud küsimuste puhul altimad pöörduma spetsialistide poole, nagu noortenõustajad, arstid või sotsiaalpedagoogid. Spetsialistidelt on seksi ja seksuaalsusega seotud teemadel infot otsinud üle veerandi tüdrukutest ja alla viiendiku poistest.

Kokkuvõttes, enamik poistest ja tüdrukutest on olnud armunud ning ligikaudu kahel kolmandikul noortest on olnud poiss- või tüdruksõber. Seksuaalvahekorras on olnud ligikaudu pooled vastanud noored ja esimese vahekorra ajal olid nad keskmiselt 15,4aastased. Seksuaalvahekorras olnud poistel on olnud rohkem seksuaalpartnereid kui tüdrukutel. Endast vähemalt viis aastat vanema isikuga on 14aastaselt või nooremana olnud seksuaalvahekorras 4% noortest. Noored üldiselt leiavad, et seaduses võiks tõsta vanusepiiri, millest noorema isikuga on täiskasvanul keelatud seksuaalvahekorda astuda. Seksi või seksuaalsusega seotud küsimustele vastuseid otsides pöörduvad noored kõige sagedamini internetilehekülgede poole. Spetsialistide poole noored seksi ja seksuaalsusega seotud küsimustes eriti ei pöördu.

4. SEKSUAAL-VÄGIVALLAGA SEOTUD HOIAKUD

KADRI SOO

Kultuuris levinud vägivalda toetavad hoiakud toimivad kui sotsiaalne „ettekirjutus“, mis dikteerib, kuidas peaks suhtuma vägivallasituatsiooni ja selle osapooltesse. Vägivalda soosiv suhtumine neutraliseerib vägivalda, st eitab, õigustab või vabandab vägivallatseja käitumist, süüdistab ohvrit ja vähendab tagajärgi. Näiteks vägistamisemüüdid, mis on eelarvamuslik, stereotüüpne ja väär uskumus vägistamisest, vägistatust ja teo toimepanijast, eitavad või legitimeerivad meeste vägivalda naiste vastu (Forbes et al. 2004; Lonsway, Fitzgerald 1994). Ehkki vägistamisemüütide uskumise tase varieerub riigiti ja kultuuriti, suurendab see ikkagi vägivallategude toimepanemise tõenäosust (Chiroro et al. 2004). Mitmed uuringud on näidanud, et reaalselt toimepandud seksuaalvägivald, tõenäosus või kalduvus vägistada on seotud vägistamisemüütide aktsepteerimisega *(Ibid)*. Näiteks demonstreeris Lanier (2001) oma longituuduuringus, et teismelised poisid, kes usuvad vägistamisemüüte, on umbes kaks korda tõenäolisemalt sooritanud mõne seksuaalselt väärkohtleva teo.

Ühiskonnas ei eksisteeri ainult (väär)arusaamu ja uskumusi naiste vastu suunatud vägivalda kohta, vaid esineb ka selliseid, mis annavad moonutatud ettekujutuse lapse seksuaalsusest ja tema seksuaalsest väärkohtlemisest. Sellised hoiakud võivad hõlbustada aga lapse seksuaalset väärkohtlemist. Tennjord (2006) leidis, et laste vastu suunatud seksuaalkuritegudes süüdimõistetud kinnipeetavad evivad oluliselt liberaalsemat suhtumist lapse seksuaalsesse väärkohtlemisse kui täiskasvanud, kes ei ole lapsi seksuaalselt ära kasutanud. Norra 18–19aastaste koolipoiste uuringust selgus, et need, kes pidasid lastega seksimist normaalseks, hindasid suuremaks enda tõenäosust olla lapseealise või varateismelisega vahekorras, kui need noormehed, kes ei kiitnud heaks lastega seksimist (Hegna *et al.* 2004).

Selles peatükis tutvustatakse noorte seksuaalvägivallaga seotud hoiakud. Täpsemalt analüüsitakse, millisel määral noored toetavad laste seksuaalset väärkohtlemist soosivaid/taunivaid arusaamu, pooldavad lapse ja täiskasvanu vahelisi seksuaalsuhteid ning usuvad vägistamisega seotud müüte. Hoiakute võimalikku seost seksuaalvägivalla toimepanemisega uuritakse peatükis 10.

Vastanute arvamusi laste seksuaalsest väärkohtlemisest mõõdeti uuringus Briere ja ta kolleegide (1992) küsimustikuga, mis sisaldab väiteid lapse seksuaalsuse, väärkohtlemise ja tema seksuaalsuhete kohta täiskasvanuga. Küsimuses defineeriti ka lapse- ja täisea vanusepiir – 18 eluaastat. Parema ülevaate saamiseks on need liigitatud sisu ja lapsest või täiskasvanust orienteerituse järgi neljaks (Tabel 1).

Esimesse rühma kuuluvad väited vaatavad lapse ja täiskasvanu vahelistele seksuaalsuhetele lapse perspektiivist. Väited iseloomustavad seisukohta, et selliseid seksuaalsuhteid tuleks pidada ebavõrdseks, lapse heaolu kahjustavaks, lubamatuks või suisa kuriteoks ning vastutavana tuleks näha täiskasvanut. Enamik uuritavatest pooldab kirjeldatud arvamust. **Kõige enam nõustuti väitega, et laste ahistajad peaksid minema vangi (90%). Ligi kolm neljandikku vastajatest on päri, et seksuaalsuhe lapsprostituudiga on väärkohtlemine (73%) ning täiskasvanu ei tohi seksida lapseealisega ka lapse soovi korral** (72%). Väite „Seks lapse ja täiskasvanu vahel kahjustab last“ hindamisel ei oldud nii üksmeelsed – veidi vähem kui pooled nõustusid väitega, kuid palju oli ka neid (41%), kes olid vähe nõus või suisa vastu (11%).

Teine grupp väited peegeldab täiskasvanute perspektiivi. Nende väidetega nõustumine näitab, kuivõrd püütakse õigustada ja normaliseerida lapse ja täiskasvanu vahel toimuvaid seksuaalsuhteid ning esitleda neid lubatava tegevusena. Vastajate arvamused selle ploki väidete kohta on üsna erinevad. Näiteks **kaldub veidi rohkem noori (35%) nõustuma väitega, et täiskasvanu ja laps võiksid soovi korral seksida, ning sellele on vastu aga 26%**. Vastupidine suundumus kehtib väite puhul, mille järgi õigustatakse arenenud 13aastase lapse seksuaalsuhet täiskasvanuga. Siin on mittenõustujate osakaal (35%) umbes kaks korda suurem kui nõustujate osakaal (16%). Tõenäoliselt mõjutab viimase väite tulemusi lapse vanuse määrang. Näib, et paljudele tundub 13aastane laps küpsusest hoolimata piisavalt noor ja kogenematu, et olla endast vähemalt 5 aastat vanema isikuga vahekorras. Noored olid üsna vastumeelsed seksuaalteemadest rääkimisel samaaegselt lapse suguelundite puudutamises (71% ei nõustunud väitega).

Tabel 3. *Noorte suhtumine laste seksuaalsesse väärkohtlemisse (%, ankeedi küsimus 20)*

	Ei ole üldse nõus	Vähe nõus	Nõus
1. Lapse ja täiskasvanu vahelise seksuaalsuhte taunimine			
Laste ahistajad peaksid vangi minema.	3	7	90
Seksuaalsuhe lapsprostituudiga on seksuaalne väärkohtlemine.	6	21	73
Isegi kui tundub, et 13aastane tahab täiskasvanuga seksuaalsuhet, siis täiskasvanul ei ole õigust temaga seksuaalselt käituda.	6	22	72
Seksi 17aastase ja tema kasuvanema vahel tuleks pidada kuriteoks.	7	25	68
Seks lapse ja täiskasvanu vahel kahjustab last.	11	41	47
2. Lapse ja täiskasvanu vaheliste seksuaalsuhete normaliseerimine			
Täiskasvanu ja lapse vahel peaks olema lubatud seksuaalsuhted, kui nad mõlemad seda soovivad.	26	39	35
Mõned 13aastased on juba niivõrd arenenud, et ei ole midagi valesti, kui nad on seksuaalsuhetes täiskasvanuga.	35	50	16
Seks lapsega on lapsele kahjutu.	44	47	9

	Ei ole üldse nõus	Vähe nõus	Nõus
Selles ei ole midagi halba, kui lapsele räägitakse seksist, puudutades tema suguelundeid.	71	21	8
3. Lapsed kui seksi provotseerijad			
Lapsed püüavad mõnikord täiskasvanuid võrgutada.	9	40	51
Paljud lapsed soovivad olla täiskasvanuga seksuaalvahekorras siis, kui nad on seda varem kogenud.	14	59	27
4. Lapsed kui (mitte)usaldusväärsed tunnistajad			
Mõnikord lapsed ütlevad, et neid on seksuaalselt ahistatud, selleks et püüda tähelepanu või kellelegi kätte maksta.	5	41	54
Enamik lapsi, kes teatavad seksuaalsest väärkohtlemisest, räägivad tõtt.	5	52	43

Märkus: Uuringus kasutatud nõustumise skaala (1 – ei ole üldse nõus, 5 – täiesti nõus) on grupeeritud gradatsiooniliselt: ei ole üldse nõus (skaalapunkt 1), vähe nõus (skaalapunktid 2 ja 3), nõus (skaalapunktid 4 ja 5).

Kolmandasse rühma kuulub kaks väidet, mis esindavad samuti täiskasvanute vaatenurka, kuid siin õigustatakse seksuaalsuhteid lapse seksuaalse huvi ja initsiatiiviga, asetades niiviisi osa vastutusest lapsele. Selgub, et **pooled uuritavad arvavad, et lapsed püüavad mõnikord täiskasvanuid võrgutada. Samuti nõustuvad paljud (27%), et lapsed soovivad täiskasvanuga vahekorras olla, kui nad on seda varem kogenud**.

Neljandasse gruppi kuuluvad väited räägivad sellest, millisel määral peetakse lapsi usaldusväärseteks tunnistajateks seksuaalse väärkohtlemise puhul. **Päris paljud noored siiski kahtlevad, kas väärkohtlemisest või ahistamisest teatavad lapsed räägivad tõtt ning võib-olla lastel on juhtunust rääkimisel hoopis teine eesmärk**. Näiteks usuvad enam kui pooled (54%), et mõnikord võivad lapsed rääkida nende seksuaalsest ahistamisest, selleks et püüda tähelepanu või maksta kellelegi kätte. 43% noortest küll nõustub, et enamik väärkohtlemisest teatavaid lapsi ei valeta, ent ülejäänud sellega ei nõustu (5%) või ei ole eriti veendunud (52%).

Uuringus esitati eraldi küsimus ka lapse ja täiskasvanu vaheliste seksuaalsuhete lubatavuse kohta defineerides lapse vanuse. Selgub, et **mida noorem on laps, seda üksmeelsemalt ollakse vastu täiskasvanuga seksimisele**. Peaaegu kõigi noorte meelest ei ole lubatav alla 10aastasel lapsel olla täiskasvanuga seksuaalsuhtes isegi siis, kui mõlemad seda sooviksid (Tabel 4). Ainult mõni protsent (3%) vastajatest on sellega mingil määral nõus. Seksuaalsuhtega täisealise ja 12- kuni 14aastase lapse vahel on vähe nõus kolmandik noortest ning üsna nõus iga kümnes vastaja. Poiste ja tüdrukute hinnangud seksuaalsuhete lubatavusse ei erinenud oluliselt, küll aga oli vene või muud keelt kõnelevate noorte seas (7%) enam neid, kes nõustusid vähe või täiesti alla 10aastase lapse seksuaalsuhtes osalemisega, kui eesti keelt rääkivate vastajate seas (2%).

Tabel 4. *Noorte arvamused täiskasvanu ja lapse vaheliste seksuaalsuhete lubatavusest (%, ankeedi küsimus 27)*[2]

Kui täiskasvanu ja laps mõlemad soovivad seksuaalsuhteid/seksi, siis peaks see olema lubatud, …	Ei ole üldse nõus	Vähe nõus	Nõus
...kui laps on 12–14aastane	56,1	33,5	10,4
...kui laps on noorem kui 10aastane	96,7	1,6	1,6

Märkus: Uuringus kasutatud nõustumise skaala (1 – ei ole üldse nõus, 5 – täiesti nõus) on grupeeritud gradatsiooniliselt: ei ole üldse nõus (skaalapunkt 1), vähe nõus (skaalapunktid 2 ja 3), nõus (skaalapunktid 4 ja 5).

Tabel 5 kirjeldab vastaja hinnangut astuda ise seksuaalsuhtesse erinevas vanuses lapsega tingimusel, et juhtunul ei ole tunnistajaid ning vastaja ei saa karistada. Üldiselt peavad noored tõenäosust seksida kuni 14aastase lapsega väga väikeseks. Eriti ebatõenäoline on seks kuni 12aastase lapsega. Ainult 2–3% noortest pidas mingil määral tõenäoliseks, et nad seksiksid alla 10aastase või 10–12aastase lapsega. 12–14aastase lapsega seksimist pidas vähetõenäoliseks 15% ning üsna tõenäoliseks 4% uuritavatest.

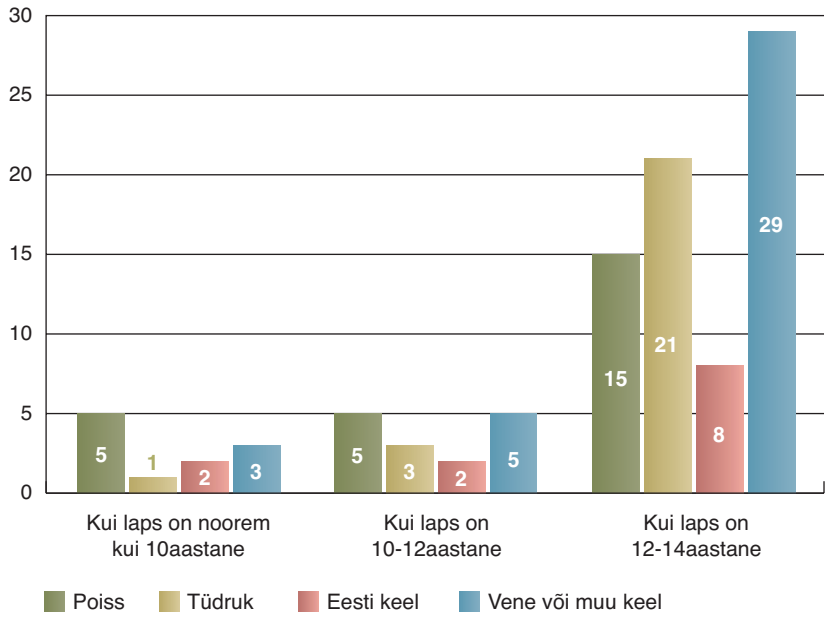
Tabel 5. *Noorte hinnang, kuivõrd tõenäoliselt ta sooviks seksida lapsega, kui ta on kindel, et keegi ei saa toimunust teada ja teda ei karistata (%, ankeedi küsimus 28)*

	Väga ebatõenäoline	Vähetõenäoline	Tõenäoline
Kui laps on 12–14aastane	80,5	14,9	4,0
Kui laps on 10–12aastane	96,6	2,5	0,9
Kui laps on noorem kui 10aastane	97,6	1,5	0,9

Märkus: Uuringus kasutatud skaala (1 – väga ebatõenäoline, 5 – väga tõenäoline) on grupeeritud gradatsiooniliselt: väga ebatõenäoline (skaalapunkt 1), vähetõenäoline (skaalapunktid 2 ja 3), tõenäoline (skaalapunktid 4 ja 5).

Tüdrukutega võrreldes on poiste hulgas oluliselt enam neid, kes peavad 12–14aastase lapsega seksimist vähemal või suuremal määral tõenäoliseks (Joonis 24). Sama vanade lastega seksimist tõenäoliseks pidavaid vastajaid on veidi enam eesti keelt rääkivate noorte seas. Nooremate kui 12aastaste lastega seksimise tõenäosuse hinnangutes olulisi demograafilisi erinevusi ei esine.

2 Variant „…kui laps on 10–12aastane“ on jäetud analüüsist välja, sest venekeelses ankeedis oli vanusevahemiku puhul trükiviga.

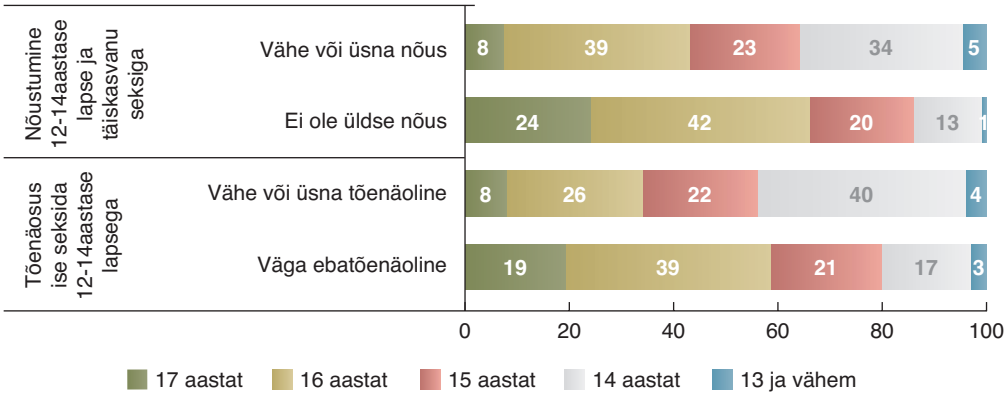


Joonis 24. *Lapsega seksimist tõenäoliseks või vähetõenäoliseks pidavad vastajad soo ja keele järgi (%, ankeedi küsimus 28)*

Noored, kes suuremal või vähemal määral aktsepteerivad täiskasvanu ja kuni 14aastase lapse vahelisi seksuaalsuhteid ning peavad tõenäoliseks, et nad astuksid mõne samavana lapsega vahekorda, pooldavad teiste noortega võrreldes oluliselt enam täiskasvanute kui lapse perspektiivi lapse väärkohtlemisega seotud hoiakute puhul. Täpsemalt öeldes on nende hulgas rohkem noori, kes nõustuvad (vt Tabel 3) esitatud teise ja kolmanda rühma väidetega, ning vähem selliseid, kes nõustuvad esimesse gruppi kuuluvate arvamustega. Nad on enamasti noored, kes suhtuvad liberaalselt lapse ja täiskasvanu vahelistesse seksuaalsuhetesse ega näe tegevust taunitava ja lapse heaolu kahjustavana.

Enamik vastajatest, kes nõustuvad täiskasvanu ja 12–14aastase lapse vaheliste seksuaalsuhetega, arvavad, et seaduse järgi peaks vanus, mil laps ei tohiks veel täiskasvanuga seksida, olema 14 või suurem (Joonis 25). Sarnane trend ilmneb ka nende noorte puhul, kes pidasid vähe või üsna tõenäoliseks olukorda, et nad seksiksid ise 12–14aastase lapsega. Kirjeldatud tulemust võib seletada järgmiselt. Võimalik, et vastajad piiravad enda käitumist vähem ning annavad sellele teistsuguseid tõlgendusi, teiste noorte/täiskasvanute käitumise suhtes on nad aga kriitilisemad. Näiteks ei pruugita enda seksuaalsuhet noore lapsega näha ebavõrdse ning last kahjustavana, samas teise inimese või abstraktse täiskasvanu oma küll, mistõttu peavad vastajad vajalikuks täiskasvanute ja lapse vahelisi seksuaalsuhteid seadusega rangemalt reguleerida. Teisalt võib oletada, et mõnel noorel puudub kindel seisukoht käsitletud teemades. Nii nad võivad ankeeti täites ühe küsimuse puhul nõustuda lapse ja täiskasvanu vaheliste seksuaalsuhetega, teises aga anda vastupidise hinnangu (küsimused ei paiknenud

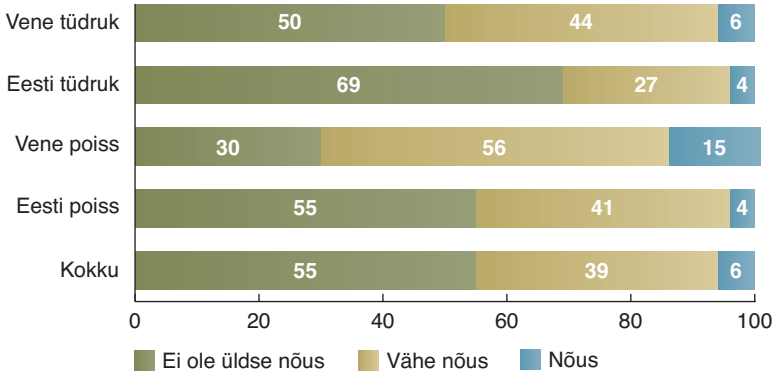
ankeedis järjest). Kvalitatiivsed intervjuud aitaksid paremini välja selgitada noorte arvamuse nimetatud küsimustes.



Joonis 25. *Noorte arvamused täiskasvanu ja 12–14aastaste laste vaheliste seksuaalsuhete lubatavuse ja lapsega seksimise tõenäosuse hinnangute järgi (%, ankeedi küsimused 27.1, 28.1 ja 31)*

Vastajad, kes peavad lapse ja täiskasvanu vahelisi seksuaalsuhteid vähesel või suurel määral lubatavaks, on ka ise alustanud suguelu keskmiselt veidi varasemas eas. Eriti selgelt ilmneb antud seos noorema kui 10aastase lapse ja täiskasvanu seksi aktsepteerimise puhul ($r = -0{,}18$, $p = 0{,}000$). Märgitud seksuaalsuhtega nõustujad on olnud esimese vahekorra ajal keskmiselt 14aastased, mittenõustujad aga 15,5aastased. Uuritavad, kes peavad tõenäoliseks seksimist 12–14aastase või 12aastase ja noorema lapsega, on alustanud suguelu samuti nooremana (keskmised vanused vastavalt 15,2 ja 14,3). Vastajad, kes pidasid ebatõenäoliseks seksimist 14aastase või noorema lapsega, olid esimest korda vahekorras keskmiselt 15,5aastasena. **Tulemustest järeldada, et mida liberaalsem on vastaja suhtumine täiskasvanu ja lapse vahelistesse seksuaalsuhetesse, seda tõenäolisemalt ta nõustub ise lapseealisega seksima ja on seksuaalselt aktiivne nooremas eas. Antud seos võib olla ka vastassuunaline – kõigepealt alustatakse varakult suguelu ja seejärel kujundatakse oma hoiakuid kogemustega vastavaks**.

Uuringus paluti noortel hinnata, kuivõrd nad nõustuvad arvamusega, et tüdruk, kes ütleb poisi ettepanekule seksida „ei“, mõtleb sellega tegelikult „jah“. **55% vastajatest ei olnud märgitud seisukohaga nõus, ülejäänud pidasid tüdruku eitust suuremal või vähemal määral seksiga nõustumiseks**. Kõige enam oli väitega nõustujaid vene või muud keelt rääkivate poiste seas (70% on vähe või päris nõus; Joonis 26), kõige vähem oli neid aga eesti keelt kõnelevate tüdrukute hulgas (31%). Umbes pooled eesti keelt rääkivatest poistest ning muud keelt rääkivatest tüdrukutest nõustusid vähe või täiesti selle arvamusega.



Märkus: Uuringus kasutatud nõustumise skaala (1 – ei ole üldse nõus, 5 – täiesti nõus) on grupeeritud gradatsioonili-selt: ei ole üldse nõus (skaalapunkt 1), vähe nõus (skaalapunktid 2 ja 3), nõus (skaalapunktid 4 ja 5).

***Joonis 26.** Nõustumine väitega „Kui tüdruk ütleb poisi ettepanekule seksida „ei“, siis tegelikult mõtleb ta „jah“ soo ja keele järgi (%, ankeedi küsimus 60.11)*

Noorte arvamusi vägistamisest, selle ohvritest ja toimepanijatest uuriti seitsme väitega (väited pärit allikatest Burt 1980, Mossige *et al*. 2007, TNS EMOR 2014). Tabel 6 demonstreerib tule-musi nii praegusest uuringust kui ka 2003. aasta noorteuuringust, kus kasutati kuut vägistami-semüüti. **Kõige rohkem nõustuti arvamusega, et naised põhjustavad ise oma riietusega vägistamise ohvriks langemise** (37%). Sama küsiti ka 2014. aastal läbi viidud elanikkonna vägivallateemaliste hoiakute uuringus (Ibid), kust selgus, et 32% nooremasse vanuserühma (15–24aastased) kuuluvatest vastajatest nõustus täielikult või pigem selle väitega (uuringus kasutati 5-pallist nõustumisskaalat).

***Tabel 6.** Vägistamisemüütide uskumine noorte hulgas 2003. ja 2015. aastal (%, ankeedi küsimus 32)*

	2015.a.			2003.a
	Ei ole üldse nõus	Vähe nõus	Nõus	Nõus
Naised põhjustavad ise oma riietusega vägistamise ohvriks langemist.	22	41	37	-
Naine, kes läheb esimesel kohtamisel mehe poole koju, näitab sellega, et ta soovib mehega seksuaalvahekorda.	16	48	36	42
Paljud poisid peavad seksi huvitavamaks siis, kui tüdrukud avaldavad vastupanu.	21	50	29	28
Enamikul vägistamise ohvritel on kerged elu-kombed ja halb kuulsus.	25	48	27	28
Kui tüdruk laseb ennast kallistada ja suudelda ning olukord väljub kontrolli alt, siis on ta ise süüdi, et tema partner talle seksuaalvahekorda peale sunnib.	33	44	23	29

	2015.a.			2003.a
	Ei ole üldse nõus	Vähe nõus	Nõus	Nõus
Paljudel naistel on alateadlik soov olla vägistatud ja nad võivad alateadlikult luua situatsiooni, milles neid võidakse rünnata.	27	51	22	24
Paljudel poistel on alateadlik soov vägistada tüdrukuid.	27	53	20	25

Märkus: Uuringus kasutatud nõustumise skaala (1 – ei ole üldse nõus, 7 – täiesti nõus) on grupeeritud gradatsiooniliselt: ei ole üldse nõus (skaalapunkt 1), vähe nõus (skaalapunktid 2 kuni 4), nõus (skaalapunktid 5 kuni 7). 2003. aasta andmed on pärit uuringust „Seksuaalsus ja seksuaalne väärkohtlemine“ (Soo ja Kutsar 2004; Mossige et al. 2007).

Selle uuringu tulemustest selgub, et enam kui kolmandik vastajatest nõustub, et esimesel kohtamisel mehe poole koju läinud naine näitab sellega välja soovi mehega seksida (36%). 29% arvab, et poisid peavad seksi huvitavamaks, kui tüdrukud avaldavad vastupanu, ning 27% nõustub, et vägistatutel on halvad kombed. Ligi veerand noortest on nõus arvamusega, et ennast suudelda ja kallistada lasknud tüdruk on vahekorra pealesurumises ise süüdi (23%). Selle väite puhul oli ka kõige rohkem mittenõustujaid (33%). Paari protsendi võrra on enam noori, kes usuvad tüdrukute alateadlikku soovi olla vägistatud (22%), kui neid, kes usuvad poiste alateadlikku soovi vägistada (20%).

2003. ja 2015. aasta uuringu võrdlus näitab mõningast muutust aja jooksul. Kolme müüdiga nõustujate arv on langenud vahepeal viis kuni kuus protsendipunkti. Näiteks on vähem neid, kes arvavad, et esmakohtingul mehe poole koju läinud naine näitab oma käitumisega välja, et soovib seksida. Samuti on langenud nende osakaal, kes nõustuvad väitega, et kallistada ja suudelda lasknud tüdruk on seksi peale surumises ise süüdi, ning kes usuvad, et poistel on alateadlik soov tüdrukuid vägistada. Ülejäänud müütidega nõustujate suhtarv on jäänud kaheteistkümne aasta jooksul üsna samaks.

Analüüs soo ja rahvuse lõikes toob välja tähelepanuväärseid tulemusi (Tabel 7). Eesti keelt rääkivad tüdrukud eristuvad selgelt teistest rühmadest, sest nende seas on kõige vähem vägistamisemüütidega nõustujaid. Teise äärmuse moodustavad vene või muud keelt kõnelevad poisid ja tüdrukud. Näiteks nõustuvad enam kui pooled muud keelt rääkivad poisid, et naine, kes esimesel kohtingul läheb mehe poole, näitab sellega välja soovi seksida. Paljud muud keelt rääkivad tüdrukud usuvad ohvrit süüdistavaid hoiakuid. Nende hulgas on enim vastajaid (55%), kes nõustuvad, et ennast kallistada ja suudelda lasknud tüdruk on ise vägivallajuhtumis süüdi. Vastused väitele „Paljud poisid peavad seksi huvitavamaks siis, kui tüdrukud avaldavad vastupanu“ eristuvad sugude lõikes. Tüdrukud, eriti aga muud keelt rääkivad tüdrukud nõustuvad selle seisukohaga enam kui poisid. Tõenäoliselt viitavad sellised tulemused vähesele soodialoogile ja seksuaalhariduse nappusele. Märgata võib eelarvamuslikku suhtumist vastassoo seksuaalkäitumisega seotud ootustesse ja soovidesse ning seda eriti muud keelt kõnelevate noorte hulgas.

Tabel 7. *Vägistamisemüütidega nõustujad soo ja rahvuse järgi (%, dispersioonanalüüs)*

	Eesti poiss	Vene poiss	Eesti tüdruk	Vene tüdruk	F
Kui tüdruk laseb ennast kallistada ja suudelda ning olukord väljub kontrolli alt, siis on ta ise süüdi, et tema partner talle seksuaalvahekorda peale sunnib.	14	48	8	55	219,5*
Naised põhjustavad ise oma riietusega vägistamise ohvriks langemist.	34	55	25	54	75,5*
Paljudel poistel on alateadlik soov vägistada tüdrukuid.	13	31	16	38	77,3*
Naine, kes läheb esimesel kohtamisel mehe poole koju, näitab sellega, et ta soovib mehega seksuaalvahekorda.	38	52	24	41	52,9*
Paljud poisid peavad seksi huvitavamaks siis, kui tüdrukud avaldavad vastupanu.	19	27	33	51	59,6*
Enamikul vägistamise ohvritel on kerged elukombed ja halb kuulsus.	28	38	17	35	50,3*
Paljudel naistel on alateadlik soov olla vägistatud ja nad võivad alateadlikult luua situatsiooni, milles neid võidakse rünnata.	19	36	13	35	85,2*

Märkus: Nõustujad on need, kes valisid skaalapunkti 5 kuni 7 (originaalskaala: 1 – ei ole üldse nõus, 7 – täiesti nõus). Statistiliselt olulisi erinevusi keskmistes hinnangutes on analüüsitud dispersioonanalüüsiga ($p < 0{,}000$).*

Kokkuvõttes, ehkki noorte arvamus lapse seksuaalsest väärkohtlemisest ning lapse ja täiskasvanu vahelistest seksuaalsuhetest peegeldab lapse perspektiivi, on selles osaliselt esindatud ka täiskasvanu perspektiiv. Enamik noori taunib lapse ja täiskasvanu seksuaalsuhet ja peab täiskasvanut vastutavaks või suisa karistuse vääriliseks. Teisalt aktsepteerivad mitmed vastajad lapsi süüdistavat ning täiskasvanu käitumist õigustavat retoorikat (nt laps ise soovis ja ahvatles, oli piisavalt arenenud). Põhjalikuma ülevaate noorte suhtumisest antud teemasse ja uuringus esitatud väidete tõlgendustest annaks kvalitatiivne uuring (nt kognitiivsed intervjuud).

Tulemused näitavad, et peaaegu kõik noored on vastu alla 10aastase lapse ja täiskasvanu vahel toimuvale seksuaalsuhtele isegi siis, kui osapooled on toimunuga nõus. Varateismelise lapse seksuaalsuhtega täiskasvanuga nõustutakse enam. Ligi viiendik noortest, rohkem poisid kui tüdrukud, peavad mingil määral tõenäoliseks, et nad seksiksid 12–14aastase lapsega. Alla 12aastase lapsega seksi peeti aga ebatõenäoliseks. Noorte hulgas, kes peavad kuni 14aastase lapsega seksimist tõenäoliseks, on rohkem neid, kes suhtuvad liberaalselt lapse ja täiskasvanu vahelistesse seksuaalsuhetesse ning on alustanud oma suguelu keskmiselt varem.

Päris paljud noored usuvad vähemal või suuremal määral vägistamisega seotud müüte. Kõige rohkem on müütidega nõustujaid vene või muud keelt kõnelevate noorte hulgas, kõige vähem aga eesti keelt kõnelevate tüdrukute seas.

5. NOORTE KOKKUPUUDE PROSTITUTSIOONI JA PORNOGRAAFIAGA

GERLY TAMM

Pornograafiaga ja prostitutsiooniga kokku puutunute arvude interpreteerimine sõltub suuresti sellest, mil moel mõisted – *pornograafia*[3] ja *prostitutsioon*[4] – on uuringute läbiviimisel operatsionaliseeritud. Maailmas ja Eestis varasemalt läbi viidud uuringutes on rakendatud mitmeid erinevaid meetodeid: näiteks on kasutatud retrospektiivseid ankeet-küsitlusi (Soo ja Kutsar 2004), analüüsitud X-filmide vaatamise sagedust (Flood 2007) ja läbi viidud käitumuslikke eksperimente (Donnerstein ja Berkowitz 1981). Meetodite erisustest tulenevalt on viidatud ka tulemuste võrreldavuse probleemile (Seto *et al.* 2001). Pornograafia defineerimisel on eksperdid täheldanud, et tegemist on pigem tunnetuslikult tõlgendatava mõistega (nn *„kui näeb, siis tunneb ära“*, Malamuth et al. 2000). Üldiselt saab teha eelduse, et erinevad inimesed tunnetavad pornograafiat piisavalt sarnaselt, et ka ilma uuringus ette antud definitsioonita, nii nagu käesolevas uuringus, on võimalik eeldada, et erinevad noored saavad sellest piisavalt sarnaselt aru.

Prostitutsiooni osas on soovitatud läheneda sarnaselt pornograafia käsitlusele – selle mõistega on võimalik kirjeldada kõike, mis tunnetuslikult seostub seksuaalteenuste pakkumisega kasu saamise eesmärgil, mis ei ole otseselt vabatahtlik (st on kellegi poolt sunnitud või on tingitud sotsiaalmajanduslikest oludest).

Käesoleva peatüki üheks eesmärgiks on kirjeldada, milline on noorte kokkupuude pornograafiaga ning kuidas on kokkupuude pornograafiaga seotud noorte endi käitumisega (pornograafia levitamine) ja hoiakutega (lähenemistendents vs kaugenemistendents) subjektiivsete hinnangute järgi. Teiseks eesmärgiks onselgitada, milline on Eesti noorte kokkupuude (sh teadlikkus) prostitutsiooniga.

3 Pornograafiat eristatakse erootikast, sest kujutab sageli inimesi alandaval ja labasel viisil, vägivaldses või domineerimise-allumise situatsioonis. (vt definitsiooni täpsustust mõistete peatükist).

4 Mõningates varasemates uuringutes on defineeritud prostitutsiooni kui ühekordset tegevust (nt seksuaalteenuse müümine), mis on seotud piiratud suhtlusskeemiga (nt töötaja – kupeldaja, töötaja – politsei, töötaja – klient); mõiste puhul on soovitatud ka eristada vabatahtlikkuse või sunniviisilisuse alusel pakutavat seksuaalset teenust (vt definitsiooni täpsustust mõistete peatükist).

5.1 Kokkupuude pornograafiaga

Pornograafilise materjaliga kokkupuudet on võimalik kategoriseerida kaheks (Flood 2007): juhuslik (tahtmatu) kokkupuude või tahtlik kokkupuude. Juhuslik kokkupuude sisaldab näiteks poelettidel ajakirjade nägemist või internetis surfates juhuslikult vastavasisulistele veebilehtedele sattumist. Järgnevalt kirjeldatud tulemustes on lähtutud peamiselt viimasest – st pigem tahtlikust kokkupuutest pornograafilise materjaliga.

Noorte kokkupuudet pornografiaga on uuritud mitmetes erinevates kultuuriruumides (Austraalias, Rootsis, USAs, Itaalias jm). Üldiseks tendentsiks on poistel suurem kokkupuude pornograafilise materjaliga (66–89%) võrreldes tüdrukutega (11–50%) ning levinumateks pornograafilise materjali allikateks on videod, ajakirjad ja internet (Flood 2007; Häggström-Nordin 2011; Brown ja L'Engle 2009; Romito ja Beltramini 2015). Eesti noorte kokkupuude on varasema uuringu järgi sarnane mujal maailmas läbi viidud uuringutele. 2003. aastal läbi viidud uuringu järgi omab üle 70% noortest kokkupuudet pornograafilise materjaliga (Soo ja Kutsar 2004), sealjuures poistel (ligikaudu 92% vastanutest) esineb kokkupuudet 20% enam kui tüdrukutel (ligikaudu 72% vastanutest). Muuhulgas on pornograafilise materjali kättesaadavus (levitamine poelettidel, filmide laenutamine jms) Eestis alaealistele keelustatud (Pornograafilise sisuga.. RT I 1998). Uuritute hinnangul olid Eestis 2003. aastal kõige levinumad allikad ajakirjad, filmid ning internet. Varasemast uuringust ilmnes ka see, et maanoorte seas oli pornograafilise materjaliga kokkupuude 5% kõrgem kui linnanoorte seas. See, mida maanoorte suurem kokkupuude pornograafiaga näitab, on küsitav, kuna pornograafia mõiste oli uuringus tunnetuslik (iga uuritava jaoks võis see olla erinev).

Uuringus küsiti õpilastelt (16–19aastastelt noortelt), millised on nende kogemused pornograafiaga, selle liik, sagedus, allikad, mõju, levimus sõprade seas ja hoiakud pornograafia suhtes. Selgus, et üle poole õpilastest omab kokkupuudet pornograafilise materjaliga: 75% vastanutest on näinud juhuslikult; 60% vastanutest on otsinud teadlikult ja 52% vastanutest raporteeris, et neile on näidatud. Antud peatükis ei käsitleta, kas teiste poolt näidatu oli ebameeldiv, vaatamine toimus vabatahtlikkuse alusel ja millises vanuses näitaja oli, sest selleks on vajalik viia läbi põhjalikum kvalitatiivsete andmete analüüs.

Juhuslikult pornograafiaga kokku puutunutest (n=1359) olid 51% poisid, kellest enamik olid eesti keelt eelistavad poisid (86%). Eesti keelt eelistavate poiste seas oli juhusliku kokkupuute küsimusele „jah" vastanute arv oodatust kõrgem (81%), samas kui vene keelt eelistavate poiste seas oli see oodatust madalam (62%) ($\chi^2(1)=27,5$, $p<0,0001$). Sarnane seos ilmnes ka eesti ja vene keelt eelistavate tüdrukute võrdluses ($\chi^2(1)=9,6$, $p<0,003$): juhusliku kokkupuute vastuste osas „jah" vastanute osakaal eesti tüdrukute seas oli 75%, samas kui vene keelt eelistavatel tüdrukutel oli see oodatust madalam (63%). **Kõige kõrgem pornograafiaga kokkupuutetõenäosus Eestis on nende tulemuste järgi eesti keelt eelistavatel poistel**.

Kuna uuringus osalenute vanus jäi enamikul juhtudest vahemikku 16–19a ja 18-aastaseks saamisel kaasneb noortel mitmeid seadusest tulenevaid kohustusi (vastutus iseenda eest), aga ka vabadusi (nt autoga sõitmine, alkoholi legaalne ostmine), siis jagati valim kaheks: alla 18aastased (edaspidi nooremaealised) ning 18–19aastased (edaspidi vanemaealised). Kahe

vanusegrupi (<18 ja 18≤ aastased) ja keele lõikes (eesti ja vene keelt eelistavad noored)[5] võrdlevatest tulemustest ilmnes, et **eesti keelt eelistavate 18≤ a poiste seas on kõige suurem tõenäosus pornograafiaga juhusliku kokkupuute osas „jah" vastamiseks (91%)**, 15–17a vanuste hulgas jäi „jah" vastuste osakaal vahemikku 56–63%. Ka üldvalimis ilmnes oodatud seos, et vahemikus 15–19a oli vanuse kasvades juhuslik kokkupuude pornograafiaga tõenäolisem ($\chi^2(6)=31$, $p<0{,}0001$): 15–16a 70%, 17a 76%, 18a 83%, 19a 86%.

Pornograafiaga kokku puutunud noored andsid küsimustikus ka hinnangu eelistatud pornograafia liigi, vaatamise sageduse ja allikate kohta. Ilmnes, et **noored – nii tüdrukud kui poisid, nii eesti kui ka vene keelt eelistavad – on enim kokku puutunud pornograafilise materjaliga, kus aktis osalevad täiskasvanud inimesed** (Tabel 8). Eesti keelt eelistavate tüdrukute vaatamissageduseks oli pigem mõni kord aastas, eesti keelt eelistavatel poistel ja vene tüdrukutel mõni kord kuus ja vene poistel oli populaarseim vastus mõni kord nädalas. Kõige populaarsemaks allikaks ette antud variantidest (ajakirjad, filmid, internet, muu) oli internet (58% vastustest). Võrreldes varasema uuringuga *(Ibid)* on **interneti populaarsus allikana 10 aasta jooksul tõusnud umbes 8%** (ligikaudu 50% 2004. a vs 58% 2015. a). Oluliselt on varasemaga võrreldes langenud ajakirjade ja filmide populaarsus, näiteks kui 2004. a a eelistas 68% küsimusele vastanud eesti keelt eelistavatest poistest vaadata pornograafilisi filme, siis 2015.a oli see määr langenud nelja protsendini. Viimase 10 aasta jooksul on oluliselt suurenenud interneti kasutamise aktiivsus ühiskonnas tervikuna, mistõttu olid vastuste osakaalude muutused ootuspärased.

Tabel 8. *Pornograafia liik, vaatamise sagedus ja allikad soo ja keele lõikes (ankeedi küsimused 54, 55 ja 56)*

Liik	**Eesti tüdrukud**	**Eesti poisid**	**Vene tüdrukud**	**Vene poisid**
Täiskasvanud	320 (40%)	600 (70%)	59 (30%)	119 (61%)
Teismelised	72 (9%)	199 (23%)	13 (7%)	37 (19%)
Täiskasvanu-laps	13 (2%)	23 (3%)	2 (1%)	13 (7%)
Grupiseks	82 (10%)	111 (13%)	25 (13%)	36 (19%)
Vaatamise sagedus:	**Eesti tüdrukud**	**Eesti poisid**	**Vene tüdrukud**	**Vene poisid**
Vähem kui korra aastas	88 (11%)	41 (5%)	24 (12%)	3 (2%)
Mõnel korral aastas	114 (14%)	92 (11%)	22 (11%)	17 (9%)
Mõnel korral kuus	91 (12%)	197 (23%)	26 (13%)	43 (22%)
Mõnel korral nädalas	41 (5%)	263 (31%)	6 (3%)	55 (28%)
Iga päev	0	67 (8%)	3 (2%)	20 (10%)
Allikad (kust leiad?):	**Eesti tüdrukud**	**Eesti poisid**	**Vene tüdrukud**	**Vene poisid**
Ajakirjad	12 (2%)	31 (4%)	4 (2%)	6 (3%)
Filmid	54 (7%)	73 (9%)	8 (4%)	9 (5%)

5 Keele eelistus on defineeritud küsimustiku keele järgi – millises keeles eelistas täita küsimustikku.

Allikad (kust leiad?):	Eesti tüdrukud	Eesti poisid	Vene tüdrukud	Vene poisid
Internet	326 (41%)	671 (78%)	79 (40%)	141 (73%)
Muu**	7 (1%)	9 (1%)	0	0

*Märkused: „Jah" vastuste osakaal kõigist vastustest (sh vastused „ei tegele") vastavas grupis (eesti/vene tüdrukud/poisid) on märgitud sulgudes (%). NB! Liikidest ja allikatest sai iga indiviid valida mitu. **Muu. Lisaks sai täiendada vastust. Eesti keelt eelistavad tüdrukud kirjutasid, et leiavad pornograafilist materjali isa peidukohast (DVD), raamatust, sõbrannalt ja telekast. Eesti keelt eelistavad poisid kirjutasid, et saavad seda tüdruksõbralt; veebist erinevatest kohtadest: pornclub.com, REDDIT, snapchat ja kik; sõpradelt, vanemate toast, World of Warcraftist (arvutimäng) ja Moonguard Realmist (arvutimäng).*

Lisaks said noored vastata selle kohta, kuidas nad subjektiivselt tunnetavad pornograafiliste filmide vaatamise levimust endi seas. Noorte endi hinnang eakaaslaste kohta pornograafiliste filmide levimuse osas skaalal 1 („ei ole üldse levinud") kuni 5 („on väga levinud") oli keskmiselt 2,8 (SD=1,3, n=1870) ehk pornograafiliste filmide vaatamine on noorte endi sõnul nende endi seas keskmiselt levinud. See hinnang on kõrgem kui objektiivsed andmed pornograafiliste filmide vaatamise kohta (Tabel 8). Kõigis gruppides (tüdrukud, poisid, eesti keelt eelistavad, vene keelt eelistavad) on keskmiselt pornograafiliste filmide vaatamise määr ligikaudu 6%, kõige populaarsemaks pornograafilise materjali allikaks on aga hinnatud internetti (keskmiselt 58%). Võimalik, et noorte endi hinnang enda eakaaslaste kohta hõlmas nii internetti kui teisi meediavahendeid, mitte ainult filme „klassikalises" tähenduses. Kuna internet oli küsimustikus toodud välja eraldi allikana filmide kõrval, siis võis interneti kui allika kõrge populaarsus osaliselt tuleneda sellest, et see hõlmas mitut alternatiivi: internet sisaldab videomaterjali, veebipõhiseid ajakirju ning ka veebipõhist televisiooni. See selgitab ka noorte subjektiivsete hinnangute (eakaaslaste kohta) ja kogutud andmete mittekokkulangevust.

See, millised olid noorte hinnangud teistele, võis tuleneda nende soost, vanusest või eelistatud keelest. Dispersioonanalüüsi mudelist selgus, et vanus ei mõjuta noorte hinnanguid teiste suhtes, küll aga ilmnes sooline erinevus: tüdrukud hindasid pornograafia levimust kõrgemaks kui poisid ($F(1, 1849)=66$, $p<0,0001$, $\eta^2p=0,034$) ja ka eelistatud keel ennustas levimushinnangut: vene keelt eelistanud hindasid levimust eakaaslaste seas kõrgemaks ($F(1, 1849)=13$, $p<0,0001$, $\eta^2p=0,007$).

Pornograafia mõjuhinnangute ja hoiakute analüüs. Milline on Eesti noorte motivatsiooniline reaktsioon (eemalduma panev, pidurdav või vastupidi, ligitõmbav, erutav) pornograafilisele materjalile?

Motivatsiooniteooriatest on lähenemise-vältimise teooria järgi (Elliot ja Covington 2001, *approach-avoidance motivation*) inimeste käitumine igas olukorras selgitatav kahe motivatsioonilise suundumuse abil. Seega, inimestele, kelles pornograafiline materjal tekitab lähenemisreaktsiooni (nt otsimiskäitumine, on motiveeritud vaatama, tekitab põnevust ja erutust), on pornograafilise materjali vaatamine n-ö. premeeriv ja motiveerib ka hiljem sarnast materjali otsima ja vaatama. Vastupidise reaktsiooniga inimestel (vältimiskäitumine, eemaldumismotivatsioon, tekitab vastikust ja kaotab erutuse) on välja kujunenud või kujunemas motivatsiooniline tendents kaugeneda sellisest materjalist ning on tõenäoline, et nende inimeste kokkupuude pornograafilise materjaliga ajas väheneb, kuna nad õpivad järjest paremini seda materjali vältima.

Uuringu käigus küsiti noortelt: *„Kuidas on pornograafia vaatamine Sind mõjutanud?“*. Mõjuhinnanguid sai anda skaalal 1 kuni 5 (ei ole üldse nõus … täiesti nõus). Mõjuhinnangud saab sisu alusel jagada kaheks: emotsionaalsed motivatsioonilised reaktsioonid[6] (nt tekitab erutust vs kaotab erutuse) ja teadmistega seotud mõjud (nt olen pornograafilisest materjalist õppinud inimeste välimuse kohta).

Motivatsiooniline lähenemistendents on arvutatud kahe mõjuhinnangu keskmisena (tekitab erutust, tekitab põnevust) ja motivatsiooniline eemaldumustendents on arvutatud negatiivse mõjuhinnangute keskmisena (kaotab erutuse, tekitab vastikust). Korduvmõõtmiste ANOVA kolme indiviidipõhise sõltumatu muutujaga (sugu, keel ja vanus) ja ühe indiviidisisese sõltumatu muutujaga.

Motivatsioonilise reaktsiooni tugevust ennustavad eesti ja vene keelt eelistavatel noortel ühtmoodi vastastikmõjus sugu ja motivatsiooni tüüp (lähenemine või vältimine) ($F(1, 1455)=39$, $p<0{,}0001$)[7]. See tähendab, et üldiselt on tüdrukud kõrgema vältimismotivatsiooniga kui poisid, kuid poisid pornograafilise materjali suhtes – vastupidi – kõrgema lähenemismotivatsiooniga kui tüdrukud. **Tüdrukutes tekitab pornograafiline materjal pigem vastikust ja eemaldumistunnet, kuid poistes erutust ja soovi otsida materjali juurde**. Ilmnes, et ka vanus vastastikmõjus motivatsiooni tüübiga ennustab reaktsiooni tugevust ($F(1, 1455)=4{,}5$, $p>0{,}034$). 18–19aastastel olid lähenemistendentsi hinnangud kõrgemad ja eemaldumistendentsi hinnangud pigem madalamad võrreldes nooremaealistega (alla 18a). See tähendab, et vanuse kasvades väheneb pornograafilise materjali vältimine ja suureneb huvi pornograafilise materjali vastu.

Üldiselt on nii poiste kui ka tüdrukute lähenemisega seotud hinnangud kõrgemad kui vältimisega seotud hinnangud – **st pornograafilise materjali vaatamine tekitab nii poistes kui tüdrukutes, vene kui ka eesti keelt eelistavate noorte seas pigem erutust ja põnevust kui vastikust või kaotab erutuse. Tulemustest järeldub ka see, et selline tendents mõneti suureneb vanuse kasvades**.

Mõjuhinnangute osas oli võimalik vastata ka küsimusele, kuivõrd jätab pornograafiline materjal Sind ükskõikseks. Selle väite keskmine skoor jäi alla kolme, mis viitab, et pigem kaldusid noored vastama, et ei jäta ükskõikseks. Need, kes nõustusid väitega täielikult (st jah, jätab) moodustasid ligikaudu 10% sellele küsimusele vastanutest. 81% vastanutest valisid skoori 1...5 skaala esimesest poolest: 1, 2 või 3. 31% vastanutest valis vastuse „ei ole üldse nõus“ (skoor 1). **Suurem osa noortest andis hinnangu, et pornograafiline materjal pigem ei jäta neid ükskõikseks**.

6 Motivatsiooniline lähenemistendents on arvutatud kahe mõjuhinnangu keskmisena (tekitab erutust, tekitab põnevust) ja motivatsiooniline eemaldumustendents on arvutatud negatiivse mõjuhinnangute keskmisena (kaotab erutuse, tekitab vastikust).

7 Dispersioonanalüüsi mudel: motivatsioonilise reaktsiooni tugevus (skoor) = sugu x motivatsiooni tüüp (lähenemine vs vältimine) x eelistatud keel (eesti vs vene) x vanus

Lisaks motivatsioonilisele mõjule andsid noored mõjuhinnangud ka enda pornograafilistele teadmistele. Kokku oli küsimustikus kolm küsimust, mis peegeldasid pornograafilisest materjalist saadud teadmiste ja õppimisega seotud väiteid[8]. Üks väide mõõtis ka õpitu rakendamist päriselus, mida võib eraldi vaadelda käitumusliku tagajärjena.

Lähtudes ideest, et motivatsiooniline tendents mõjutab pornograafiast õppimist, mis omakorda mõjutab käitumist, oli üheks hüpoteesiks, et noortel, kelle mõjuhinnangud olid pigem kõrged lähenemismotivatsiooni näitajate osas, olid ka kõrgemad skoorid õppimise ja rakendamise osas. Hüpotees baseerub nii motivatsiooniteoorial *(Ibid)* kui ka planeeritud käitumise mudelil (Ajzen 1991; Joonis 28). Selle uurimiseks rakendati korrelatsioonanalüüsi. Tabel 9 kirjeldab seoseid õppimise, käitumise ja motivatsioonilise tendentsi näitajate vahel. Tulemused kinnitasid ootuspäraseid seoseid: pornograafiast õppimisega seotud näitajad olid omavahel seotud positiivselt ja olid seotud positiivselt ka nii käitumise (tagajärjega) kui ka motivatsioonilise lähenemistendentsi näitajaga. Motivatsiooniline eemaldumistendents aga seostus negatiivselt nii õppimise, käitumise kui ka motivatsioonilise lähenemistendentsi näitajaga. Seega kinnitab tulemus, et hoiakud (sh motivatsioonilised reaktsioonid), mis on pornograafia suhtes positiivsed, pigem soodustavad pornograafiaga seotud käitumist (nt järele proovimine) ja ka info hankimist. Negatiivsed hoiakud (sh motivatsioonilised reaktsioonid) pigem viivad pornograafilise info vältimiseni ja vähendavad pornograafiaga seotud käitumist.

Tabel 9. *Pornograafilise materjali vaatamise mõjunäitajate seosed: õppimise, käitumise ja motivatsioonilise reaktsiooni hinnangute vahel (ankeedis küsimus nr 57)*

Pornograafilise materjali mõju näitaja:	1.	2.	3.	4.	5.
1.Õppimine (info: inimese keha jms)	1				
2.Õppimine (info: teada saada, mida saab teha)	0,615**	1			
3.Käitumine (järeleproovimine, katsetamine)	0,229**	0,380**	1		
4.Motivatsiooniline lähenemistendents	0,419**	0,521**	0,233**	1	
5.Motivatsiooniline eemaldumistendents	-0,104**	-0,178**	-0,136**	-0,331**	1

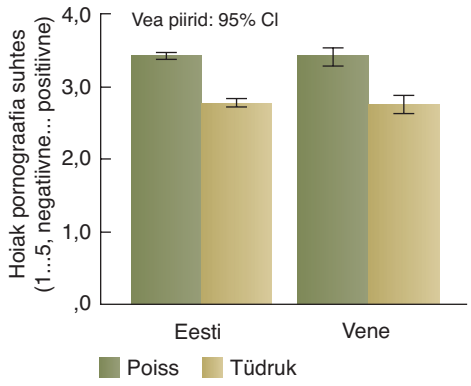
*Märkused: korrelatsioonanalüüs; **p<0,01; tabelis on Spearmani astakkorrelatsioonid. Kõigil juhtudel on seosenäitaja arvutatud üle kõigi väärtuste vastava muutuja osas; vastuste arv näitajate lõikes varieerus vahemikus: 1423–1470.*

Senisest analüüsist on selgunud, et **Eesti noored on mõjutatud pornograafilise materjali vaatamisest. Mõju on nende jaoks olnud pigem motivatsiooniliselt ligitõmbav (erutav ja põnevust tekitav) kui negatiivne (vastik ja erutust vähendav)**. Noorte hinnangutest ilmnes ka, et motivatsiooniline lähenemistendents ennustab usaldusväärselt info omandamist (n-ö. film kui õppematerjal) kui ka käitumist (järeleproovimist). Lähtudes planeeritud käitumise teooriast (*Ibid*, Joonis 28), on ootuspärane, et järeleproovimist ennustab lisaks motivatsioonilisele valmisolekule ka teadlik hinnang pornograafiale (liberaalsem, positiivsem hoiak peaks hüpoteesipõhiselt positiivselt seostuma järeleproovimisega ja ka lähenemismotivatsiooniga).

8 "Oled sellest palju õppinud, näiteks seda, kuidas inimesed välja näevad jne", „Sulle on pakkunud huvi teada saada, mida kõike on võimalik teha", „Sa oled proovinud seksuaalsuhetes asju, milleks oled saanud inspiratsiooni pornograafiast"

Järgnevalt on kirjeldatud noorte hoiakuid pornograafilise materjali suhtes ning hoiakute seost käitumise ja noorte motivatsiooniliste tendentsidega. Noorte hoiakuid pornograafilise materjali sisu, levimuse, kättesaadavuse ja teiste näitajate osas kirjeldab tabel nr 10. Analüüsis on mõnede väidete skaala keeratud ümber ning tabelis on kokkuvõte väidetest (ümberpööratud samasuunalisteks, lühendatud) ja tulemustest. Üldiselt olid hoiakud pigem keskmised (neutraalsed). Kõige negatiivsem hoiak uuritud aspektide osas ilmnes kättesaadavuse suhtes. Hinnangute alusel peaks pornograafia olema pigem mitte nii kergesti kättesaadav, samas piiranguid (seadused) noored siiski pigem ei pooldanud (olid liberaalsemad kättesaamise osas, piiride seadmise suhtes). Lisaks ilmnes, et hoiakud pornograafia alandava mõju osas meestele ja naistele olid pigem üle keskmise (positiivsed) – st **noorte hinnangul pigem ei alanda pornograafia mehi ja naisi**.

Sugu arvesse võttes ilmnes tulemustest, et poiste hoiakud pornograafia suhtes on liberaalsemad ja positiivsemad kui tüdrukutel (t_{1958}=18, p<0,0001). Vene ja eesti keelt eelistavate noorte vahel ei olnud erinevuseid. Joonis 27 näitab tüdrukute ja poiste ning eesti ja vene keelt eelistavate noorte üldist hoiakut (pööratud hinnangute keskmine skoor) pornograafia suhtes.



Joonis 27.
Üldine hoiak pornograafia suhtes

Tabel 10.
Hoiakud pornograafia suhtes (ankeedis küsimus 59)

Väited: pornograafia…	Keskmine	N	SD
peaks olema kergelt kättesaadav	2,1	1954	1,2
peaks olema legaalne	3,3	1937	1,2
peaks olema piirideta kättesaadav	3,8	1951	1,3
võib elavdada seksuaalelu	2,9	1934	1,5
ei alanda naisi	3,5	1946	1,4
ei alanda mehi	3,9	1936	1,2
ei mõjuta laste väärkohtlemise levikut	2,2	1919	1,4

Märkused: Tabelis on pööratud ja lühendatud väited. Iga väite puhul on hinnang skaalal (ei ole üldse nõus) 1…5 (täiesti nõus).

Uurides hoiakute, motivatsiooniliste tendentside ja reaalse käitumise (katsetamine) omavahelisi seoseid ilmnes, et üldine positiivsem hoiak oli positiivselt seotud käitumise järele proovimisega (Spearmani ρ=0,215, p<0,01, n=1424), motivatsioonilise lähenemistendentsiga (Spearmani ρ=0,368, p<0,01, n=1464) ja negatiivselt motivatsioonilise eemaldumistendentsiga (Spearmani ρ= -0,412, p<0,01, n=1460). See tulemus on kooskõlas planeeritud käitumise teooria ideega (Aijzen, 1991), et hoiakud viivad kavatsuste ja käitumiseni.

5.2 Kokkupuude prostitutsiooniga

Eesti noorte kokkupuudet prostitutsiooniga on varasemalt uuritud 2003. aastal (Strömpl, 2004). Eelmise uuringu ühe tulemusena saab välja tuua, et varem kogutud andmed ei võimaldanud teha laiaulatuslikke järeldusi ja sügavamat analüüsi, sest küsimustikus olid mitmed küsimused raskesti mõistetavad – näiteks: „Kas on pakkunud raha eest seksuaalteenuseid või on kujutanud seda ette?" (jah/ei). Tegelik käitumine ja kujutlused ei olnud eraldatud. Sellisele küsimusele vastasid 2003. aastal ligikaudu 3% noortest "jah". Käesolevas uuringus on tegelik käitumine ja kujutlused lahku löödud, mistõttu ei saa tulemusi varasemaga otseselt võrrelda. Varasemas uuringus toodi välja ka, et probleeme oli andmetes hoiakute ja prostitutsiooniga kokkupuute eristamisel ning raskusi konstrukti defineerimisel (prostitutsiooni mõiste on iga uuritava jaoks erinev ja tunnetuslik). Lisaks, mõnedes töödes on kirjeldatud, et prostitutsiooniga alustamine toimub varasemas eas, sageli ka koolitee katkeb – st keskkooliõpilasi (16–18a) uurides ei ole tegemist õige sihtrühmaga (Cusick 2002). Käesolevas uuringus viidi küsitlus läbi sarnasel valimil (2048 15–19aastast noort), mis 2003. aastal. Demograafiliste tunnustena on kaasatud: sugu, keel ja vanus.

Prostitutsiooniga seotud tulemuste valiidsuse kontrollimiseks oli seksuaalteenuste pakkumist puudutav küsimus küsimustikus kahekordselt – küsimustiku alguses ja lõpus (tabelis 11 on see märgitud tärniga*). See võimaldas vaadelda vastamise reliaablust ning mõneti ka vastuste valiidsust. Ilmnes, et vastused samale küsimusele olid mõneti erinevad: esimesel küsimisel oli „jah" vastanuid kokku 7 ja teisel korral 16. Sellest tulenevalt võib tulemuste tõlgendamine olla raskendatud, kuna põhjust, miks vastused erinesid, ei ole võimalik kogutud andmete baasil välja tuua. Soovitatav on seda arvesse võtta siinkohal tulemuste interpreteerimisel ning ka järgmistes uuringutes.

Tabel 11 kajastab seksuaalteenuste ostmise ja pakkumise tulemusi. Üldiselt ilmnes, et **seksuaalteenustega seotud tegevusi (ostmine ja pakkumine) oli enda sõnul sooritanud ligikaudu 1% kõigist noortest, sealjuures rohkem esines seda vene keelt eelistavate noorte seas (1,4%) võrreldes eesti keelt eelistavate noortega (0,95%)**.

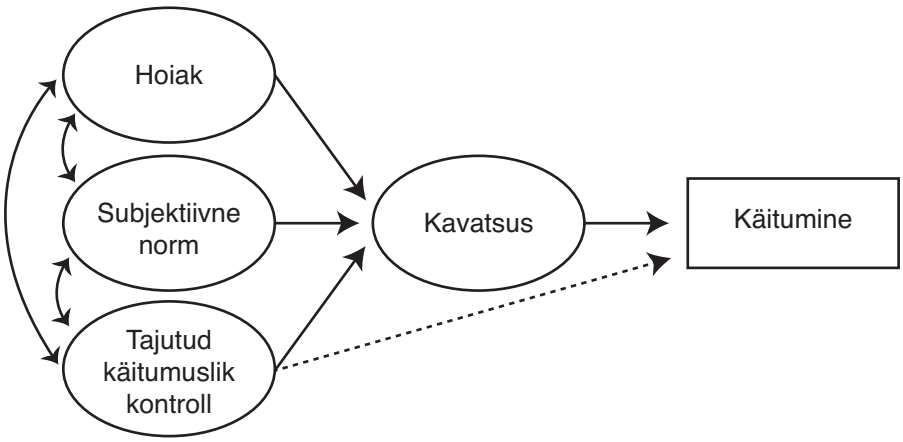
Tüdrukutest oli nii ostnud kui pakkunud seksuaalteenuseid (esimesel küsimisel) üks tüdruk, kuid vene keelt eelistanud tüdrukutest ei raporteerinud ükski (esimesel korral) seksuaalteenuste ostmist ega müümist. Poiste hulgas oli kokku ostnud või pakkunud (esimesel küsimisel) kokku 27 poissi, kellest 16 olid eesti keelt eelistavad poisid. **Kõige enam prostitutsiooniga igapäevaelus kokkupuudet on nende tulemuste järgi eesti keelt eelistavatel poistel, kellest 14 on seksuaalteenuseid ostnud**.

Pakkumise ja ostmise vastustes oli võimalik noortel märkida ka enda vanus esimese korra ajal, mis keskmiselt oli 15 aastat. Teenust ostnud poistetest olid eesti keelt eelistavad poisid esimese korra ajal veidi nooremad (ligikaudu 14 aastased) võrreldes vene keelt eelistavate poistega (ligikaudu 16,5aastased). Sellel küsimusele vastanute väikese hulga tõttu ei ole see tulemus siiski üldistatav kõigile noortele. Üldiselt „jah" vastanute osakaalud uuringus osalenute seas nii seksuaalteenuste ostmises ja pakkumises olid madalad (Tabel 11 küsimus 44 ankeedis).

Reaalsetele kogemuspõhistele küsimustele vastanduvana oli uuringusse kaasatud ka küsimusi selle kohta, kuivõrd õpilased end seksuaalteenuseid pakkumas või ostmas kujutleksid (tabel 11). Kujutlemise uurimine on oluline, kuna planeeritud käitumise teooria järgi mõjutavad tajutud käitumuslik kontroll, hoiakud ja subjektiivsed normid kavatsuste teket, mis omakorda on otseselt seotud käitumise realiseerumisega (Ajzen 1991, Joonis 28).

Käesolevas uuringus on hüpoteetiline kavatsus mõõdetav õpilase kujutlevast vastusest, kuivõrd ta osutaks seksuaalteenust. Kavatsust võivad kujundada mitmed erinevad hoiakud ja normid. Näiteks – subjektiivne hoiak seksuaalteenuse pakkumise osas võib olla negatiivne, kuid selle võib üles kaaluda norm elutingimuste osas: sellisel juhul näiteks võib õpilane vastata, et kujutleks end seksuaalteenust raha eest osutamas ette – mõne enda jaoks olulise asja ostmise eesmärgil. Kavatsuste ja reaalse käitumise seoseid prostitutsiooni osas ei ole siinkohal võimalik kvantitatiivselt korrelatiivseid meetodeid rakendades analüüsida prostitutsiooniga reaalselt kokkupuutunute väikese arvu tõttu (kokku 53 Eesti noort kõigist uuritavatest).

Üldiselt on andmetest näha (tabel 11), et poistel esineb nii reaalset kokkupuudet (ostmine/müümine) ja prostitutsiooniga seotud kujutlusi rohkem kui tüdrukutel: keskmiselt 0,2% tüdrukutest vs 1,3% poistest on ostnud või pakkunud; keskmiselt 17,3% tüdrukutest vs 19,3 poistest on erinevatel põhjustel kujutlenud end pakkumas. See viitab, et poistel on liberaalsem suhtumine prostitutsiooni kui tüdrukutel. Samuti võib see viidata, et käitumise ja hoiakute vahel on seos, kuigi seda seost ei ole võimalik kvantitatiivselt siinkohal seosekordaja abil väikese „jah“ vastanute arvu tõttu analüüsida.



Joonis 28. *Ajzeni mudel: planeeritud käitumise teooria*

Kavatsustega seotud küsimusi oli kokku kolm: lähtuvalt seksuaalteenuse pakkumise põhjustest (tabel 11, küsimus 45 ankeedis). 8% noortest nõustus kujutlusega, et pakuks seksuaalteenuseid seetõttu, et endale raha eest asju osta, ning 92% ei pakuks seksuaalteenuseid raha eest. 44% nõustus, et pakuks seksuaalteenuseid siis, kui see oleks ainuke viis ellu jääda, 56% ei pakuks seksuaalteenuseid ka ellujäämise eesmärgil. 6% noortest pakuks seksuaal-

Tabel 11. *Seksuaalteenuste ostmine, pakkumine ning kujutlemine kõigi Eesti koolinoorte seas: sagedusjaotus*

KÕIK NOORED	Nr 14 ja 45. Kas sa oled kunagi...						Nr 45. Kas sa kujutaksid ette ennast raha eest seksuaalteenuseid pakkumas, ...					
	pakkunud seksuaalteenuseid raha eest? ## (14.9)		ostnud seksuaalteenuseid? # (14.10)		* pakkunud raha eest seksuaal-teenuseid? (44)		et saadud raha eest osta asju, mis Sulle meeldivad?		kui Sind selleks sunnitakse ja see oleks ainuke viis ellu jääda?		mõnel muul põhjusel? **	
	JAH	EI	JAH	EI	JAH	EI	JAH	EI	JAH	EI	JAH	EI
Poisid	**6** (0,6%)	1041	**21** (2%)	1026	**12** (1,2%)	985	**82** (8,1%)	884	**422** (44%)	539	**40** (5,8%)	646
Tüdrukud	**1** (0,1%)	984	**1** (0,1%)	984	**4** (0,4%)	961	**25** (2,6%)	930	**402** (42%)	555	**43** (7,4%)	538
Kokku „Jah“	**7** (0,3%)		**22** (1%)		**16** (0,8%)		**107** (5,6%)		**824** (43%)		**83** (6,6%)	

*Märkused: „Jah“ vastanute (tähistatud rasvaselt) osakaal kõigist vastanutest vastavas grupis on märgitud sulgudes (%); *kontrollküsimus (2. kordus). #Teenust ostnud „jah“ vastanute ja vanust raporteerinute keskmine vanus esimese korra ajal: tüdrukul ja poistel ligikaudu 15a. ##Teenust pakkunud „jah“ (esimesele küsimisel) vastanute ja vanust raporteerinute keskmine vanus esimese korra ajal tüdrukul 15a ja poistel ligikaudu 16a. **Lisaks sai täiendada vastust: Märgi millisel „……“. Vastajad tõid välja näiteks: „pere või sõprade aitamiseks, „kui saaks palju raha“, „et ära elada“, „et maksta õppelaenu või osta vajalikke asju“, „kui tüdruk oleks ilus“, „seksi või lõbu pärast“, „päästa kellegi elu“ jm.*

VENE KEELT EELIS-TAVAD NOORED	Kas sa oled kunagi...						Kas sa kujutaksid ette ennast raha eest seksuaalteenuseid pakkumas, ...					
	pakkunud seksuaalteenuseid raha eest?		ostnud seksuaalteenuseid?		*pakkunud raha eest seksuaal-teenuseid?		et saadud raha eest osta asju, mis Sulle meeldivad?		kui Sind selleks sunnitakse ja see oleks ainuke viis ellu jääda?		**mõnel muul põhjusel?	
	JAH	EI	JAH	EI	JAH	EI	JAH	EI	JAH	EI	JAH	EI
Poisid	**4** (2%)	186	**7** (3,7%)	183	**6** (3,5%)	164	**11** (6,4%)	160	**45** (26%)	125	**13** (7,8%)	153
Tüdrukud	**0** (0 %)	199	**0** (0%)	199	**2** (1%)	198	**10** (5,4%)	176	**66** (39%)	125	**13** (7,2%)	167
Kokku Jah“	**4** (1%)		**7** (1,8%)		**8** (2,3%)		**22** (5,9%)		**111** (33%)		**26** (7,5%)	

*Märkused: „Jah“ vastanute (tähistatud rasvaselt) osakaal kõigist vastanutest vastavas grupis on märgitud sulgudes (%); #Teenust ostnud „jah“ vastanute ja vanust raporteerinute keskmine vanus esimese korra ajal: poistel ligikaudu 16.5a. ##Teenust pakkunud „jah“ (esimesele küsimisel) vastanute ja vanust raporteerinute keskmine vanus esimese korra ajal poistel ligikaudu 15a.*kontrollküsimus (2. kordus). **Lisaks sai täiendada vastust: Märgi millisel „……“. Ükski venekeelse küsimustiku täitja ei toonud välja lisapõhjuseid.*

EESTI KEELT EELIS-TAVAD NOORED	Kas sa oled kunagi...						Kas sa kujutaksid ette ennast raha eest seksuaalteenuseid pakkumas, ...					
	pakkunud seksuaalteenuseid raha eest?		ostnud seksuaalteenuseid?		*pakkunud raha eest seksuaal-teenuseid?		et saadud raha eest osta asju, mis Sulle meeldivad?		kui Sind selleks sunnitakse ja see oleks ainuke viis ellu jääda?		**mõnel muul põhjusel?	
	JAH	EI	JAH	EI	JAH	EI	JAH	EI	JAH	EI	JAH	EI
Poisid	**2** (0,2%)	855	**14** (1,6%)	843	**6** (0,7%)	821	**71** (8,9%)	724	**377** (48%)	414	**27** (5,2%)	493
Tüdrukud	**1** (0,1 %)	785	**1** (0,1%)	785	**2** (0,3%)	772	**15** (2%)	754	**336** (44%)	430	**30** (7,5%)	371
Kokku „Jah“	**3** (1%)		**15** (0,9%)		**8** (0,5%)		**86** (5,5%)		**713** (46%)		**57** (6,4%)	

*Märkused: „Jah“ vastanute (tähistatud rasvaselt) osakaal kõigist vastanutest vastavas grupis on märgitud sulgudes (%); #Teenust ostnud „jah“ vastanute ja vanust raporteerinute keskmine vanus esimese korra ajal: poistel ligikaudu 14a ja tüdrukul 15a. ##Teenust pakkunud „jah“ (esimesele küsimisel) vastanute ja vanust raporteerinute keskmine vanus esimese korra ajal poistel ligikaudu 17a ja tüdrukul 15a.*kontrollküsimus (2.kordus). **Lisaks sai täiendada vastust: Märgi millisel „……“. Vastajad tõid välja näiteks: „pere või sõprade aitamiseks, „kui saaks palju raha“, „et ära elada“, „et maksta õppelaenu või osta vajalikke asju“, „kui tüdruk oleks ilus“, „seksi või lõbu pärast“, „päästa kellegi elu“ jm.*

teenuseid mõnel muul põhjusel. Muude põhjustena olid noored välja toonud näiteks pere või sõprade aitamist, suure rahasumma saamist, äraelamist, õppelaenu maksmist, vajalike asjade ostmist, ilusat tüdrukut, seksi või lõbu, kellegi elu päästmist. Vastuste sisud varieerusid omakasupüüdlikusest kuni altruistlike põhjusteni.

Eesti keelt eelistavad poisid ja tüdrukud olid kujutluste vastustes sarnaste osakaaludega ellujäämispõhjusel seksuaalteenuse pakkumisega nõustumises: vastavalt 48% ja 44%, kuid pigem erinevad raha eest seksuaalteenuse pakkumise kujutlemises: vastavalt 8% ja 2%.

Vene keelt eelistavatel poistel ja tüdrukutel oli seos pigem vastupidine. Endale meelepäraste asjade ostmiseks olid nõus seksuaalteenuseid pakkuma nii poisid kui tüdrukud – mõlematest ligikaudu 6%, kuid ellujäämiseks 26% poistest ja 39% tüdrukutest.

Kokkuvõttes, kokkupuude pornograafiaga on pigem kõrge – mis on ootusepärane tulemus ja kooskõlas varasema uuringu tulemusega (Soo ja Kutsar 2004). Mõneti küsitav on prostitutsiooniga seotud küsimuste vastuste valiidsus, kuna ühe küsimuse osas oli reliaabne vastamine väga madal ning seetõttu võivad küsimustiku vastused mitte väljendada kõigi noorte tegelikke kogemusi. Kuna mitmed mõisted küsimustikus olid tunnetuslikult tõlgendatavad (nt seksuaalteenuste pakkumine, pornograafiline materjal), siis on iga indiviidi vastus mõneti erinev teistest, kuna kõigi definitsioonid mõistetest võisid olla teataval määral erinevad. Eeldades, et vastused on piisava valiidsusega, on võimalik ühe tulemusena välja tuua, et pornograafilist materjali on üle poolte Eesti noortest vaadanud ja peavad seda mõõdukalt levinuks enda eakaaslaste seas. See tulemus on kooskõlas ka mujal maailmas läbi viidud uuringute tulemustega. Kõige enam on noored vastavasisulise materjaliga kokku puutunud internetis. Tulemustest ilmnesid mitmed soolised erinevused, näiteks poiste suhtumine pornograafiasse on liberaalsem kui tüdrukutel. Tulemustest ilmnes ka, et hoiakute, käitumise ja motivatsiooniliste tendentside vahel on seos. Positiivsed hoiakud pornograafia suhtes on positiivselt seotud pornograafiat otsiva ja järele prooviva käitumisega, mis võib olla üheks võimalikuks väärkohtleva käitumise allikaks. Kuivõrd seosed on põhjuslikud (hoiakud viivad käitumiseni või vastupidi) ning milline on seoste tähendus noorte arengu kontekstis – neid aspekte käesolev uuringuaruanne ei sisalda, kuid on soovitatav edaspidistes uuringutes käsitleda.

Noorte vastuste analüüsi tulemused näitavad, et Eesti koolinoorte subjektiivsete vastuste põhjal on prostitutsiooni levik väga madal (sarnaselt 2003. aastal läbi viidud uuringus, Strömpl 2004). Kujutluste vastustest ilmnes tendents, et valmisolek prostitutsiooniks – kasu saamise eesmärgil – on suurim eesti keelt eelistavatel poistel (8%) ja madalaim eesti keelt eelistavatel tüdrukutel (2%); vene keelt eelistavate noorte valmisolekumäär jääb nende vahele. Valmisolek prostitutsiooniks – ellu jäämise eesmärgil – on suurim eesti keelt eelistavatel poistel ja tüdrukutel, kõige madalam on see vene keelt eelistavatel poistel. **Kõige suurema valmisolekuga on kahe küsimuse „jah“ vastanute osakaalude järgi eesti keelt eelistavad poisid, mis on vastuolus üldlevinud stereotüübiga tüdrukute suuremast valmisolekust prostitutsiooniks**. Siinkohal on oluline rõhutada, et kuna „jah“ vastanute arvud olid madalad ei ole võimalik seda tulemust väljapoole käesolevat valimit üldistada.

6. NOORTE FÜÜSILISE JA VAIMSE VÄGIVALLA KOGEMUSED

MARE AINSAAR

Uuringu raames küsiti noortelt füüsilise ja vaimse vägivalla kogemuse kohta viimase aasta jooksul, kus see toimus ning kelle poole on nad abi saamiseks pöördusid. Eraldi mõõdeti füüsilise kui ka vaimse vägivalla esinemist noorte elukeskkonnas üldiselt ja lähisuhtes (poiss- ja tüdruksõbraga seotud) vägivalla esinemist. Enamasti analüüsiti seoseid lähtudes soost ja noorte kodukeelest.

Uuringus küsiti noortelt vägivalla kogemise kohta viimase 12 kuu jooksul. Kuigi ankeedis ei olnud üheselt defineeritud, mis on füüsiline ja vaimne vägivald, olid antud näiteid nii füüsilise vägivalla (nt pahatahtlik tõukamine, löömine, tirimine, kiskumine, kinnihoidmine) kui ka vaimse vägivalla (nt mõnitamine, alandamine, solvamine, hirmutamine, narritamine) kohta.

Tabel 12 näitab, et **16—18 aastased noored kogevad vaimset vägivalda kaks korda enam kui füüsilist vägivalda** – ligi 40% noortest oli viimase aasta jooksul kogenud vaimset vägivalda ja 20% füüsilist vägivalda. Enim oli vaimse vägivalla kogemust eesti keelt rääkivate tüdrukute seas (41%) ning kõige harvem tunnistasid seda vene keelt kõnelevad poisid. Üldine esinemissagedus ja jaotus erinevat keelt rääkivate poiste ja tüdrukute rühmade vahel on sarnane 2003. aasta uuringu (Soo, Ainsaar 2004) tulemustega (Tabel 12).

Tabel 12. *Füüsilise ja vaimse vägivalla esinemine (% vastavast rühmast, kes koges viimase 12 kuu jooksul, ankeedis küsimused 46 ja 48)*

	2003		2015		
	Füüsiline vägivald	**Vaimne vägivald**	**Füüsiline vägivald**	**Vaimne vägivald**	**Nii füüsiline kui vaimne**
Vene keelt rääkiv poiss	28,6	30,9	17,6	25,9	11,7
Eesti keelt rääkiv poiss	31,6	37,9	26,6	33,8	15,7
Vene keelt rääkiv tüdruk	27,3	33,7	25,8	38,3	19,4
Eesti keelt rääkiv tüdruk	22,3	43,3	17,3	40,7	12,3
Keskmine (kokku)	27,0	38,2	20,1	39,9	14,7

Allikas: Soo ja Ainsaar 2004

Kui vaimse vägivalla esinemises ei ole toimunud suuri muutusi 12 aasta jooksul, siis füüsilist vägivalda tunnevad noored selgelt vähem võrreldes 2003. aastaga. Füüsilist vägivalda kogesid kõige enam eesti keelt kõnelevad poisid ja vene keelt rääkivad tüdrukud. Vene keelt kõne-

levad poisid andsid teada füüsilisest vägivallast vähem kui 2003. aastal. **Mitmed varasemad uuringud** *(Ibid)* **näitavad erinevat liiki vägivalla koos esinemist: 15% noortest koges mõlemat tüüpi vägivalda ja enim juhtus seda vene keelt kõnelevate tüdrukute seas**.

Eraldi uuriti lähisuhte vägivalla kohta neilt noortelt, kellel on olnud tüdruk- või poiss-sõber (Tabel 13). **Keskmiselt iga kümnes noor olid puutunud kokku lähisuhtes füüsilise vägivallaga ja veel rohkemad vaimse vägivallaga**. Lähisuhetes puutuvad kõige enam vägivallaga kokku vene keelt kõnelevad tüdrukud. Tüdrukud tunnetavad lähisuhetes enam vägivalda kui poisid, eriti vaimset vägivalda. Samas kasutavad tüdrukud ka ise nii füüsilist kui vaimset vägivald enam kui poisid. Kuigi tavaliselt on poisid ise rohkem füüsilise vägivalla põhjustajateks, ei tunnista või oska nad ise seda märgata (võrreldes poiste kolmandat ja neljandat rida tüdrukute esimese ja teise reaga, Tabel 13). Kui üldiselt kurdetakse vaimse vägivalla üle enam kui füüsilise pärast, siis erandiks on vene keelt rääkivad poisid, kellest vaid 7–9% oli kokku puutunud lähisuhtes kas vaimse ja/või füüsilise vägivallaga ning vaimset ja füüsilist vägivalda oli võrdselt.

Tabel 13. *Noored, kellel on olnud poiss- või tüdruksõber ja vägivalla kogemus suhtes (% vastavast rühmast, keele järgi, ankeedis küsimus 50)*

Väited	Eesti tüdruk	Eesti poiss	Vene tüdruk	Vene poiss	Kokku
Ta on kasutanud minu suhtes füüsilist vägivalda (nt pahatahtlikult tõuganud, löönud, tirinud, kinni hoidnud vms)	10,7	6,5	15,6	9,2	9,6
Ta on kasutanud minu suhtes vaimset vägivalda (nt mõnitanud, alandanud, solvanud, hirmutanud, narrinud)	19,5	9,5	18,6	8,6	13,9
Mina olen kasutanud tema suhtes füüsilist vägivalda (nt pahatahtlikult tõuganud, löönud, tirinud, kinni hoidnud vms)	7,4	2,9	13,6	7,6	6,6
Mina olen kasutanud tema suhtes vaimset vägivalda (nt mõnitanud, alandanud, solvanud, hirmutanud, narrinud)	11,4	6,6	13,8	7,5	9,4

Nii vaimne, füüsiline kui ka seksuaalvägivalla kogemus on omavahel seotud (Tabel 14). Ühte liiki vägivalla esinemisega kaasnevad ka teised vägivalla esinemise liigid, mis võib viidata

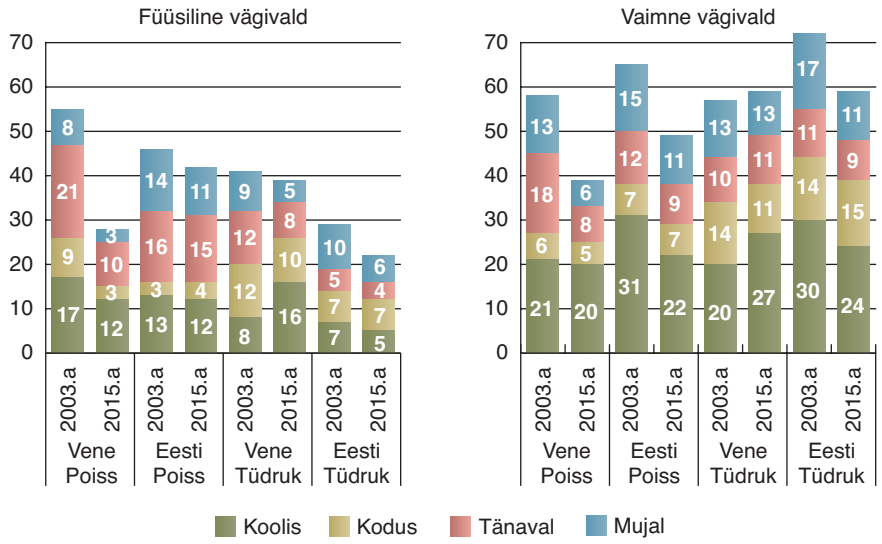
- vägivalla seotusele isiksuse ning tema käitumise mustritega ja
- vägivallajuhtumite seostele keskkonna riskiteguritega.

Tabel 14. *Vägivallaliikide omavaheline seos (korrelatsioonikordaja)*

	Kogenud füüsilist vägivalda	Kogenud vaimset vägivalda	Kogenud seksuaalvägivalda
Kogenud vaimset vägivalda	,337**		
Kogenud seksuaalvägivalda	,141**	,155**	
Ise on seksuaal-väärkohtleja	-,078**	-,062**	,140

2015. aasta uuring ei näita, et noored seksuaalsed väärkohtlejad oleksid ise olnud rohkem seksuaalse väärkohtlemise ohvrid, nagu selgus 2003. aasta uuringust. Pigem näitavad uuringu tulemused, et väärkohtlejad on ise kogenud vähem füüsilist ja vaimset vägivalda (viimase 12 kuu jooksul).

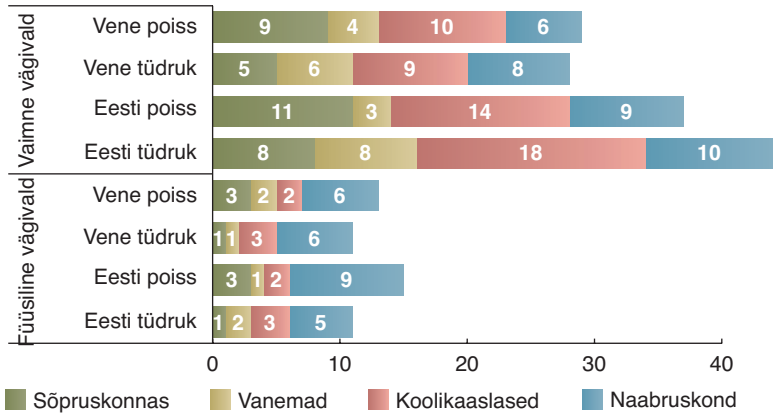
Noorte füüsilise vägivalla ohvriks sattumine tänaval on viimase 12 aasta jooksul vähenenud (joonis 1). Samas **kool ja tänav olid ka 2015. aastal 15–19aastaste noorte seas peamisteks füüsilise vägivalla toimumise kohtadeks**. Koolis kannatasid enim füüsilise vägivalla all vene keelt rääkivad tüdrukud. Kodune füüsiline vägivald on vähenenud vene keelt kõnelevate poiste seas, kuid on kasvanud vene keelt rääkivate tüdrukute hulgas.



Joonis 29. *Füüsilise ja vaimse vägivalla kogemise kohad soo ja keele järgi 2003 ja 2015 (summaarne %, ankeedis küsimused 46 ja 48)*

Vene keelt kõnelevate tüdrukute seas suhteliselt enam noori, kes on ennast tundnud olevat erinevat tüüpi vägivalla ohver (Tabel 12). Võrreldes 2003. aastal *(Ibid)* läbiviidud uuringuga on kõige enam muutunud vene keelt rääkivate poiste vägivalla juhtumite kohad. Suurimad muutused on toimunud vene keelt rääkivate poiste tänavavägivallaga, mida on 2015. aasta uuringus oluliselt vähem kui 2003. aasta uuringus. Vene keelt kõnelevate tüdrukute seas on muutused väiksemad ning 2015.a tulemused näitavad, et vene keelt kõnelevad poisid ja tüdrukud kogevad tänaval praktiliselt sama palju füüsilist vägivalda (Joonis 30).

*** Korrelatsioonikordaja on oluline p≤0,01 tasemel*



Joonis 30. *Füüsilise ja vaimse vägivalla esinemise sagedus noorte elukeskkonnas 2015 (summaarne % „sageli" ja „kogu aeg" vastustest, noorte keele järgi, ankeedis küsimused 51 ja 52)*

Puudub ühtne arusaam, kas inimesed mõjutavad keskkonda ja näiteks valivad teadlikult sellise keskkonna, mis vastab nende soodumustele sattuda teatud situatsioonidesse, või keskkond mõjutab inimest. Tõenäoline on mõlemapoolse seose kehtimine tegelikus elus. Vägivald ja ohvriks olemine sünnib keskkonnamõjurite toel ning sagedamini juhtub seda teatud isiksuse omadustega inimeste puhul. Keskkonnadeterministliku lähenemise (Choldin 1985) kohaselt mõjutab või määrab füüsiline keskkond inimeste hoiakuid ja käitumist – vägivaldsemas keskkonnas kasvanud lapsed on ka ise enam vägivaldsemad või vägivalla ohvrid. Seevastu valikuteooria *(Ibid)* kohaselt võivad olla situatsioonid, käitumine ja kohad seotud omavahel, kuid keskkond ei pruugi olla käitumise põhjustaja ning hoopis inimeste teatud isikuomadused määravad nende valikud. Selle lähenemise järgi määravad demograafilised, kultuurilised ja sotsiaalmajanduslikud tegurid inimese käitumise ja elu. Noorte vägivalla puhul tähendaks see, et vägivald on suuresti tingitud näiteks soolisest eripärast (poisid on agressiivsemad, viibivad enam tänavatel ning on seega enam avatud riskile olla tänava vägivalla ohvrid) või, et teatud isiksuseomadustega ning ohvrikäitumisega lapsed valivad sellise sõpruskonna ja keskkonna, mis veelgi suurendab vägivalda nende ümber.

Joonis 30 näitab, et **eesti keelt kõnelevad noored leiavad, et nende elukeskkonnas on rohkem sagedast vägivalda kui vene keelt rääkivad noored. Füüsilist vägivalda on poiste elukeskkonnas rohkem kui tüdrukutel, seda eriti sõprade seas**. Kõige enam arvatakse füüsilist vägivalda esinevat naabruskonnas. Vaimset vägivalda esineb kõige enam koolis koolikaaslaste seas.

Kooli erinevates tüüpides ei ole vahet füüsilise vägivalla kogemisel, samuti ei ole erinevusi, kas kool asub linnas või maal. Erinevates noorte rühmades füüsilise vägivalla ohvriks olemise riski individuaalsete ja keskkonnast tulenevate mõjude hindamiseks teostati logistiline regressioonanalüüs. Analüüsiks kasutati kahte mudelit: esimesse lülitati ainult soo ja rahvuse

kui kahe kõige olulisema tunnuse kombinatsioon ning teise mudelisse kaasati ka keskkonna vägivaldsuse tunnused (Tabel 15).

Tabel 15. *Vägivalla ohvriks olemise tõenäosust mõjutavad tegurid (Exp (B))*

	Füüsiline vägivald		Vaimne vägivald		Seksuaalvägivald	
	1. mudel	2. mudel	1. mudel	2. mudel	1. mudel	2. mudel
Eesti keelt rääkiv tüdruk	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Eesti keelt rääkiv poiss	1,735	1,490	,743	,671	,185	,147
Vene keelt rääkiv tüdruk	1,670	2,032	1,0	1,0	1,0	1,0
Vene keelt rääkiv poiss	1,0	1,0	,510	,587	,357	,365
Füüsiline vägivald sõpruskonnas	-	1,394	-	1,209	-	EOS
Füüsiline vägivald vanemad	-	1,305	-	1,306	-	3,042
Füüsiline vägivald koolikaaslaste seas	-	1,483	-	1,353	-	1,918
Füüsiline vägivald naabruskonnas	-	1,122	-	EOS	-	3,025
Nagelkerke Rruut	0,012	0,07	0,01	0,06	0,106	0,165

EOS – Ei ole seost

Mudelid annavad sarnase pildi risttabelite tulemusele, st füüsilise vägivalla ohvriks olemise tõenäosus on väikseim eesti keelt kõnelevate tüdrukutel ja vene keelt rääkivatel poistel ning kõige suurem vene keelt kõnelevatel tüdrukutel (1,7 korda suurem kui eesti keelt rääkivatel tüdrukutel) ja eesti keelt kõnelevatel poistel (1,7 korda suurem). Lisades valemisse keskkonna näitajad muutub vene keelt rääkivate tüdrukute vägivalla ohriks langemise tõenäosus kaks korda suuremaks kui eesti keelt kõnelevatel tüdrukutel ja eesti keelt rääkivatel poistel natuke väheneb, võrreldes esimese mudeliga. Saadud tulemus näitab, et **eesti keelt rääkivate poiste füüsilise vägivalla ohvriks sattumise kogemus tuleneb mõningal määral vägivallarohkemast keskkonnast, mitte individuaalsetest teguritest. Vene keelt kõnelevatel tüdrukutel on olukord vastupidine: kui võtta arvesse elukeskkonna vägivaldsust, on nende individuaalsed riskid kaks korda kõrgemad võrreldes eesti keelt rääkivate tüdrukutega**. Keskkonna tunnused mõjutavad kõik suhteliselt sarnaselt noorte füüsilise vägivalla kogemusi.

Füüsilise vägivalla ohvriks olemise risk (korrelatsioonanalüüs) seostub isikuomadustest domineerimise, agressiivsuse mehelikkusega ja teistega mitte arvestamisega. Samas on füüsilise vägivalla ohvrid pigem hellad inimesed, kes ei seisa ka teiste inimeste eest.

Uurimusest selgus, et kõige sagedamini leiab vaimne vägivald aset koolis ning selle üle kurdavad võrdselt nii vene kui eesti keelt kõnelevad noored (2003. aasta uuringus eesti keelt rääkivad noored enam, Ainsaar 2004). Vaimset ja seksuaalsest vägivalda on kogenud tüdrukud (nii eesti kui vene keelt kõnelevad) enam kui poisid (Tabel 14). Vaimse vägivalla tunnetamine

on seotud peamiselt naiselike isikuomadustega nagu naiselik, sõltuv, ei ole tugev, arg, ei sobi liidriks jne. Vaimse vägivalla puhul suurendab vägivalla ohvriks sattumise tõenäosust üsna võrdselt nii füüsiline vägivald sõpruskonnas, vanemate vahel kui ka koolis. Samas jäävad soost tulenevad eripärad alles ka keskkonna mõju arvesse võttes.

Seksuaalse vägivalla ohvriks olemise riski kasvatab füüsiline vägivald naabruskonnas ja vanemate vahel ligi kolm korda (tabel 15). Füüsiline vägivald koolis suurendab seksuaalse vägivalla riski kaks korda, samas ei ole seksuaalsel vägivallal seost füüsilise vägivallaga sõpruskonnas.

Lisaks sooviti uuringus teada, kas noored annavad teada füüsilise vägivalla toimumisest. **Uuringu tulemused näitavad, et valdavalt noored ei teata füüsilisest vägivallast ning põhjendavad seda abivajaduse puudumisega**. Umbes 6% noortest oleks abi siiski vajanud, kuid ei küsinud seda ega pöördunud kuhugi. Korrelatsioonanalüüs näitas, et need, kes ei küsi abi, isegi kui vajavad seda, on pigem vene keelt rääkivad noored, samuti pigem tagasihoidlikumad (olen arg, ei kaitse enda arvamusi, naiselik, ei ole tugev), mittesotsiaalsed (ei arvesta teistega, ei ole mõistev, ei sobi liidriks) ja ka ennast pigem agressiivseks pidavad noored.

Umbes sarnane seis on vaimse vägivalla puhul abi otsimisega. **80% noortest ei ole otsinud abi, sest ei ole enda hinangul vajanud seda ja 10% on küll vajanud, aga ei ole otsinud**. Vaid kümnendik noortest on palunud abi. 12 aastaga on vähenenud kaks korda nende noorte osakaal, kes ei ole vaimse vägivalla puhul ja abi vajades seda küsinud.

Tabel 16. *Füüsilise ja vaimse vägivalla puhul abi palumine (%, keele järgi, ankeedis küsimused 47 ja 49)*

	Ei, kuigi on abi vajanud	Mõnikord	Jah, peaaegu kõigil kordadel	Ei, sest ei ole abi vajanud	Kokku
Füüsiline vägivald					
Eesti keelt rääkiv tüdruk	4,1	4,8	1,7	89,3	100
Eesti keelt rääkiv poiss	1,3	4,2	2,2	92,3	100
Vene keelt rääkiv tüdruk	14,5	9,8	2,5	73,1	100
Vene keelt rääkiv poiss	18,8	3,1	0,9	77,1	100
Keskmine	6,3	5,1	2,0	86,6	100
Vaime vägivald					
Eesti keelt rääkiv tüdruk	8,6	9,6	4,1	77,7	100
Eesti keelt rääkiv poiss	3,3	3,3	2,1	91,2	100
Vene keelt rääkiv tüdruk	19,3	14,1	4,8	61,9	100
Vene keelt rääkiv poiss	23,1	2,2	1,8	72,9	100
Keskmine	9,8	6,8	3,1	80,3	100

Sarnaselt füüsilise vägivallaga, tunnistavad vene keelt kõnelevad noored eesti keelt rääkivatest noortest sagedamini, et on kogenud vaimse vägivalla olukordi, kus oleksid vajanud abi, kuid ei pöördunud abisaamiseks kellegi poole. Tüdrukuid, kes on abi vajanud ja pole abi küsinud, on rohkem kui poisse. Enam on seotud vaimse vägivalla puhul abi mitte küsimine (korrelatsioonanalüüs) naiselikkuse, ennast pigem arana, sõltuvana tundmise, sooja, ise otsuseid mittetegeva, enda eest mitteseisva ning mitte tugeva isiksusega.

Kokkuvõttes, uuring 15–19aastaste koolinoorte hulgas näitas, et ligi 40% noortest oli viimase 12 kuu jooksul olnud vaimse ja iga viies noor füüsilise vägivalla ohver. Vägivalla ohvriks langemise tõenäosus sõltub nii keskkonnast, kus liigutakse, kuid osaliselt ka isikuomadusetest. Vaimset vägivalda on umbes samas palju kui 12 aastat tagasi, aga füüsiline vägivald on vähenenud võrreldes 2003. aastaga. Keskmiselt iga kümnes noor oli puutunud kokku lähisuhtes füüsilise vägivallaga ja veel rohkemad vaimse vägivallaga. Lähisuhetes esineb kõige enam vägivallaga seotud episoode vene keelt rääkivate tüdrukute elus.

Vaimse, füüsilise ja seksuaalse vägivalla ohvri kogemus on omavahel seotud, kuid 2015. aasta uuring ei näita, et noored seksuaalsed väärkohtlejad ise oleksid olnud rohkem seksuaalse väärkohtlemise ohvrid, samas on nad kogenud vähem füüsilist ja vaimset vägivalda. Kui 2003. aastal puutusid enam vägivallaga kokku poisid, siis 2015. aasta uuring näitas, et vene keelt kõnelevad tüdrukud kogesid kõige rohkem erinevat tüüpi vägivalda erinevates keskkondades. Kõige kiiremini on vähenenud vene keelt rääkivate poiste vägivalla kogemus, seda eriti tänaval ning eesti keelt kõnelevad tüdrukud ja vene keelt rääkivad poisid kogesid kõige vähem füüsilist vägivalda. Vaimne vägivald leiab aset enamasti koolis ning selle üle kurdavad võrdselt nii vene kui eesti keelt kõnelevad noored. Vaimset ja seksuaalsest vägivalda on kogenud tüdrukud enam kui poisid.

Seksuaalse vägivalla ohvriks sattumise riski kasvatab ligi kolm korda füüsiline vägivald naabruskonnas ja vanemate vahel. Füüsiline vägivald koolis suurendab kaks korda seksuaalse vägivalla riski. Samas ei ole seksuaalsel vägivallal seost füüsilise vägivallaga sõpruskonnas. Valdavalt noored ei teata füüsilisest või vaimsest vägivallast, põhjendades seda abivajaduse puudumisega. Vaimse vägivalla puhul on siiski 12 aastaga suurenud abiküsijate osatähtsus. Eesti noorte elukeskkonnas esineb rohkem erinevat vägivalda kui vene keelt rääkivatel noortel.

7. NOORTE SEKSUAALKOGEMUSED INTERNETI VAHENDUSEL

GERLY TAMM

Ühiskonna arengu ja võimaluste kasvuga koos toimub ka interneti kasutamise kasv (Eurostat 2011), seda ka noortel. Seoses interneti kasutamise aktiivsuse tõusuga suurenevad nii teadmiste omandamise ja suhtlemise võimalused, kuid seda igas valdkonnas – sealhulgas seksuaalsusega seotud teemade osas. Kuna internet on suurim info allikas, mis on kergesti ligipääsetav enamikule inimestest ja võimaldab olla anonüümne, siis on isikliku informatsiooni otsimine kõige tõenäolisem just interneti vahendusel.

Mõnedes varasemates uuringutes on välja toodud, et interneti vahendusel otsivad noored vastuseid just tundlikele ja isiklikele tervist puudutavatele küsimustele (Borzekowski ja Rickert 2001). Tervisega seotud küsimustest oli varasema uuringu järgi enamus (üle 40%) seotud seksiga ja füüsilise aktiivsusega, spordiga (ligikaudu 40%). Poole vähem otsiti informatsiooni näiteks haiguste ning ravimite kohta. Rohkem otsivad seksuaalsusega seotud informatsiooni mitte-heteroseksuaalsed noored (Mitchell *et al.* 2014). Informatsiooni otsimisega paralleelselt võivad noored tahtlikult või tahtmatult jõuda internetilehekülgedele, mis sisaldavad seksuaalse sisuga materjali või külastada foorumeid, kus on võimalik anonüümselt inimestega suhelda seksuaalsust puudutavatel teemadel. Ühe laiaulatusliku (n=1326) USAs läbiviidud uuringu järgi ei puutu enamus noortest siiski internetis seksuaalse ahistamisega kokku (82%). Neil noortel, kellel oli kokkupuude internetiahistamisega ja tahtmatu seksuaalse suhtlemisega interneti vahendusel, esines rohkem psühhosotsiaalseid probleeme nagu näiteks narkootikumide tarvitamine, teiste kiusamine, agressiivsus, käitumuslikud probleemid ja halvad suhted vanemate või hooldajatega (Ybarra *et al.* 2007). Lisaks on näidatud, et seksuaalse internetipõhise ahistamise osakaal on mõnede ulatuslike longituud-uuringute (n=1500) järgi ajas pigem vähenenud (Jones *et al.* 2012). Üheks kitsaskohaks subjektiivsete hinnangute juures on tulemuste valiidsus. Leander ja teised (2008) on kirjeldanud, et noorte subjektiivsed hinnangud seksuaalse kuritarvitamise osas ei pruugi olla valiidsed, kuna tahtmatuid seksuaalseid kogemusi sageli noored ei raporteeri või ei mäleta. Seega võib tegelike kannatanute arv olla suurem, kuid seda on keeruline uurida. Tulemuste tõlgendamisel on soovitatav seda arvesse võtta.

Käesoleva peatüki[9] eesmärgiks on selgitada Eesti noorte mõningaid seksuaalsusega seotud internetikogemusi. 2003. aastal läbiviidud sarnases uuringus (Soo 2004) ilmnes, et internet on kõige sagedamini kasutatav allikas pornograafilise materjali leidmiseks. Samuti kirjeldasid

9 Käesolevad peatükis on analüüsimeetoditena on kasutatud kirjeldavat statistikat, t-testi, korrelatsioonanalüüsi (Spearmani astakkorrelatsioon). Statistiliselt olulisteks tulemusteks on loetud tulemused olulisusnivool $p<0,05$ (kahepoolselt).

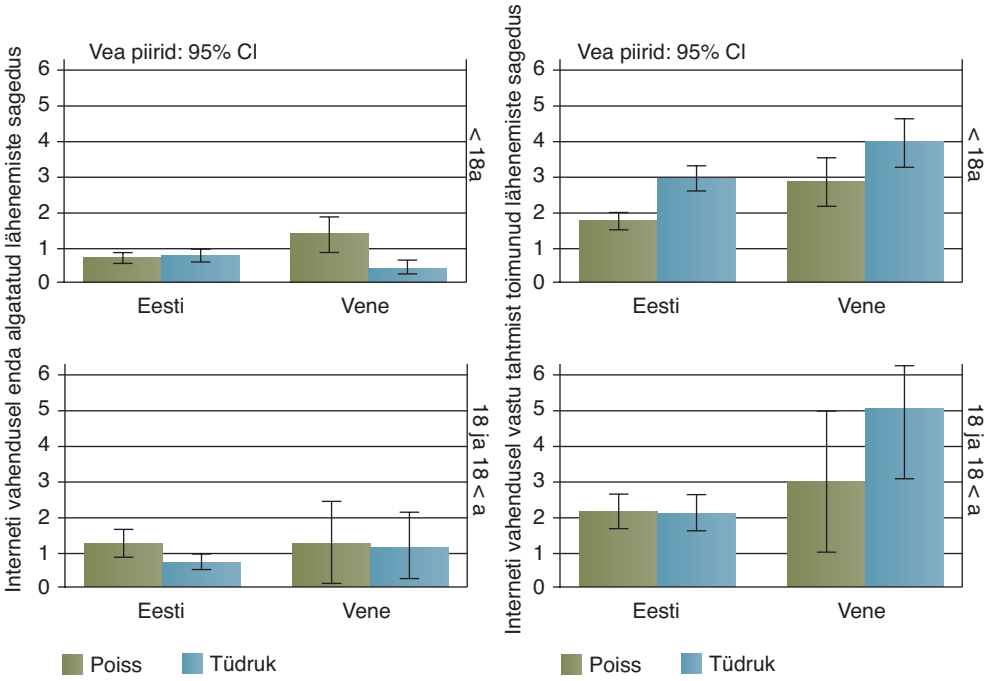
noored nimetatud uuringus, et prostitutsiooniga seoses on nad interneti vahendusel leidnud ostja või pakkunud ise teenust.

Järgnevalt on ära toodud põhilised tulemused, mis selgusid internetiväärkohtlemisega seotud küsimuste vastuste analüüsimisel. Väärkohtlemise küsimused puudutasid noore erinevaid kogemusi. Mõõdikuna on kasutatud seksuaalse sisuga internetipõhise suhtlemise sageduse subjektiivseid hinnanguid (neli kategooriat: 0, 1, 2, 3 või enam korda). Selleks, et üldiselt hinnata noorte internetipõhist kokkupuudet seksuaalse väärkohtlemisega, on arvutatud ebameeldivate lähenemiskatsete ehk ohvrikogemuste sageduste summaarne skoor[10] ja enda poolt tehtud seksuaalsete lähenemiskatsete summaarne skoor[11]. **Keskmine Eesti noor – kokkupuute sageduste mediaani järgi – ei ole kordagi puutunud kokku internetipõhise väärkohtlemisega (ei ole algatanud ise ja ei ole olnud ohver)**.

Uurides keskmiseid kokkupuutesagedusi soo, vanuse kategooriate (nooremad: „<18a“ vs vanemad „18–19a“) ning eelistatud keele (valis ankeedi täitmise keeleks: eesti või vene) kaupa selgus, et kõige sagedasem kokkupuude seksuaalse internetipõhise väärkohtlemisega on vene keelt eelistavatel 18–19aastastel tüdrukutel (kokkupuuteid keskmiselt 5 korda). Joonis 31 näitab ohvrikogemuste ja internetipõhiste väärkohtlemiste algatamiste keskmisi sagedusi: tegemist on statistilise keskmisega, mis kirjeldab Eesti noorte kokkupuuteid internetipõhise väärkohtlemisega üldiselt. Sellelt jooniselt on näha, et keskmine **Eesti noor tüdruk kannatab internetipõhise väärkohtlemise all kokkupuutesageduste alusel rohkem kui keskmine Eesti noor poiss** (t_{1925}=5,7, p<0,0001): erinevus on ligikaudu 1 kokkupuutekord. Siit nähtub, et tüdrukud on internetiväärkohtlemise osas subjektiivsete hinnangute alusel haavatavam sihtrühm kui poisid. Erandiks on 18–19 aastat vanad eesti keelt eelistavad tüdrukud ja poisid, kellel on ohvrikogemuste sagedus sarnane. **Internetipõhise väärkohtlemise algatajateks on peamiselt poisid**. Ilmnes, et võrreldes vastava grupi tüdrukutega on kõrgem keskmine algatamise sagedus vene keelt eelistavatel nooremate poistel (t_{219}=3,4, p<0,001) ja eesti keelt eelistavatel vanemate poistel (t_{332}=2,3, p<0,022). Nooremate eesti keelt eelistavatel tüdrukutel ja poistel ning vanemate vene keelt eelistavatel poistel ja tüdrukutel ei ole internetipõhise väärkohtlemise algatamise sageduses erinevusi. Vene keelt eelistavate noorte tulemus on mõneti vastuolus arenguliste muutustega, kuna vanuse kasvades suurenevad soolised erinevused (nt puberteedieas toimuvad sootunnuste välja arenemine, soole omased muutused seksuaalses käitumises jm) (Joonis 31), mistõttu oleks ootuspärane, et ka internetipõhises seksuaalkäitumises on muutused sarnased eesti kui vene keelt eelistavatel noortel. Ilmnes aga, et vene keelt eelistavate noortel poiste ja tüdrukute vaheline erinevus väärkohtlemise algatamise sageduses kaob. Tegemist on tulemusega, mille põhjuseid peavad selgitama lisauuringud.

10 küsimus 34 (8 väidet), siin on käsitletud vastuseid arvuliselt: 0…3 kui iga väite miinimum kuni maksimum sagedus

11 küsimus nr 41 (7 väidet), siin on käsitletud vastuseid arvuliselt: 0…3 kui iga väite miinimum kuni maksimum sagedus



Joonis 31. *Internetipõhise seksuaalse väärkohtlemise algatamise (vasakul) ja ohvrikogemuste (paremal) keskmised sagedused[12]: soo ja vanuse lõikes*

Ohvrikogemuste alamliike uurides (Tabel 17), ilmnes, et tüdrukutelt on peamiselt palutud paljastavaid pilte vastu nende tahtmist, kuid poistele on saadetud paljastavaid pilte või videoid vastu nende tahtmist. Üldiselt on tüdrukutel rohkem ohvrikogemusi kõigi ohvrikogemuste kategooriate lõikes, välja arvatud internetis tekkinud suhtluse baasil reaalses elus vastu tahtmist kellegi seksuaalne lähenemine – 2% tüdrukutest ja 5% poistest omab ühte või enamat sellist kogemust. Kuna küsimustikus ei olnud võimalik märkida, millises kontekstis seksuaalne väärkohtlemine aset leidis, kuivõrd oli algatajaks keegi teine või noor ise ning kuivõrd noored kõiki kogemusi mäletasid ja raporteerisid, siis ei ole võimalik järeldada, et kõik ohvrikogemused ja nende sagedused, mida noored on raporteerinud, on sarnased ka üldpopulatsioonis.

12 Vertikaalteljel sagedus näitab kõikide erinevate väidete vastuste summat: mitu korda on noor kokku puutunud väärkohtlemisega ohvri (paremal) või algataja (vasakul) rollis. Soo ja keele lõikes on arvutatud nende sagedusnäitajate aritmeetilised keskmised, mis on näha joonisel 1.

Tabel 17. *Ohvrikogemused: soovimatu seksuaalse internetipõhise suhtluse sagedus poistel ja tüdrukutel (ankeedis küsimus number 34)*

	Tüdrukud		Poisid	
Keegi on …	**Ei ole**	**1 või enam korda**	**Ei ole**	**1 või enam korda**
…küsinud sinu intiimsete kehaosade või seksuaalkogemuse kohta	66% (645)	34%	82% (861)	18%
…saatnud sulle pilte või videoid seksivatest inimestest	72% (711)	28%	69% (794)	**31%**
…palunud sul saata endast paljastavaid pilte	62% (610)	**38%**	85% (890)	15%
…palunud sul end paljalt näidata veebikaamera vahendusel	78% (770)	22%	85% (890)	15%
…näidanud end sulle veebikaamera vahendusel	85% (834)	15%	87% (908)	13%
…sinust intiimseid pilte saatnud teistele sinu loata	98% (962)	2%	98% (1018)	2%
…soovinud sinuga tutvuda seksuaalsel eesmärgil	83% (819)	17%	85% (893)	15%
…lähenenud sulle seksuaalselt ka päriselus vastu sinu tahtmist	98% (963)	2%	95% (992)	5%

Märkused: poolpaksus trükis on tähistatud kõige suurema sagedusega tegevus. Sulgudes on „ei" vastanute arvud.

Enda poolt algatatud seksuaalse internetipõhise suhtluse sagedus (kellegi suhtes) oli poistel kõrgem kui tüdrukutel peaaegu kõigis näitajates, välja arvatud enda paljastavate piltide saatmine kellelegi (21% vastanud tüdrukutest ja 12% vastanud poistest on saatnud endast paljastavaid pilte teistele, Tabel 18).

Tabel 18. *Enda poolt algatatud seksuaalse internetipõhise suhtluse sagedus poistel ja tüdrukutel (ankeedis küsimus number 41)*

	Tüdrukud		Poisid	
Ma olen …	**Ei ole**	**1 või enam korda**	**Ei ole**	**1 või enam korda**
…saatnud kellelegi endast paljastavaid pilte	79% (771)	**21%**	88% (904)	12%
…palunud kellelegi saata mulle endast paljastavaid pilte	92% (895)	8%	84% (864)	**16%**
…palunud kellelgi ennast paljalt näidata või teha muud seksuaalset veebikaamera vahendusel	98% (954)	2%	94% (968)	**16%**
…näidanud end kellelegi alasti veebikaamera vahendusel	97% (945)	3%	96% (991)	4%
…kellegi intiimseid pilte tema loata teistele saatnud või üles riputanud internetti	99% (965)	1%	96% (989)	4%

	Tüdrukud		Poisid	
Ma olen …	**Ei ole**	**1 või enam korda**	**Ei ole**	**1 või enam korda**
…teinud internetituttavale ettepaneku kohtuda seksuaalsel eesmärgil	99% (972)	1%	95% (980)	5%
…kohtunud päriselus inimesega, kellega tutvusin netis ja lähenenud seksuaalselt talle vastu tahtmist	99,9% (975)	0,01%	98% (1010)	2%

Märkused: Poolpaksus trükis on tähistatud kõige suurema sagedusega tegevus. Sulgudes on „ei" vastanute arvud.

Võib eeldada, et noor, kes ise otsib ja algatab rohkem, kogeb ka rohkem internetipõhist seksuaalset väärkohtlemist. Uurides seksuaalse sisuga kontaktide ja ohvrikogemuste vahelist seost korrelatsioonanalüüsiga ilmnes positiivne seos sageduste vahel (Spearmani ρ=0,407, p<0,001, n=2002). **Seos viitab sellele, et noorte seas esineb tendents – need, kes on kogenud rohkem väärkohtlemist, on ka ise olnud rohkem seksuaalse sisuga suhtlemisega seotud**. See on kooskõlas mõnede varasemate uuringutega, kus on näidatud, et seksuaalse väärkohtlemise ohvrid on noored, kes on kogenud vanemate poolt väärkohtlemist on ka ise sagedamini agressiivsed ja käitumisprobleemidega (Ybarra et al. 2007). Kuna käesolev uuring ei keskendunud ohvrikogemusi omavate noorte sotsiaalse ja psühholoogilise profiili kirjeldamisele, ei ole võimalik tulemustest otse järeldada, kuivõrd võiks Eesti valimil sarnased järeldused kehtida.

Kokkuvõttes, enamik Eesti noortest ei ole veebipõhiselt seksuaalset väärkohtlemist kogenud ja ei ole olnud ka ise seksuaalse suhtluse algatajateks. Oluline on aga märkida, et siiski on ligikaudu 20% noortest enda sõnul kogenud ühel või teisel moel seksuaalset väärkohtlemist internetis. Uuringust ilmnesid soolised erinevused ja ka mõningased erinevused eesti ja vene keelt eelistavate noorte seas. Üheks peamiseks erinevuseks, mida tuleks ennetustöös arvestada on poiste ja tüdrukute erinev roll väärkohtlemise kontekstis. Poisid algatavad sagedamini ise internetipõhist seksuaalset suhtlust ja tüdrukud on sagedamini ohvriteks. Ennetustöös on soovitatav arvestada ka noorte vanust ja keele-kultuuri tausta. Selleks, et paremini mõista väärkohtlemise ja ohvriks olemise põhjuseid on vajalikud edasised uuringud, kus selgitatakse situatsioonides osalenud noorte profiil ja motiivid ning lisaks subjektiivsetele hinnangutele on vajalik mõõta ka objektiivselt väärkohtlemise kokkupuudet, et välistada valemälestused ja ala- ja ülehinnangud.

8. SEKSUAALSE VÄÄRKOHTLEMISE KOGEMUSED PÄRISELUS

8.1. Seksuaalse ahistamise kogemused päriselus

Järgnevalt analüüsitakse noorte kokkupuuteid seksuaalse ahistamisega elu jooksul väljaspool internetti, nn päriselus. Seksuaalse ahistamisena mõistetakse siin lapsele või noorele soovimatu ja ebameeldiva seksuaalse tähelepanu osutamist. Peamiselt vaadeldakse mitteverbaalse (nt suguelundite või pornograafilise materjali näitamine, seksuaaltegevust vaatama sundimine) ja füüsilise ahistamise (nt soovimatud puudutused, nn käperdamine) kogemusi.

Ligi neljandik uuringus osalenud noortest (23%) on enda hinnangul kogenud mittesoovitud käperdamist (Tabel 19). Iga kaheksas vastaja on märkinud ainult ühest käperdamise juhtumist oma elus, kümnendik on kogenud aga mitut sellist intsidenti. Esinemissageduselt järgmisel kohal on vastu tahtmist suguelundite näitamine, mida on kogenud 11%. 8% noortest on vastanud, et keegi on neile ennast alasti näidanud. Vähem on neid noori, keda on sunnitud vaatama pornograafilist materjali (5%) ja pealt vaatama seksuaalakti (3%).

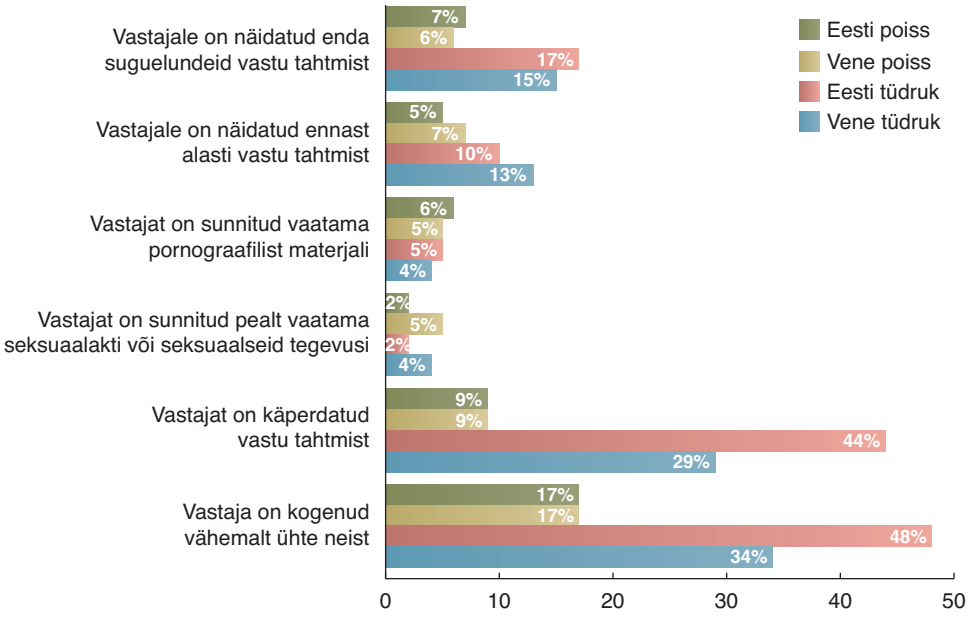
Tabel 19. *Elu jooksul väljaspool internetti kogetud seksuaalse ahistamise situatsioonide esinemissagedus (%, ankeedi küsimus 35)*

Kas Sinuga on juhtunud midagi järgnevast, mis Sulle ei meeldinud või toimus vastu Sinu tahtmist ning mitu korda on seda juhtunud?	Ei ole juhtunud	On juhtunud 1 kord	On juhtunud 2 korda	On juhtunud rohkem kui 2 korda	N = 100%
Keegi on näidanud Sulle enda suguelundeid vastu Sinu tahtmist	88,9	6,6	1,7	2,8	2012
Keegi on näidanud Sulle ennast alasti vastu Sinu tahtmist	92,3	4,1	1,3	2,2	2005
Keegi on sundinud Sind vaatama pornograafilist materjali (pilte, ajakirju, filme jne)	95,0	2,9	0,8	1,2	2007
Keegi on sundinud Sind pealt vaatama seksuaalakti või seksuaalseid tegevusi (nt masturbeerimist)	97,2	1,6	0,4	0,9	2007
Keegi on käperdanud Sind vastu sinu tahtmist	76,8	12,7	3,2	7,2	2017

Kõrvutades saadud tulemusi varasemate Eesti noorte seksuaalse väärkohtlemise uuringute tulemustega, võib öelda, et käperdamist ja alasti näitamist kogenute osakaal on üsna sarnane.

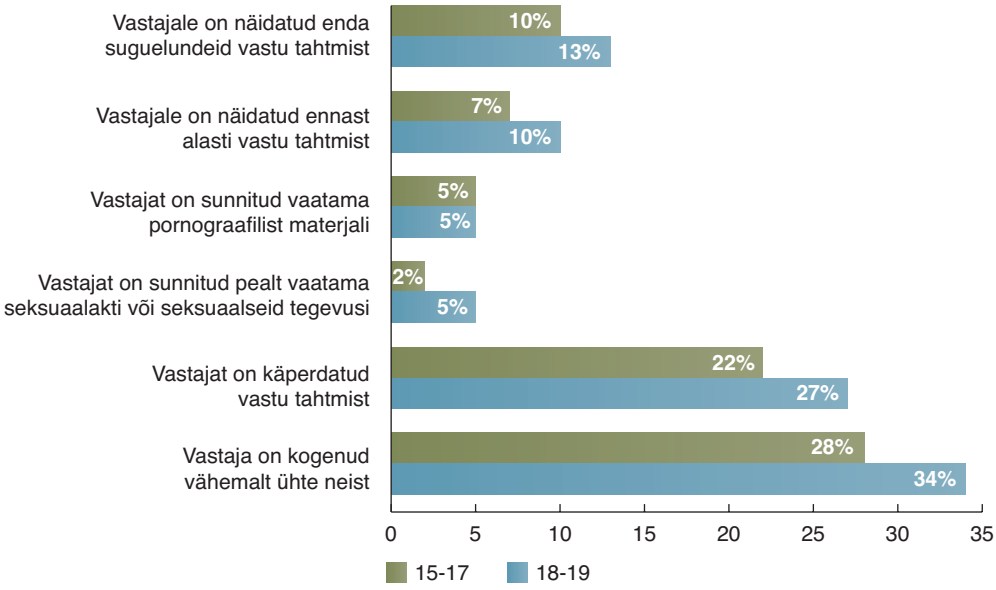
2003. aasta uuringu järgi oli seda kogenud vastavalt 25% ja 11% 16–19aastastest noortest (Soo 2004). Neid, kes on pidanud vastu enda tahtmist pornograafilist materjali vaatama, on praegu umbes 4% võrra rohkem (Rosental, Tilk 1999). Erinevus võib olla tingitud tänapäeval interneti suuremast levikust ja seeläbi ka hõlpsamast juurepääsust pornograafiale.

Ligi kolmandik noortest (30%) on kogenud vähemalt ühte seksuaalse ahistamise situatsioonidest, mida kajastab Tabel 19. Tüdrukute hulgas (44%) on ahistamisega kokku puutunuid märgatavalt rohkem kui poiste seas (17%; $\chi^2 = 174{,}3$, $p = 0{,}000$). Saranane sooline erinevus ahistamist kogenute hulgas selgus ka teistest uuringutest (Averdijk et al. 2012; Rosental ja Tilk 1999, Young et al. 2009). Keelegruppide lõikes on erinevus väike ja statistiliselt ebaoluline – eesti keelt kõnelevatest vastajatest on ahistamist kogenud 31%, vene või muud keelt rääkivate uuritavate seas on see näitaja 26%. Kui analüüsida tulemusi intersektsionaalselt, siis selgub, et **enim on vähemalt ühe seksuaalse ahistamisliigiga kokku puutunud isikuid eesti keelt kõnelevate tüdrukute hulgas** (48%, Joonis 32). Neile järgnevad muud kodukeelt rääkivad neiud (34%). Eesti ja muud keelt rääkivate poiste osakaalud on üsna sarnased. Tütarlaste selline erinevus tuleneb eelkõige erinevast käperdamisega kokkupuutumise määrast – seda on eesti keelt kõnelevad neiud enda hinnangul oluliselt rohkem kogenud kui muud keelt rääkivad neiud. Selline erinevus selgus ka eelmisest noorte seksuaalvägivalla uuringust. Siis oli samuti eestlannade hulgas (43%) võrreldes venelannadega (30%) enam käperdamist kogenud vastajaid (Soo 2004). Võimalik, et eesti tüdrukud on kogenud tõesti rohkem mittesoovitud puudutusi, teisalt võib tulemus olla seotud kultuuriliste erinevustega mingite situatsioonide ebameeldivaks ning lubamatuks pidamisel.



Joonis 32. *Elu jooksul väljaspool internetti seksuaalset ahistamist kogenud noored soo ja keele järgi (%, ankeedi küsimus 35)*

Alaealiste (kuni 18aastased) vastajate seas on vähemalt ühte seksuaalse ahistamise situatsiooni kogenuid 28%, vanema vanusrühma respondentide hulgas on selliseid umbes kolmandik (Joonis 33). Erinevate ahistamiseliikidega kokkupuutumise poolest nooremasse ja vanemasse vanuserühma kuulujad palju ei erine, maksimaalselt viie protsendipunkti võrra käperdamise puhul. Selline erinevus on ka loogiline – vanuse suurenedes on suurem tõenäosus kogeda mõnda seksuaalse ahistamise juhtumit.



Joonis 33. *Elu jooksul väljaspool internetti seksuaalset ahistamist kogenud noored vanuserühmade järgi (%, ankeedi küsimus 35)*

Järgnevalt antakse ülevaade päriselus toimunud seksuaalse ahistamise juhtumi üksikasjadest. Kõikidel uuritavatel, kes olid vastanud jaatavalt vähemalt ühele eespool analüüsitud ahistamise situatsioonile, paluti vastata täpsustavatele küsimustele juhul, kui see situatsiooni toimus nendega enne 14aastaseks saamist. Kui uuritav oli kogenud mitut juhtumit nooremana kui 14, siis ta pidi vastama enda jaoks kõige ebameeldivama olukorra kohta. Sellise vanusepiirangu kehtestamisel lähtuti karistusseadustiku sättest, mis keelustab lapseealise (alla 14aastase isiku) seksuaalse ahvatlemise (sh nt pornograafiliste teoste näitamine ja lapse nähes suguühtesse astumine).

Täiendavatele küsimustele vastanutest 83 uuritavat (14% seksuaalset ahistamist kogenutest) märkis, et ta oli ahistamise hetkel noorem kui 14 eluaastat. Osad kirjeldasid juhtumit, mil nad oli vanemad, ja mõned jätsid vanuse täpsustamata. Seega ei vasta uuring küsimusele, kui palju on kokku lapseealisena seksuaalselt ahistatud noori. Järgnev analüüs kirjeldab oma vanuse (13 või noorem) märkinud noorte ebameeldivaima ahistamisjuhtumi detaile.

Seksuaalse ahistamise ohver oli peamiselt 12–13aastane laps (keskmine vanus 10,3; Tabel 20). Kolmandik küsimusele vastanud ahistamist kogenud noortest oli juhtumi ajal noorem kui 10aastane. Noorim ohver oli aga 4aastane. Toimepanija vanus varieerus 7 kuni 60 eluaastani. Alla 14aastaseid ahistajaid oli neljandik (15 vastajat), 14–17aastaseid aga ligi viiendik (11 vastajat). 14 vastajat teatas 18–29aastasest ahistajast. Kõige rohkem oli aga 30aastaseid ja vanemaid toimepanijaid (23 vastajat, 36%). Ahistaja keskmine vanus oli 24,4 eluaastat.

Tabel 20. *Seksuaalset ahistamist kogenud isiku vanus kõige ebameeldivama juhtumi ajal (osakaal küsimusele vastanud ohvritest, ankeedi küsimus 36a)*

Vanus	%	N
Kuni 7	19	15
8–9	13	11
10	9	8
11	11	10
12	18	15
13	29	24

Seksuaalse ahistamise toimepanija oli enamasti mees (92%). Kuus ahistamist kogenud vastajat andis teada naissoost toimepanijast. Kõige rohkem oli neid, keda oli ahistanud võõras isik (25 vastajat, 34%). Järgnes vastajale tuttav inimene (13 vastajat) ning perekonna-tuttav- või sõber (12 vastajat). Kuus uuritavat nimetas ahistajana sugulast. Kaheksa vastajat andis teada pereliikmest, sh kuus märkis isa ja kaks kasuisa. Lisaks nimetati veel poiss- või tüdruksõpra, klassivenda, sõpra, õpetajat, liputajat, lapsehoius töötavat inimest, naabrimeest, snorgeldamise instruktorit välismaa kuurordis ja isikut peol (kõiki mainitud üks kord).

Umbes kolmandiku küsimusele vastanud seksuaalset ahistamist kogenute hinnangul hoidis toimepanija neid juhtumi ajal füüsiliselt kinni või kasutas oma võimu ja positsiooni (Tabel 21). Umbes neljandik väitis, et neid veendi ahistamises osalema. Kümmekonda vastajat peteti. Vähesed märkisid, et neid ähvardati, löödi või pakuti neile raha ja asju või anti uimastavaid aineid. Vabatekstina lisatud vastused sisaldavad peamiselt näiteid ahistamise situatsioonidest, kus last hirmutatakse, petetakse ning kasutatakse ära tema kogenematust ja kergeusklikkust oma (hälbivate) seksuaalsete vajaduste rahuldamiseks või võimu kehtestamiseks. Siin on loetelu uuritavate kirjutatud vastustest:

„hirmutas mu ära, läksin krampi“, „istus mu kõrval pingis, kuid vahe oli sees ja 1 koht tagapool ning tegi rõvedaid nägusid ja masturbeeris“, „lubas kommi“, „palus abi uks lahti keerata, ma keerasin ukse lahti ja siis tiris ta mu tuppa“, „pani pornoajakirja lahtiselt lauale“, „lihtsalt seisis ja mööda minnes näitas“, „käis pinda, kuna ei saanud, mida tahtis“.

Tabel 21. *Toimepanija kasutatud sunnimeetodid seksuaalse ahistamise juhtumi ajal (osakaal küsimusele vastanud ohvritest, ankeedi küsimus 36i)*

Sunnimeetodid	%	N
Hoidis füüsiliselt kinni	36	27
Kasutas oma võimu või positsiooni ära	31	23
Rääkis augu pähe, veenis	26	19
Pettis	15	11
Pakkus raha või ostis asju, süüa	8	6
Ähvardas (näiteks ära minna, maha jätta)	7	5
Lõi või tegi füüsiliselt haiget	7	5
Andis alkoholi või narkootikume	3	2
Midagi muud	23	17

Seksuaalne ahistamine toimub sagedamini kannatanu (19 vastajat) **või toimepanija kodus** (18 vastajat). **Päris palju juhtumeid on aset leidnud ka avalikus kohas – pargis ja tänaval** (16 vastajat). Kuus uuritavad nimetas baari või pidutsemiskohta, kolm aga kooli. Veel mainiti sõbra või sugulase kodu (3 vastajat), bussi või bussijaama (2 vastajat), laagrit (1 vastaja), välisriiki (1 vastaja) ning kortermaja trepikoda (2 vastajat). Üks uuritav kirjutas, et teda üritati trepikojas võõrasse korterisse tirida.

Peaaegu kõigi vastajate (93%) sõnul ei olnud nad seksuaalse ahistamise juhtumi ajal tarvitanud alkoholi ega narkootikume. Viis uuritavat väitis, et oli kasutanud uimasteid. Neljandik ahistajatest (18 vastajat) oli tarvitanud alkoholi või narkootikume. 42% (33 vastajat) seda aga uuritavate arvates teinud ei olnud. Kolmandik ei osanud öelda, kas ahistaja oli joobes või mitte.

Poolte ahistamise juhtumite puhul ei olnud ühtegi pealtnägijat või -kuuljat. 22 vastajat (29%) märkis, et keegi kuulis või nägi toimunut pealt, ülejäänud ei teadnu öelda, kas tunnistajaid oli. Enamasti oli olukorra pealtnägija ahistamist kogenu sõber (13 vastajat). Neli vastajat nimetas olukorra tunnistajana õe või venna. Neljal juhul nägi toimunut pealt klassikaaslane või teised lapsed, kahel juhul aga võõras isik. Üksikud vastajad nimetasid veel vanemat, mõnda teist pereliiget, naabrit ja ahistaja enda naist. Kuue vastaja sõnul teatati juhtunust politseile.

Üle poole (56%) täiendavatele küsimustele vastanud seksuaalset ahistamist kogenud noortest rääkis toimunust kellelegi. Enamik (25 vastajat) kõneles juhtunust eakaaslasest sõbrale või emale (22 vastajat). Vähesed nimetasid veel õde/venda (5 vastajat), isa (4 vastajat) ning täiskasvanud sugulast või sõpra (3 vastajat) isikuna, kellele ahistamisekogemusest räägiti. Spetsialistide poole pöördusid üksikud noored: viis rääkis väljaspool kooli töötava nõustaja või psühholoogiga, kolm rääkis juhtunust politseile või lastekaitsetöötajale, üks aga koolitöötajale (nt õpetaja, sotsiaalpedagoog). Paar vastajat jutustas oma kogemusest poiss-sõbrale. Kui juhtunu pealtnägijaks osutus vanem või sõber, siis need olid ka isikud, kellele toimunust räägiti.

Ahistamist kogenud noored, kes juhtunust kellelegi ei rääkinud, nimetasid enim selle põhjusena toimunu ebaolulisust enda jaoks (21 vastajat, 54%). **Mitmed pidasid mitterääkimise põhjuseks häbitunnet ja soovi, et vanemad ei saaks teada ega kurvastaks** (mõlemat 18 vastajat). 14 uuritavat ütles, et nad ei teadnud, kellele võiks sellisest juhtumist rääkida. Üheksa noort arvas, et teda ei oleks usutud, kuus kartis kättemaksu, viit noort sunniti vaikima. Sama palju oli ka neid, kes ei arvanud siis, et toimunud tegu oli vale. Üks vastaja kirjutas, et ta ei rääkinud juhtunust kellelegi, kuna ei pidanud seda väärkohtlemiseks. Üks teine aga lisas, et toimepanija vabandas, mistõttu ei pidanud ta vajalikus rääkida.

8.2. Seksuaalvägivalla kogemused päriselus

Selles osas kirjeldatakse noorte kokkupuuteid seksuaalvägivallaga elu jooksul. Terminiga „seksuaalvägivald" viidatakse siin sellistele seksuaalsetele tegevustele, milles lapsed ja noored on sunnitud vahetult osalema. Erinevalt ahistamisest, kus lastele peamiselt demonstreeritakse midagi seksuaalset, survestatakse seksuaalvägivalla puhul lapsi ise seksuaalselt käituma või suguühtest osa võtma (nt oma suguelundeid näitama, end masturbeerima ja seksuaalvahekorras vastu tahtmist olema). Kuigi seksuaalset ahistamist ja seksuaalvägivalda käsitletakse aruandes eraldi, ei ole välistatud nende koosesinemine ühes väärkohtlemise juhtumis. Näiteks võib lapsele pornograafilise filmi näitamine ja suguelundite eksponeerimine lõppeda tema vägistamise või selle katsega. Sellist kokkulangevust antud uuringuga kindlaks teha ei saa, küll aga on võimalik välja selgitada noorte arv, kes on kogenud mõlemat väärkohtlemise liiki. Järgnevas alaosas antakse esmalt ülevaade seksuaalvägivalla esinemissagedusest demograafilistes lõigetes, seejärel aga seksuaalse väärkohtlemisega kokkupuutunute ning mõlemat alaliiki kogenute arvust.

Erinevatest seksuaalvägivalla situatsioonidest on noori kõige rohkem sunnitud olema seksuaalvahekorras (5%; Tabel 22). Kusjuures 2% noortest on sunnitud olema korduvalt vastu tahtmist vahekorras. 4% noortest on sunnitud oma suguelundeid näitama või lahti riietuma. Sama palju on ka neid, keda on püütud vägistada ning sunnitud tegema suuseksi. Kõige vähem on noored puutunud kokku olukorraga, kus neid on survestatud tegema pärakuseksi (1%).

Tabel 22. *Elu jooksul kogetud seksuaalsevägivalla situatsioonide esinemissagedus (%, ankeedi küsimus 38)*

Kas Sinu suhtes on toime pandud midagi järgnevast, mis Sulle ei meeldinud või toimus vastu Sinu tahtmist, ning mitu korda on seda juhtunud?	Ei ole juhtunud	On juhtunud 1 kord	On juhtunud 2 või enam korda	n=100%
Keegi on sundinud Sind oma suguelundeid näitama või ennast lahti riietama	95,8	2,4	1,7	1982
Keegi on sundinud Sind masturbeerima	98,1	1,2	0,7	1982
Keegi on püüdnud Sind vägistada, kuid see ei õnnestunud	95,9	3,2	0,9	1981
Keegi on sundinud Sind tegema suuseksi	96,4	2,2	1,5	1982

Kas Sinu suhtes on toime pandud midagi järgnevast, mis Sulle ei meeldinud või toimus vastu Sinu tahtmist, ning mitu korda on seda juhtunud?	Ei ole juhtunud	On juhtunud 1 kord	On juhtunud 2 või enam korda	n=100%
Keegi on sundinud Sind tegema pärakuseksi	98,9	0,6	0,5	1980
Keegi on sundinud Sind olema seksuaalvahekorras	95,2	3,0	1,8	1983

Siinse uuringu tulemused on üsna sarnased varasemate Eesti noorsoouuringute tulemustega. Näiteks 2003. aasta uuringu järgi sunniti 4% noortest olema suguühtes (Soo 2004). Pärakuseksi tegema ning masturbeerima sunniti toonase uuringu järgi 1% vastajatest. 1997. aasta abiturientide uuringu kohaselt sunniti lahti riietuma 4% ning vägistada püüti 3% vastajatest (Rosental, Tilk 1999).

Iga kümnes noor on kogenud vähemalt ühte seksuaalvägivallana defineeritud situatsiooni oma elu jooksul. Poistega võrreldes on tüdrukute seas umbes neli korda enam vähemalt ühte seksuaalvägivalla juhtumit kogenud vastajaid (Tabel 23, χ^2 = 91,8 p =0,000). Tüdrukuid on kõige rohkem püütud vägistada ja neid on sunnitud näitama oma suguelundeid või lahti riietuma (7–8%). 7% tüdrukutest ning umbes 2% poistest on sunnitud olema seksuaalvahekorras. Ka varasemate Eesti ja välismaa uuringute järgi on tüdrukud sagedamini seksuaalvägivalla ohvrid kui poisid (Bouvier *et al.* 1999; Soo et al. 2015; Soo 2006). 2003. aastal oli seksuaalvahekorras olema sunnitud tüdrukuid sama palju kui nüüd (7%), ent soovimatut suuseksi ja masturbeerimist kogenud tütarlapsi oli siis paari protsendi võrra vähem (Soo 2006). Nimetatud vägivallaliike kogenud poisse oli varasema uuringu järgi aga oluliselt vähem kui praegu (umbes 1%). Võimalik, et selline muutus seksuaalvägivalda kogenud poiste arvus on tingitud nende suuremast julgusest tundlikest ja traditsioonilise soorolliga vastuollu minevatest kogemustest küsitluses teada anda.

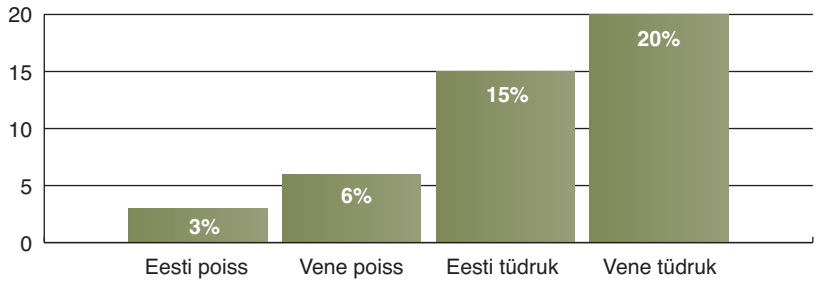
Tabel 23. *Elu jooksul seksuaalvägivalda kogenud noored soo, keele ja vanuse järgi (%, ankeedi küsimus 38)*

	Sugu		Keel		Vanuserühm	
	poiss	tüdruk	Eesti	Vene	15–17	18–19
Keegi on sundinud Sind oma suguelundeid näitama või ennast lahti riietama	0,9	7,8	3,3	6,3	3,9	4,9
Keegi on sundinud Sind masturbeerima	0,9	2,9	1,4	3,2	1,5	2,8
Keegi on püüdnud Sind vägistada, kuid see ei õnnestunud	1,0	7,6	3,9	4,8	4,3	3,6
Keegi on sundinud Sind tegema suuseksi	1,5	6,1	3,3	4,5	3,1	4,8
Keegi on sundinud Sind tegema pärakuseksi	0,6	1,7	0,7	2,2	1,0	1,5
Keegi on sundinud Sind olema seksuaalvahekorras	2,4	7,4	4,3	5,9	4,1	6,3
Vastaja on kogenud vähemalt ühte neist	3,9	16,9	8,6	13,7	9,0	12,4

Märkus: Konkreetseid situatsioone kogenud vastajate väikese arvu tõttu ei esitata tulemusi soo ja keele lõikes koos.

Analüüsides tulemusi keele järgi, saab väita, et vene või mõnda muud keelt rääkivad noored (14%) on oma elus puutunud oluliselt enam kokku seksuaalvägivalla juhtumitega kui eesti keelt rääkivad noored (9%; χ^2 = 11,5 p =0,000). Antud tulemus ei ole uudne – samalaadne erinevus keele- ja rahvusrühmade vahel ilmnes ka 2003. aasta noorte uuringus ning 2014. aasta Eesti Naiste Tervise uuringus (Soo 2004, Soo et al. 2015).

Analüüsides käesoleva uuringu tulemusi soo ja keele järgi korraga, selgub, et **kõige rohkem on seksuaalvägivalda kogenuid vene keelt rääkivate neidude seas (20%), neile järgnevad eesti keelt rääkivad tüdrukud** (Joonis 34). Kõige vähem on seksuaalvägivallaga kokku puutunud vastajaid eesti keelt kõnelevate poiste hulgas (3%). Vanemasse vanuserühma kuuluvate vastajate seas (12%) on nooremate vastajatega võrreldes (9%) rohkem neid, kes on oma elu jooksul puutunud kokku seksuaalvägivallaga, kuid see tulemus ei ole statistiliselt oluline.



Joonis 34. *Vähemalt ühte seksuaalvägivalla situatsiooni kogenud vastajad soo ja keele järgi (%, ankeedi küsimus 38)*

Päriselus toimunud seksuaalvägivalla ja seksuaalse ahistamise kogemise vahel esineb väga tugev positiivne seos (χ^2 = 298,7, p =0,000). Valdav enamik seksuaalvägivalda kogenud noortest (83%) on andnud teada ka ahistamise kogemusest. Kõikidest uuringus osalenud noortest 8% (3% poistest ja 15% tüdrukutest) on kogenud oma elu jooksul nii seksuaalset ahistamist kui ka vägivalda. Selline tulemus võib viidata ühest küljest erinevate seksuaalse väärkohtlemise vormide koosesinemisele ühes juhtumis, teisalt aga vägivallakogemuste kuhjumise tendentsile. Iga uus vägivallakogemus suurendab noore inimese haavatavust, mistõttu võib ta kergemini langeda teistlaadse vägivalla ohvriks. **Noorte osakaal, kes on kogenud vähemalt üht seksuaalse ahistamise või seksuaalvägivalla situatsiooni (n.ö seksuaalse väärkohtlemise ohver) on päris suur – 32%** (19% poistest ja 47% tüdrukutest).

Järgnevalt kirjeldatakse kõige ebameeldivamat seksuaalvägivalla juhtumit noorte vastuste põhjal. Täpsemalt antakse ülevaade juhtumi osapooltest, selle toimumisega seotud aspektidest ning avalikustamisest. Erinevalt kõige ebameeldivama seksuaalse ahistamise juhtumi kirjeldusest ei esitatud seksuaalvägivalla puhul vanusepiirangut, st et noortel tuli iseloomustada vägivallaepisoodi, mis võis toimuda nendega senise elu jooksul. Ebameeldivaimat vägivallajuhtumit täpsustavatele küsimustele vastas keskeltläbi 140 noort, mis on umbes 70% kõigist seksuaalvägivalda kogenud isikutest.

Vastajad olid enamasti 15–16-aastased, kui nad kogesid oma elus kõige ebameeldivamat seksuaalvägivalla juhtumit (ohvri keskmine vanus oli 14,8 aastat; Tabel 24). Iga kuues ohver oli 13aastane või noorem. 14 uuritavat märkis, et nad olid juhtumi ajal kümneaastaseid või nooremaid. Kõige noorem ohver oli 4aastane. Teised uuringud on näidanud, et seksuaalvägivald enne 12 eluaastat on üsna harv, 12 ja 14 eluaasta vahel kasvab vägivallarisk aga hüppeliselt (Averdijk *et al.* 2012; Soo 2004). Võimalik, et varases lapsepõlves toimunud juhtumeid alaraporteeritakse, kuna neid ei mäletata nii hästi kui hiljuti aset leidnud intsidente. Teisalt ei saa välistada, et selles eas noored ei pruugi veel mõista juhtunu tegelikku tähendust ega defineerida seda vägivallana.

Tabel 24. *Ohvri vanus kõige ebameeldivama seksuaalvägivalla juhtumi ajal (osakaal küsimusele vastanud ohvritest, ankeedi küsimus 39a)*

Vanus	%	N
Kuni 13	16	27
14	14	23
15	18	29
16	31	50
17	12	19
18	9	14

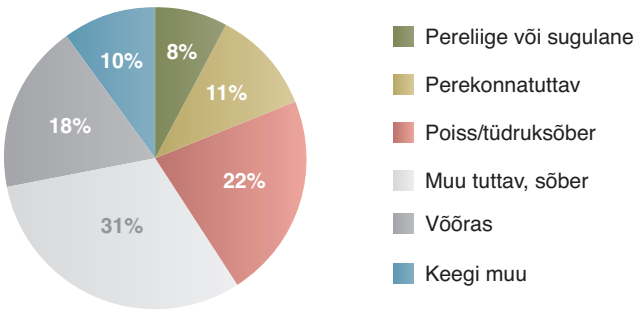
Seksuaalvägivalda kogenutel paluti märkida vägivallatseja umbkaudne vanus. Kui seksuaalvägivalla juhtumis oli rohkem kui üks toimepanija (16% küsimusele vastanud vägivallaohvritest), siis pidi uuritav vastama neist kõige aktiivsema kohta. Vastajate hinnangul varieerus **toimepanija vanus 10 eluaastast 60ni (keskmine vanus 21 aastat). Kõige sagedamini oli seksuaalvägivalla toimepanija teine nooruk – 16–17aastane isik** (Tabel 25). Enam kui pooltel juhtudel oli vägivallatseja täisealine, reeglina kahekümnendates eluaastates inimene. **Ohvri ja toimepanija vanus on omavahel negatiivses korrelatsioonseoses** ($r = -0{,}21$, $p = 0{,}018$). Kuni 13aastaste kannatanute puhul oli toimepanija keskmiselt 25-aastane. 14–15aastaselt seksuaalvägivalda kogenud vastajad teatasid keskmiselt 21aastasest vägivallatsejast. 16aastasena või vanemana vägivalda kogenud uuritavate puhul oli toimepanija keskmiseks vanuseks 19 eluaastat. Ka teiste uuringute järgi on seksuaalvägivalla toimepanija on sageli 14–18aastane noor *(Ibid)*.

Tabel 25. *Toimepanija vanus kõige ebameeldivama seksuaalvägivalla juhtumi ajal (osakaal küsimusele vastanud ohvritest, ankeedi küsimus 39c)*

Vanus	%	N
kuni 15	6	7
16–17	38	46
18–19	21	25
20–29	23	29
30 ja üle	12	15

Vastajate sõnul oli **seksuaalvägivalla toimepanija enamasti meessoost** (85%). Peaaegu kõik ohvriks langenud tüdrukud (95%) teatasid meessoost vägivallatsejast. 14 seksuaalvägivalda kogenud poissi märkis toimepanija sooks naise, 9 poissi aga mehe. Sama tulemus saadi ka 2003. aasta Eesti noorte ning ühes Šveitsi uuringus *(Ibid)*.

Sarnaselt varasemate uuringute tulemustele (Soo *et al.* 2015), leiti ka siinses uuringus, et enamasti tunnevad **ohver ja toimepanija üksteist** (umbes 72% juhtudel). Sagedamini on vägivallatseja ohvrile tuttav isik (peamiselt sõber; 31%) või praegune/endine poiss- või tüdruksõber (22%; Joonis 35). Iga kümnes vägivalda kogenud noor nimetas toimepanijana perekonnatuttavat. 8% oli neid, keda oli väärkohelnud pereliige või sugulane, sealhulgas isa (6 vastajat), kasuisa (4), õde/vend (1) ja muu sugulane (1). Täiesti võõrast toimepanijast raporteeris iga kuues kannatanu. Muude isikutena märgiti peamiselt inimesi, keda tõenäoliselt teati, kuid tuttavana ei määratletud, näiteks paralleelklassi õpilane, juhuslik isik koolist või peolt, poiss-sõbra kasuisa, õe või venna sõber ja naaber.



Joonis 35. *Seksuaalvägivalla toimepanija seotus ohvriga (osakaal küsimusele vastanud ohvritest, N = 151 (ankeedi küsimus 39e)*

Ohvri vanuse ja toimepanija isiku vahel ilmnes oluline seos. Kuni 13aastaste kannatanute puhul oli sagedamini vägivalla toimepanijaks pereliige (ligi kolmandik vastanutest, 8 isikut) ja võõras inimene (7 isikut). 14aastana või vanemana ohvriks langenud uuritavad nimetasid sagedamini tuttavat isikut (35% ehk 42 vastajat), poiss- või tüdruksõpra (26%, 32 vastajat) ja võõrast isikut (17%, 20 vastajat). Tulemustest saab järeldada, et **noorukid, kes suhtlevad rohkem inimestega väljaspool kodu ning omavad ka paarisuhteid, kogevad vägivalda pigem tuttavate eakaaslaste või kohtingupartneri poolt**. Nooremad lapsed, kellel on vähem sotsiaalseid kontakte eakaaslastega, langevad sagedamini seksuaalvägivalla ohvriks pereliikmete või võõra täiskasvanu poolt. Seda järeldust toetab ka ohvri ja toimepanija vanuse pöördvõrdeline seos. Võttes arvesse kuritegevusestatistikat (Kraas, Tammiste 2015), mille järgi kontaktsete seksuaalkuritegude toimepanija on sagedamini pereliige, võib kahtlustada uuringus lähedaste poolt toime pandud vägivallaintsidentide alaraporteerimist. Käesoleva uuringu tulemused langevad kõige rohkem kokku Bouvier jt (1999) uurimusega. Nemad leidsid, et risk langeda verepilastuse ohvriks on suurem 6–11aastaste laste hulgas, perevälise agressiooni ohvriks aga 12- kuni 17aastaste noorte hulgas.

Seksuaalvägivalda kogenud vastajate hinnangul toimepanija enamasti veenis neid (45%) osa võtma mittesoovitud seksuaalses tegevuses või hoidis füüsiliselt kinni (41%; Tabel 26). Umbes kolmandik küsimusele vastanud kannatanutest märkis, et toimepanija kasutas oma võimu või positsiooni, et survestada seksuaalaktis osalema. Oluliselt vähem mainiti ähvardamist, löömist, alkoholi või narkootikumide andmist, petmist ja tasu pakkumist. Muude meetodite hulgas nimetati alandamist, eraldatud ruumi tirimist, asjade äravõtmist, aga peamiselt vastaja abitu seisundi ärakasutamist – st une pealt ründamist.

Tabel 26. *Toimepanija kasutatud sunnimeetodid kõige ebameeldivama seksuaalvägivalla juhtumi ajal (osakaal küsimusele vastanud ohvritest, ankeedi küsimus 39i)*

Sunnimeetodid	%	N
Rääkis augu pähe, veenis	45	64
Hoidis füüsiliselt kinni	41	58
Kasutas oma võimu või positsiooni ära	32	45
Ähvardas (nt ära minna, maha jätta)	10	14
Lõi või tegi füüsiliselt haiget	10	14
Andis alkoholi või narkootikume	8	12
Pettis	7	9
Pakkus raha või ostis asju, süüa	4	6
Midagi muud	10	14

Järgnevalt analüüsiti kvalitatiivselt kolme kõige sagedamini nimetatud toimepanija isiku poolt kasutatud sunnimeetodeid. Selgus, et praegune või endine poiss- või tüdrukusõber kasutas enim verbaalseid survemeetodeid. Eelkõige püüdis ta veenda uuritavat seksuaaltegevuses osalema. Tuttav isik rakendas enam-vähem ühepalju verbaalseid (võimu ja positsiooni ärakasutamine, veenmine) ja füüsilisi meetodeid (kinni hoidmine). Ohvrile võõras toimepanija eristus teistest, sest kasutas oluliselt enam füüsilist jõudu (kinnihoidmine, löömine) kui muid meetodeid.

Tulemustest ilmneb, et **sagedamini toimub seksuaalvägivald väärkohtleja (36%) või ohvri (21%) kodus** (Tabel 27). Harvem langetakse vägivallaohvriks tänaval, pargis, mõnes meelahutusasutuses või peol. Haridusasutuses ja ühiselamus aset leidnud vägivallajuhtumitest teatasid üksikud noored. Muu toimumiskohana nimetati tuttava või sõbra kodu, autot, metsa, mereranda, hotelli/spa-d, klassiekskursiooni, vanaema kodu, spordivõistlust, keldrit, kasvuhoonet, internetti ja telki.

Tabel 27. *Kõige ebameeldivama seksuaalvägivalla juhtumi toimumiskoht (osakaal küsimusele vastanud ohvritest, ankeedi küsimus 39f)*

Toimumiskoht	%	N
Väärkohtleja kodus	36	52
Ohvri kodus	21	29
Tänaval, pargis	13	19
Pubis, baaris, ööklubis või mujal peol	10	14
Koolis	1	1
Ühiselamus, õpilaskodus	1	1
Trennis või huviringis	1	1
Mõni muu koht	17	24

Ligi kolmandik (32%) seksuaalvägivalda kogenud vastajatest väitis, et ta oli ebameeldivaima vägivallajuhtumi ajal tarvitanud alkoholi või narkootikume. Enamasti olid nad teismeliseeas vägivalda kogenud noored. Vägivallatseja joobes olekust andis teada 45% küsimusele vastanud ohvritest. Iga seitsmes ei teadnud, kas vägivallatseja oli joobes. Peaaegu kõigil neil juhtudel, kui ohver oli tarvitanud alkoholi või narkootikume, oli seda teinud ka toimepanija (89%). Peaaegu kõikidel pubis, baaris või peol toimunud vägivallajuhtudel oli ohver ja eelkõige vägivallatseja tarvitanud alkoholi.

Iga viies (19%) täiendavatele küsimustele vastanud seksuaalvägivalla ohver väitis, et juhtumit nägi või kuulis keegi pealt. Kaks kolmandikku märkis, et toimunul ei olnud tunnistajaid. Ülejäänud (14%) ei osanud öelda, kas keegi viibis vägivallaintsidendi juures. Enamasti nimetati pealtnägijate või -kuuljatena sõpra või tuttavat isikut (22 vastajat). Viiel juhul oli juhtumi tunnistajaks pereliige, neljal juhul võõras isik. Ainult üks uuritav 137st küsimusele vastanust kirjutas, et keegi teatas sündmusest politseisse.

Veidi üle poole (55%) seksuaalvägivalda kogenud vastajatest oli rääkinud kellelegi enda kõige ebameeldivamast vägivallajuhtumist. Enamasti usaldatakse valusa elukogemuse rääkimisel samaealist sõpra (85%; Tabel 28). Umbes kümmekond noort on kõnelenud juhtunust emale, õele-vennale või täiskasvanud sugulasele või sõbrale. Väga vähesed ohvrid on pöördunud abi saamiseks mõne spetsialisti poole (nt nõustaja väljaspool kooli, politsei, õpetaja vms). Muu isikuna mainiti poiss- või tüdruksõpra või jäeti see üldse täpsustamata. Mitte keegi noortest ei nimetanud arsti, lastekaiste- või sotsiaaltöötajat, lastabi telefoni töötajat ja veebikonstaablit isikuna, kellele oleks juhtumist rääkinud. Kui vägivallajuhtumit nägi pealt vanem või sõber, siis need olid ka isikud, kellega uuritav toimunust rääkis.

Tabel 28. *Isikud, kellele räägiti kõige ebameeldivamast seksuaalvägivalla juhtumist (osakaal küsimusele vastanud ohvritest, ankeedi küsimus 39m)*

Isikud, kellele räägiti	%	N
Minuealisele sõbrale	85	67
Oma emale/kasuemale	14	11
Oma õele/vennale	10	7
Täiskasvanud sugulasele või sõbrale	11	8
Nõustajale, psühholoogile väljaspool kooli	5	4
Oma isale/kasuisale	4	3
Politseile	2	1
Täiskasvanule koolist, nt õpetaja, koolipsühholoog, sotsiaalpedagoog	3	3
Rääkisin kellelegi teisele	9	7

Enamik vägivallaohvreid, kes juhtunust kellelegi rääkisid, väitsid, et neid usuti (90%). Iga kümnes aga nentis, et teda ei usutud. 39% toimunust rääkinud noortest arvas, et ta sai abi. 42% vastas, et sai teisele inimesele rääkimisest abi osaliselt ning pea iga viies (19%) ei saanud enda meelest abi.

Seksuaalvägivalda kogenud noortel, kes toimunust kellelegi ei rääkinud, paluti täpsustada mitterääkimise põhjus. Kõige sagedamini selgitati juhtunu enda teada hoidmist häbitunde (39%) ja sooviga oma vanemaid mitte kurvastada (40%; Tabel 29). 30% leidis, et vägivallajuhtum ei olnud tegelikult nii oluline, et sellest kellelegi kõnelda. Peaaegu iga neljas ohver kartis kättemaksu või süüdistamist. 16 noort arvas, et neid ei oleks usutud. Umbes samapalju oli ka neid, kes ei teadnud, kelle poole pöörduda. Vähesed vägivalda kogenud vastajad väitsid, et väärkohtleja või keegi teine sundis neid vaikima või nad ei teadnud, et nendega juhtunu oli vale. Muude variantidena lisati, et ei usaldatud kedagi või ei juletud rääkida.

Tabel 29. *Kõige ebameeldivamast seksuaalvägivalla juhtumist mitterääkimise põhjused (osakaal küsimusele vastanud ohvritest, ankeedi küsimus 39p)*

Põhjused	%	N
Ma ei tahtnud, et vanemad teada saaksid või juhtunu pärast kurvastaksid	40	30
Mul oli häbi	39	29
Juhtunu ei olnud nii tähtis	30	23
Kartsin kättemaksu või seda, mis mind pärast rääkimist ees ootab	28	21
Kartsin, et mind hakatakse süüdistama	26	19
Mind ei oleks usutud	21	16
Ma ei teadnud kedagi, kellele rääkida või kelle poole pöörduda	20	15
Väärkohtleja sundis mind vaikima	14	10
Ma ei arvanud siis, et minuga juhtunu oli vale	9	7
Keegi teine sundis mind vaikima	1	1
Muu mitterääkimise põhjus	13	10

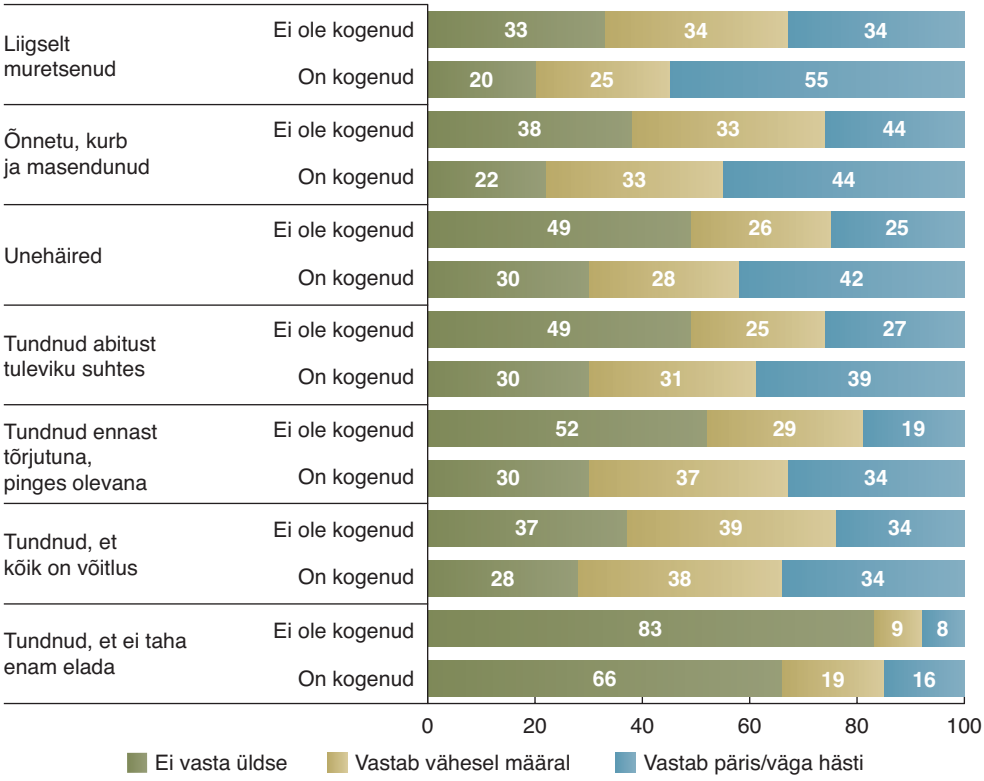
8.3. Seksuaalse väärkohtlemise seos vaimse tervisega ja abi palumine isikliku probleemi korral

Seksuaalne väärkohtlemine on sage lühi- ja pikaajaliste tervisehäirete põhjustaja. Väärkoheldud lapsed ja noored on kogenud mitteväärkoheldutest oluliselt enam negatiivseid tundmusi, sh ärevust, masendust, hirmu ja viha (Ackard *et al.* 2002; Soo ja Soo 2002) Lisaks otsestele vigastustele, soovimatule raseduse ja seksuaalsel teel levivatele nakkustele, on ohvritel, võrreldes teisi vägivallaliike kogenutega, kõrgem risk vaimse tervise häiretele pikema aja jooksul, nagu posttraumaatiline stresshäire, depressioon, ärevushäired, suitsidaalsus ning sõltuvushaigused (Banyard ja Cross 2008; Paolucci *et al.* 2001).

Selles osas uuritakse päriselus seksuaalset väärkohtlemist, sh nii ahistamist kui vägivalda kogenud vastajate hinnanguid oma emotsionaalsele seisundile uuringule eelnenud nädala jooksul. Küsimus vastaja tundmuste kohta ei olnud ankeedis otseselt seotud väärkohtlemise kogemustega, st et ei küsitud, kas vastaja tundis midagi loetletust vägivallajuhtumi tõttu. Seega ei näita uuring, milline on väärkohtlemise vahetu tagajärg vaimsele tervisele, vaid võimaldab pigem hinnata noorte üldist emotsionaalset heaolu ning erinevusi väärkoheldute ja väärkohtlemist mittekogenute vahel.

Väärkoheldud vastajad on kogenud mitteväärkoheldud vastajatega võrreldes oluliselt rohkem kõiki esitatud emotsionaalseid probleeme, mida kajastab Joonis 36. Ohvrite seas on tunduvalt rohkem neid, kes olid viimase nädala jooksul liigselt muretsenud ja tundnud end õnnetu ja masendununa. Umbes pooled väärkohtlemise all kannatanutest pidasid nimetatud tundmusi enda kohta päris või väga kehtivaks. Suur osa väärkohtlemise ohvritest on tundnud abitust tuleviku suhtes, tõrjutust, pidanud kõike võitluseks ja/või kogenud unehäireid. 35% väärkohtlemist kogenutest on tundnud suuremal või vähemal määral eluisu kadu. Väärkohtlemist mittekogenute hulgas oli selliseid aga 17%.

60% väärkohtlemise ohvritest on kogenud vähemalt viit kirjeldatud negatiivset tundmust, mida kajastab Joonis 36. Väärkohtlemisega mitte kokku puutunud vastajate seas on see näitaja 37%. Iga viies ohver (21%) on aga kogenud kõiki seitset emotsionaalset probleemi.



Joonis 36. *Päriselus seksuaalset väärkohtlemist kogenud ja mittekogenud vastajate emotsionaalne seisund uuringule eelnenud nädala jooksul (%, ankeedi küsimus 33)*

Noortel paluti nimetada isikuid, kelle poole nad pöörduksid abi saamiseks, kui nad on tundnud end õnnetu ja üksildasena või neil on olnud isiklik probleem. Tulemustest selgub, et väärkohtlemist mitte kogenud noored küsiksid abi eelkõige emalt (67%), seejärel sõbralt või sõbrannalt (51–52%; Tabel 30). Iga kolmas arutaks oma probleemi isaga. **Väärkohtlemise ohvrid eelistaksid kõige enam rääkida sõbrannaga**. Sõpra mainis iga teine kannatanud. Tõenäoliselt sõbranna sagedasem nimetamine abistava isikuna tuleb tüdrukute ülekaalust ohvrite hulgas. Bioloogilisi vanemaid märkisid ohvrid vähem kui väärkohtlemist mittekogenud vastajad.

Psühholoogi, arsti, sotsiaaltöötaja ning õpetajaga vestleksid vähesed (3–7% vastajatest). Lasteabi infotelefoni mainisid üksikud noored. Tõenäoliselt viitab selline tulemus vähesele teadlikkusele professionaalse abi võimalustest ning spetsialistide ja pedagoogide umbusaldamisest. Teise isikuna, kellelt abi küsitakse, nimetati vanaema või vanaisa (51 vastajat), tädi, treenerit, võõrast, noorsootöötajat, teist sarnases olukorras olevat isikut, internetituttavat. Mõned noored märkisid, et otsivad abi jumalalt, lemmikloomadega tegelemisest, muusika kuulamisest, maagiast, metsas kõndimisest, spordi harrastamisest, arvutis olemisest või püüavad

ise kuidagi hakkama saada. 6% noortest sõltumata väärkohtlemise kogemisest ütles, et neil ei ole ühtegi sellist isikut, kelle käest nad võiksid isikliku probleemi korral abi küsida.

Tabel 30. *Isikud, kellelt paluksid seksuaalset väärkohtlemist kogenud ja mittekogenud vastajad abi isikliku probleemi korral (ankeedi küsimus 23)*

Isikud, kellelt paluks abi	Ei ole kogenud väärkohtlemist		On kogenud väärkohtlemist	
	%	N	%	N
Ema	67	893	60	381
Sõber	52	695	52	329
Sõbranna	51	680	68	431
Isa	34	458	24	149
Oma poiss või tüdruk	32	429	45	283
Otsin abi internetist	20	268	24	152
(Kasu/pool)õde	15	204	17	105
Mõni tuttav, sugulane	15	196	17	108
(Kasu/pool)vend	9	118	9	58
Psühholoog, arst, sotsiaaltöötaja	5	61	7	43
Õpetaja	4	55	3	17
Kasuisa	3	39	4	27
Kasuema	1	14	2	12
Lasteabi infotelefoni nõustaja	0,1	3	0,1	1
Keegi teine	4	53	5	33
Otsin abi mujalt	2	22	3	17
Sellist inimest mul ei ole	6	84	6	38

Kokkuvõttes, päriselus toimuv laste seksuaalne väärkohtlemine on üsna levinud. 32% 16–18aastastest noortest on kogenud oma elu jooksul vähemalt ühte väärkohtlemisena käsitletud tegu. 30% noortest on kogenud vähemalt ühte seksuaalse ahistamise juhtumit, peamiselt käperdamist ja alasti eksponeerimist. Seksuaalvägivalda on kogenud iga kümnes noor, sh 5% on sunnitud olema seksuaalvahekorras. Tüdrukute seas on poistega võrreldes oluliselt rohkem seksuaalset väärkohtlemist kogenud isikuid (47% vs 19%). Kui seksuaalset ahistamist on kogenud enim eesti keelt rääkivad neiud, siis seksuaalvägivalla all kannatanuid on kõige rohkem muud keelt rääkivate tüdrukute hulgas.

Mitmete seksuaalse ahistamise ja vägivalla alaliike kogenute osakaal on jäänud Eesti varasemate uuringutega võrreldes üsna samale tasemele (nt vahekorda ja lahti riietuma sundimine, käperdamine). Tõusnud on nende arv, keda on sunnitud pornograafiat vaatama ja tegema suuseksi. Samuti on veidi rohkem seksuaalvägivalda kogenud poisse.

Seksuaalvägivalla ohvriks langetakse enamasti teismeliseeas 15–16aastasena. Siis on vägivallatsejaks peamiselt meessoost 16–17aastane või alles täiskasvanuks saanud tuttav või praegune/endine poiss-sõber. Lapseeas aset leidnud juhtumitest teatati vähe. Alla 13aastasena toimunud juhtumite puhul on vägivallatseja sagedamini pereliige või võõras täiskasvanu.

Seksuaalvägivalla toimepanija kasutas ohvri survestamiseks sagedamini veenmist ning kinnihoidmist. Poiss- või tüdruksõber peamiselt veenis vastajat seksuaaltegevuses osalema, võõras isik aga rakendas nii verbaalseid kui ka füüsilisi surve avaldamise viise. Suur osa vägivallajuhtumitest toimus vägivallatseja või ohvri kodus, harvem tänaval, baaris või peol. Ligi kolmandik ohvritest ja pooled vägivalla toimepanijatest olid juhtunu ajal tarvitanud alkoholi või narkootikume.

Lapseealise seksuaalse ahistamise ajal oli ohver peamiselt 12–13aastane. Toimepanija oli reeglina täiskasvanud võõras mees, harvem tuttav või peresõber. Seksuaalne ahistamine toimus enamasti ahistaja või ohvri kodus või tänaval, kus ahistaja hoidis last kinni või kasutas ära oma täiskasvanu autoriteeti ja võimupositsiooni.

Veidi enam kui pooled väärkohtlemise ohvrid räägivad juhtunust kellelegi. Enamasti räägitakse toimunust sõbrale või emale. Vähesed usaldavad juhtumi rääkimisel spetsialiste (nõustaja, arst, lastekaitsetöötaja). Politseisse on teatatud aga väga üksikutes juhtumitest. Võrreldes seksuaalvägivallaga on ahistamine olukord, mida paljud seda kogenud noored ei pea piisavalt tõsiseks ja oluliseks, et toimunust kellelegi kõneleda. Häbitunne ja soov vanemaid mitte kurvastada olid sagedasemad põhjuseks, miks ahistamisest ja vägivallast ei räägitud. Mitmed ohvrid aga ei teadnud, kellele juhtunust võiks rääkida.

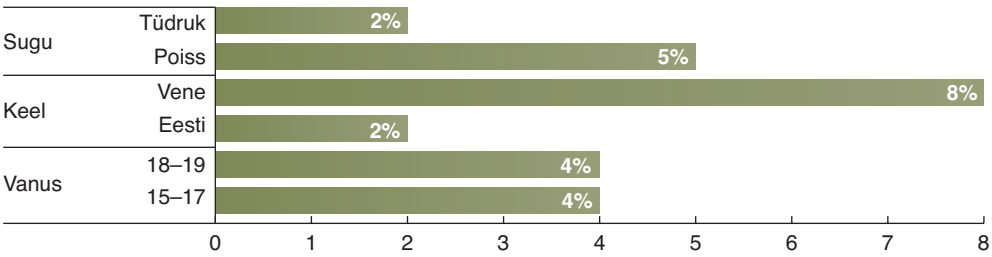
Seksuaalsel väärkohtlemisel võib olla tõsine mõju noore emotsionaalsele heaolule. Väärkohtlemist kogenud noored tundsid end väärkohtlemist mittekogenutega võrreldes enam õnnetu, masendunu, tõrjutu ja pinges olevana. Neil esines rohkem unehäireid, nad muretsesid enam ning tundsid tuleviku suhtes abitust. Umbes kolmandik väärkohtlemist kogenud noortest oli mõelnud, et ei taha enam elada.

9. SEKSUAALSE VÄÄRKOHTLEMISE TOIMEPANEK

Selles peatükis analüüsitakse noorukite endi poolt toime pandud seksuaalvägivalla esinemist ja nende elus esimese sellise juhtumi kirjeldust. Ka selles osas peetakse seksuaalvägivalla all silmas kontaktseid või mittekontaktseid tegusid, kus noor on enda hinnangul kedagi vastu selle isiku tahtmist seksuaaltegevusse kaasanud.

Uuritavatest 4% (75 vastajat) märkis, et ta on elu jooksul toime pannud vähemalt ühe seksuaalvägivallana defineeritava tegevuse. Suur osa neist (3%) on katsunud kellegi teise suguelundeid või privaatseid kehaosi vastu selle inimese tahtmist. Umbes 1% (18 vastajat) on näidanud kellelegi sihilikult enda suguelundeid. Kuus uuritavat on püüdnud kedagi vägistada. Viis vastajat on sundinud teist inimest tegema suuseksi. Kaks noort sundis kedagi tegema pärakuseksi ning sama palju on ka neid, kes on survestanud kedagi olema seksuaalvahekorras vastu tahtmist.

Poiste hulgas on seksuaalvägivalda toime pannud vastajaid 2,5 korda rohkem kui tüdrukute seas (Joonis 37; χ^2=15,9, p=0,000). Veelgi suurem erinevus esineb keelegruppide puhul. **Vene või mõnda muud keelt rääkivate noorte seas (8%) on oluliselt rohkem vägivaldselt käitunud isikuid kui eesti keelt kõnelevate vastajate seas** (2%; χ^2 = 44,8, p =0,000). **Alaealised ja täisealised respondendid ei erine seksuaalvägivalla kasutamise poolest**. Šveitsi uuringus, kus küsitleti 15aastaseid noori, leiti samuti, et poisid (7%) on sagedamini seksuaalvägivalda toime pannud kui tüdrukud (1%, Averdijk *et al.* 2012).



Joonis 37. *Vähemalt ühe seksuaalvägivalla situatsiooni toime pannud vastajad soo, keele ja vanuse järgi (%, ankeedi küsimus 42)*

Võrreldes seksuaalvägivalda mitte toimepannud vastajatega (43%) oli seda toimepannud noorte hulgas (73%) oli oluliselt rohkem neid, kes nõustusid vähemal või suurema määral arvamusega, et poisi ettepanekule seksida „ei“ öelnud tüdruk mõtleb sellega tegelikult „jah“.

Seksuaalvägivalda toimepannud uuritavatelt küsiti täpsustavaid küsimusi kõige esimese juhtumi kohta, kus nad sundisid teist inimest tegema midagi seksuaalset. Vägivalda toimepannute koguarv oli väike, kuid täiendavatele küsimustele vastanute arv oli veelgi väiksem (umbes 35–45 respondenti). Seetõttu on järgnev analüüs üsna kvalitatiivne ja kirjeldav ning selle põhjal üldistuste tegemine oleks ennatlik.

Vägivalda toimepannud vastajate vanus esimese juhtumi ajal varieerus 10–18 eluaastani. Kõige sagedamini märgiti vanuseks 15 (10 vastajat) ning 16 eluaastat (18 vastajat). Vanemaid toimepanijaid (17–18aastane) oli üheksa ning nooremaid kui 15 oli kokku viis. Respondentide hinnangul olid kannatanud vanuses 11–19, sagedamini aga 16aastased (11 vastajat) ja 17aastased (9 vastajat). Täisealisi ohvreid oli viis, 14–15aastaseid oli kaheksa ning kuni 13aastaseid aga kolm.

Peamiselt oli kannatanu seksuaalvägivalda toime pannud vastajale eakaaslane (nt klassikaaslane; 13 vastajat), praegune või endine tüdruksõber (10 vastajat) või poiss-sõber (7 vastajat). Üheksa uuritavat nimetas ohvrina tuttava isiku, kolm enda õe, üks venna ja üks võõra isiku. Seksuaalvägivalla ohver oli enamasti naissoost (29 vastajat, 82%), seitse vägivaldselt käitunud uuritavat märkis kannatanu sooks mees. Kõik küsimusele vastanud noormehed (27) sundisid mõnda tüdrukut osalema seksuaaltegevuses, neiud (7 vastajat 9st) on vastupidiselt survestanud mõnda poissi (peamiselt poiss-sõber).

Pooled vägivaldselt käitunud noored (21 vastajat) **veensid ohvrit seksuaaltegevuses osalema**. Neli vastajat hoidis kannatanut füüsiliselt kinni. Sama palju oli ka neid, kes ähvardasid ohvrit, näiteks ta maha jätta või ära minna. Oma võimu või positsiooni ärakasutamisest andis teada kolm vastajat ning petmisest kaks. Paar vägivalla toimepanijat andis kannatanule alkoholi või raha. Mitte ükski ei tunnistanud, et oleks ohvrit löönud või talle füüsiliselt haiget teinud. Klassikaaslase suhtes toime pandud vägivalla korral kasutati veenmist (5 vastajat), kinni hoidmist, petmist ja uimastite andmist (kõiki nimetatud 2 korda). Tüdruksõpra püüti veendes (8 vastajat) ja/või kinni hoides sundida seksuaaltegevusele, poiss-sõbra puhul kasutati peamiselt verbaalseid meetodeid (maha jätmisega ähvardamist, veenmist ja võimu ära kasutamist).

Vägivaldselt käitunud noorte vastuste järgi toimub vägivald kõige sagedamini nende (12 vastajat) **või kannatanu kodus** (13 vastajat). Viis juhtumit on leidnud aset koolis, kolm baaris, ööklubis või peol, kaks trennis ja sama palju tänaval või pargis. 17 (39%) vägivalda toimepannud noort oli juhtumi ajal tarvitanud alkoholi või narkootikume. Ohvri joobeseisundist andis teada 14 uuritavat (34%). Ka siin selgus, et **kui toimepanija oli kasutanud uimasteid, siis oli seda teinud enamasti ka ohver**.

Suurem osa seksuaalvägivalda toime pannud vastajatest (27 isikut, 60%) ei rääkinud esimesest vägivallajuhtumist kellelegi. Umbes kaks kolmandikku neist (16 vastajat) põhjendas mitterääkimist sellega, et juhtunu ei olnud tähtis. Rääkimata jätmist seletati veel häbi tundmisega (3 vastajat), sooviga, et teised ei saaks teada (3 vastajat) ning arvamusega, et varem ei peetud toimunut vääraks käitumiseks (4 inimest). Üks uuritav kartis, et teda hakatakse süüdistama.

Kokkuvõttes, seksuaalvägivalda panevad toime eelkõige noormehed, vähesel määral ka neiud. Enamasti piirdub vägivallategu kellegi suguelundite või privaatsete kehaosade katsumisega, üksikud noored on andnud teada kellegi vahekorda sundimisest. Vägivallaohvriks on eelkõige tuttav eakaaslane või kohtingupartner, keda veendakse või ähvardatakse maha jätmisega seksuaalsuhtes olema. Noorte enesehinnangulise seksuaalvägivalla toimepanemise puhul tõstatub küsimus, kas kõiki raporteeritud intsidente saab pidada sihilikult pahatahtlikuks vägivallaktiks.

Võimalik, et tajutav sotsiaalne surve olla seksuaalselt aktiivne, üksteise soovide vääriti mõistmine ja puudulik kommunikatsioon tuttavate/partnerite vahel võib viia situatsioonini, mida hiljem defineeritakse (ühele poolele) soovimatu ja vägivallana. Vägivalla toimepaneku ja ohvrikogemused näitavad, et noortel napib julgust öelda „ei“ ning teise keeldumist arvestada ja austada. Viimast kinnitab asjaolu, et vägivalda toime pannud noorte hulgas on oluliselt enam neid, kes tõlgendavad tüdruku „ei-d“ poisi ettepanekule seksida hoopis nõustumisena (näitaja vägivalda toime pannute seas 73%, vägivalda mitte toime pannute hulgas 43%). Kõige rohkem on sellise arvamusega vastajaid vene või muud keelt rääkivate noormeeste seas. See võib seletada ka seksuaalvägivalda toimepannud noorte suurt arvu muud keelt rääkivate poiste grupis.

KADRI SOO

10. SEKSUAALSE VÄÄRKOHTLEMISE JA VÄGIVALLA TOIMEPANEMISE RISKI-TEGURID NING TAGAJÄRJED

Järgnevalt analüüsitake, millised tegurid on seotud noorukite seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemise ja seksuaalvägivalla toimepanemisega päriselus. Täpsemalt uuritakse kahe lineaarse regressioonmudeliga, millised perekeskkonnast ning noore enda käitumisest ja hoiakutest tulenevad tegurid võivad suurendada või vähendada seksuaalse väärkohtlemise kogemise ja vägivalla kasutamise tõenäosust[13].

Mudelites kasutatakse väärkohtlemise kogemise ja vägivalla toimepanemise indeksit, mis on moodustatud nende situatsioonide sagedusskaalade liitmise teel. Seksuaalse väärkohtlemise kogemise indeks varieerub 0st (uuritav ei ole kogenud ühtki ahistamise ja seksuaalvägivalla situatsiooni) 33ni (uuritav on kogenud kõiki väärkohtlemise liike rohkem kui kaks korda). Vägivalla toimepanemise indeksi väärtused ulatuvad 0–15. Ohvrikslangemist ja vägivalla toimepanemist ennustav mudel erineb selle poolest, et viimasesse on kaasatud prognoosiva tunnusena veel vägistamisemüütide uskumine ja pornograafia vaatamise sagedus (argumenttunnuste skaalad on esitatud allmärkuses[14]).

13 Seksuaalvägivalla seoseid vaimse ja füüsilise vägivalla esinemisega koolikeskkonnas ja naabruskonnas on analüüsitud peatükis 6.

14 Prognoosivate tegurite skaalad:
- perekonnatüüp (1 – elab koos mõlema bioloogilise vanemaga, 2 – elab ühe või mõlema kasuvanemaga, 3 – muu perevorm);
- pere majanduslik toimetulek (1 – pere võib aegajalt osta ka luksuslikke asju, 2 – saab osta enam-vähem kõike vajalikku, 3 – saab osta ka muud vähem hädavajalikku, 4 – raha jätkub vaid toiduks, maksudeks ja aeg-ajalt hädavajalike asjade ostuks, 5 – raha ei jätku söögikski);
- alkoholitarbimise sagedus kodus (1 – mitte kunagi, 5 – peaaegu iga päev);
- vanema osavõtlik kasvatusstiil (summeeritud väited „Nad on olnud minu suhtes hoolitsevad“, „Nad on mõistnud minu probleeme ja muresid“, „Nad on suhelnud minuga harva“, „Nad on jätnud mind toetuseta, kui ma seda vajasin“, „Nad ei ole mõistnud minu soove ja vajadusi“. Kolme viimase väite skaala (1 – ei kehti üldse, 6 – kehtib täielikult) on eelnevalt ümber kodeeritud; suurem indeksi väärtus näitab vanema osavõtlikumat ja hoolivamat kasvatusviisi);
- kodus vägivalla kogemine viimase aasta jooksul (1 – ei ole kogenud kodus vaimset ega füüsilist vägivalda, 2 – on kogenud vaimset ja/või füüsilist vägivalda); vanematevahelise vägivalla esinemise sagedus (summeeritud vastused vanemate vahel esineva füüsilise ja vaimse vägivalla sageduse kohta, indeks varieerub 0st (ei esine üldse vägivalda) 8ni (esineb vaimset ja füüsilist vägivalda peaaegu kogu aeg);
- noore alkoholitarbimise sagedus viimase 12 kuu jooksul (0 – ei ole kunagi elus joonud, 7 – peaaegu iga päev); õigusrikkumiste toimepanek (1 – ei ole toime pannud, 2 – on varastanud midagi väärtuses üle 50 euro, toime pannud murdvarguse ja/või ärandanud auto või mootorratta);
- narkootikumide tarvitamine (1 – ei ole tarvitanud, 2 – on tarvitanud hašišit, kanepit või marihuaanat ja/või kokaiini, heroiini, amfetamiini või tableti kujul narkootikume); vägistamisemüütide uskumise indeks (summeeritud kõik seitse vägistamise müüti, indeks varieerub 7st (ei nõustu ühegi müüdiga) 49ni (nõustub täiesti kõigi müütidega);
- pornograafi vaatamise sagedus (0 – ei tegele sellega, 5 – iga päev); sugu (1 – mees 2 – naine); kodukeel (1 – eesti, 2 – vene või muu).

Tulemustest selgub, et **kõige suurem risk seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langeda on tüdrukutel, vägivalda toime panna aga poistel** (juhul kui lubada üheprotsendilist eksimistõenäosust; Tabel 31). **Keel osutus statistiliselt oluliseks teguriks ainult vägivalla toimepanemise puhul, näidates, et vene või muud keelt rääkivad noored kalduvad kasutama enam seksuaalvägivalda kui eesti keelt kõnelevad noored**.

Perekeskkonna teguritest on väärkohtlemise ohvriks langemisega statistiliselt oluliselt seotud perekonnatüüp, vanema kasvatusstiil, vägivalla kogemine kodus ja vanemate vahel vägivalla esinemine. Ükski perega seotud tegur ei ennustanud seksuaalvägivalla toimepanemist. Väärkohtlemist kogenud vastajate seas on mitteväärkoheldutega võrreldes rohkem neid, kes ei ela koos bioloogiliste vanematega (Tabel 32). Ligi neljandik ohvritest on kogenud ise kodus vaimset ja/või füüsilist vägivalda ning umbes poolte ohvrite vanemad käituvad üksteise suhtes vägivaldselt. Tegelikult on ka seksuaalvägivalda toime pannud noorte hulgas vägivalda mitte kasutanutega võrreldes enam neid, kes olid ise kogenud kodus vägivalda või näinud/kuulnud pere vägivalda pealt. Tõenäoliselt vägivalda kasutanute väikese arvu tõttu ei osutunud see tulemus statistiliselt oluliseks.

Tabel 31. *Seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemist ning seksuaalvägivalla toimepanemist prognoosivad lineaarsed regressioonmudelid (standardiseeritud regressioonikordajad)*

Prognoosivad tegurid	Väärkohtlemise ohvriks langemine	Seksuaalvägivalla toimepanemine
Perekonnatüüp	0,054*	0,010
Pere majanduslik toimetulek	0,044†	0,008
Alkoholitarbimise sagedus kodus	0,033	-0,023
Vanema osavõtlik kasvatusstiil	-0,087**	0,031
Kodus vaimse ja/või füüsilise vägivalla kogemine viimase aasta jooksul	0,056*	0,036
Vanematevahelise vägivalla esinemise sagedus	0,059*	0,021
Noore alkoholitarbimise sagedus	0,074**	0,007
Õigusrikkumiste toimepanek	0,059*	-0,015
Narkootikumide tarvitamine	-0,006	0,042
Seksuaalpartnerite arv	0,172***	0,060*
Sugu	0,202***	-0,054†
Keel	0,013	0,098**
Vägistamisemüütide uskumise indeks	-	0,086**
Pornograafi vaatamise sagedus	-	0,035
R^2	0,14	0,04
F(df)	19,96(1640)***	4,59(1578)***

*†p < 0,1, *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001.*

Kõige olulisem seksuaalse väärkohtlemise kogemist ennustav kasvukeskkonnaga seotud tegur on aga vanemate kasvatusstiil. Analüüsis kasutatud osavõtliku kasvatusstiili

indeks näitab, millises ulatuses on vanemad toetavad, hoolivad ja mõistvad lapse soovide, vajaduste ning murede suhtes, soodustades samas lapse individuaalsust ja enesekindlust (Baumrind 2005). Osavõtlikku kasvatusviisi praktiseerivate vanemate lapsed on reeglina sotsiaalselt küpsed, enesekindlad, vastutustundlikud, rikuvad vähem norme ning satuvad harvem vägivallaohvriks (Baumrind 1999; Baumrind 1994; Soo 2006). Ka käesolevast uuringust selgus, et **vanemaid mõistvaks, hoolitsevaks ning nendega sageli suhtlevaks pidavad noored olid kogenud oluliselt vähem seksuaalset väärkohtlemist**.

On leitud, et peresisese seksuaalse väärkohtlemise puhul on pere sisekliima märgatavalt negatiivsem võrreldes peredega, kus ei kasutata laste suhtes sekusaalset väärkohtlemist (Gold et al. 2004; Kellogg 2002). **Ebakindel perestruktuur, kaootilised suhted, sagedased konfliktid, range ja direktiivne vanemlus suurendab lapse ärakasutamise tõenäosust pereliikme või -tuttava poolt**. Kuid mittelähedased suhted pereliikmetega ning vägivald vanemate vahel võib suurendada seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemist ka väljaspool kodu. Sellisel juhul on vanemad sageli hõivatud enda probleemidega, et märgata ja pakkuda toetust lapsele. Tundes end kodus õnnetu ja mittesoovituna, otsivad lapsed puuduvat tähelepanu väljastpoolt kodu. Olles ebaküpsemad ja haavatavamad kui „tervete“ perede lapsed, võivad nad langeda kergemini vägivalla ohvriks.

Noore endaga seotud teguritest on seksimine mitme partneriga oluliselt seotud seksuaalvägivalla toimepanemise ning eriti väärkohtlemise kogemisega. Ohvrite hulgas on mitteohvritega võrreldes kaks korda enam selliseid noori, kes on seksinud nelja või rohkema partneriga (Tabel 32). Samuti on nii ohvrid kui ka vägivalda toime pannud noored alustanud suguelu keskmiselt varem (u 15aastasena) kui väärkohtlemist mittekogenud ja vägivalda mitte toime pannud noored (keskmine vanus esimese vahekorra ajal on 16 aastat). See tulemus ühtib ka teiste uuringute tulemustega (Averdijk *et al.* 2012; Soo 2004).

Seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemist ennustab ka alkoholi tarbimise sagedus ja õigusrikkumiste toimepanek. Ohvrite hulgas on oluliselt rohkem neid, kes on viimase aasta jooksul tarbinud alkoholi kord kuus või sagedamini. Eriti silmatorkav erinevus ilmneb iganädalase tarvitamise puhul – sellisest alkoholijoomise sagedusest on märkinud iga viies väärkohtlemist kogenud ning iga kümnes väärkohtlemist mitte kogenud noor. Varavastaseid õigusrikkumisi on toime pannud 8% ohvritest ja 4% mitteohvritest.

Ehkki regressioonmudelites osutus narkootikumide pruukimine ebaoluliseks argumendiks, siis väärkohtlemist kogenute ($\chi^2 = 32,8$, $p = 0,000$) ja vägivalda toime pannud noorte seas ($\chi^2 = 17,5$, $p = 0,000$) on nimetatud aineid tarvitanud vastajaid tunduvalt rohkem kui väärkohtlemisest ja vägivalla toimepanemisest mitte teatanud noorte seas (Tabel 32). Ohvrite hulgas on see erinevus pooleteise ning toimepanijate hulgas ligi kahekordne.

Ka teistes uuringutes (Soo 2004; Heather *et al.* 2004) on leitud seos alkoholijoomise, narkootikumide pruukimise, kuritegude toimepanemise ja väärkohtlemise kogemise vahel. Noore inimese riskantsel seksuaalkäitumisel, uimastite pruukimisel ning õigusrikkumistel võib olla seksuaalse väärkohtlemise kogemisega kahesuunaline seos. Sageli käsitletakse neid väärkohtlemise võimaliku tagajärjena. Uurimustulemused on näidanud, et lapseeas seksuaalselt

ärakasutatud isikud on alustanud varem uimastitega katsetamist ning on probleemsemad alkoholi ja narkootikumide tarvitajad (joovad purju, kasutavad mitmeid erinevaid narkootikume) ning võivad olla suurema tõenäosusega täiskasvanueas uimastite kuritarvitajad võrreldes isikutega, keda ei ole lapsena seksuaalselt väärkoheldud (Bergen *et al.* 2003; Downs ja Harrison 1998). Seksuaalne väärkohtlemine võib kahjustada areneva lapse identiteedi ja positiivse minatunde kujunemist ning tundeelu. Psüühilise tasakaalu taastamine ning ärevuse, depressiooni ja abitusega võitlemine võib noore inimese viia katseni põgeneda valu tekitavast madalast eneseaustusest, kasutades selleks ennastkahjustavat ja "reaalsusest põgenevat" käitumist nagu narkootikumide pruukimine. Otsides lohtust eakaaslastelt, võidakse sattuda seltskondadesse, kellel on kombeks õigusrikkumisi toime panna.

Teisest küljest võib eelpool kirjeldatud käitumist pidada ka seksuaalse väärkohtlemise riskiteguriks. Alkohol, mida peetakse sageli suhtluse hõlbustajaks, võib alandada valvsust ja ohutaju. Joobes olekus võivad teismelised oma ealise ebaküpsuse tõttu olla "kerge saak" potentsiaalsele väärkohtlejale. Pealegi näitab antud uuring, et kolmandik ohvritest oli seksuaalse väärkohtlemise ajal joobes. Noortel, kes kuuluvad sõprus- või tutvuskonda, kelle hulgas peetakse normiks riskikäitumist (sh õigusrikkumised), on suurem tõenäosus langeda mõne grupiliikme või grupiga seotud isiku kuritarvitamise ohvriks (King *et al.* 2004; Soo 2006).

Noored, kes on pannud toime mõne seksuaalvägivalla teo, usuvad oluliselt enam vägistamisega seotud müüte kui need noored, kes ei ole teada andnud ühestki vägivallateost. Ehkki seksuaalvägivalda kasutanud noorte seas on rohkem neid, kes on sageli pornograafilist materjali vaadanud, ei ole see tulemus statistiliselt oluline.

Tabel 32. *Seksuaalse väärkohtlemise kogemise ja seksuaalvägivalla toimepanemise seos prognoosivate teguritega*

		Väärkohtlemise kogemine		Seksuaalvägivalla toimepanek	
		ei ole (n=1352)	on (n=633)	ei ole (n=1912)	on (n=75)
Peretüüp (%)	bioloogilised vanemad	62	53	59	59
	kasuvanemaga pere	15	17	16	[10]
	muu perevorm	24	29	25	32
Pere majanduslik toimetulek (%)	võib aegajalt lubada luksuslikke asju	37	35	37	34
	saab osata enam-vähem kõike vajalikku	39	39	39	39
	saab osta ka muud vähem hädavajalikku	19	19	19	[17]
	jätkub vaid toiduks, maksudeks ja aeg-ajalt hädavajaliku jaoks / raha ei jätku söögikski	5	7	6	[11]

		Väärkohtlemise kogemine		Seksuaalvägivalla toimepanek	
		ei ole (n=1352)	on (n=633)	ei ole (n=1912)	on (n=75)
Alkoholitarbimise sagedus kodus (%)	mitte kunagi / mõned korrad kuus	33	28	31	36
	kord-paar kuus	31	30	30	34
	kord-paar nädalas või peaaegu iga päev	37	42	38	30
Kodus vaimse ja/või füüsilise vägivalla kogemine (%)	ei ole kogenud	91	77	87	82
	on kogenud	9	23	13	[18]
Vanemate-vahelise vägivalla esinemine (%)	ei esine vägivalda	70	53	65	52
	esineb vägivalda	30	47	35	48
Noore alkoholitarbimise sagedus (%)	pole kunagi joonud	16	6	13	[10]
	kuni 10 korda aastas	48	41	45	46
	1–3 korda kuus	26	35	28	[26]
	umbes kord nädalas või sagedamini	11	19	13	[18]
Õigusrikkumiste toimepanek (%)	ei ole õigusrikkumist toime pannud	96	92	95	90
	on toime pannud	4	8	5	[10]
Narkootikumide tarvitamine (%)	ei ole narkootikume tarvitanud	68	54	64	39
	on narkootikume tarvitanud	32	46	36	61
Seksuaal-partnerite arv (%)	ei ole olnud vahekorras	60	40	54	40
	1–3 partnerit	34	45	37	39
	4 või rohkem partnerit	7	16	9	[21]
Porno vaatamise sagedus (%)	ei tegele sellega	35	37	36	[14]
	kuni mõnel korral aastas	18	27	21	10
	mõnel korral kuus	19	18	19	[24]
	mõnel korral nädalas või iga päev	28	18	24	52

Märkus: Kaldkiri ja nurksulud tähistavad väheusaldusväärseid osakaale, kuna vastuse märkis vähem kui 20 inimest.

Kokkuvõttes, seksuaalset väärkohtlemist kogevad rohkem noored, kelle vastu on kodus kasutatud vaimset ja/või füüsilist vägivalda ning kelle vanemate omavahelised suhted on vägivaldsed. Samuti suurendab väärkohtlemise kogemise tõenäosust vanemate vähene osavõtlikkus noore käekäigust (st hoolitsemine, toetamine, soovide ja vajaduste mõistmine ning murede ärakuulamine). Vägivalla kogemine ühes keskkonnas suurendab inimese haavatavust, mistõttu võib ta kergemini langeda vägivalla ohvriks mõnes teises kohas. Haavatavust, ebakindlust, mõjutatavust ja ärakasutamise riski suurendab veel napp toetus ja hoolivus vanemate poolt, mis tõukab noort inimest otsima tähelepanu ja lähedust väljastpoolt kodu.

Seksuaalset väärkohtlemist kogenud ja seksuaalvägivalda toimepannud noored on alustanud keskmiselt veidi varem suguelu ja neil on olnud rohkem vabatahtlikke seksuaalpartnereid kui väärkohtlemist mittekogenud ja vägivalda mitte kasutanud noortel. Väärkohtlemise ohvrid kalduvad kasutama ka sagedamini alkoholi ja nende seas on rohkem õigusrikkumisi toimepannud isikuid. Vägistamisemüütide uskumine suurendab seksuaalvägivalla toimepanemise riski.

KOKKUVÕTE

Uuringu **eesmärk** oli välja selgitada 16–18aastaste Eesti noorte kokkupuude seksuaalse väärkohtlemisega, selle riskitegurid, tagajärjed ning abi saamise viisid juhtunu korral. Uuringus toodi välja, millised noorte peresuhete, seksuaal- ja riskikäitumisega seotud tegurid suurendavad või vähendavad lapse või noore seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemist ja seksuaalvägivalla toimepanemist. Lisaks uuriti, milline on seksuaalse väärkohtlemise võimalik mõju noore vaimsele tervisele. Uuring keskendus noorte seksuaalvägivalla kogemustele nii väljaspool arvutimaailma kui ka virtuaalmaailmas ning võrdles tulemusi varasemate uuringutega (sh 2003. aastal Eestis läbiviidud sarnase uuringuga).

Enamus 16–18aastastest poistest ja tüdrukutest on olnud armunud ning ligikaudu kahel kolmandikul noortest on olnud poiss- või tüdruksõber. **Seksuaalvahekorras on olnud ligikaudu pooled vastanud noortest. Esimeses seksuaalvahekorras ollakse enamasti 15aastaselt**. Seksuaalpartnereid on seksuaalvahekorras olnud poistel rohkem kui tüdrukutel.

Seksi või seksuaalsusega seotud küsimustele vastuseid otsides pöörduvad noored kõige sagedamini internetilehekülgede poole. Vähesed noored (7%) on olnud ise seksuaalse teemaga seotud suhtluse algatajateks veebis, enamasti poisid. Sõpradelt on nende teemade kohta infot otsinud üle poole poistest ja tüdrukutest. Tüdrukud kalduvad poistest enam seksi ja seksuaalsusega seotud teemadel infot otsima ka oma sõpradelt. Tüdrukud küsivad ka vanematelt seksi ja seksuaalsusega seotud teemadel rohkem informatsiooni kui poisid. Vanemad on noortele see infoallikas, kelle käest seksi ja seksuaalsusega seotud küsimustes infot otsides, on noored kõige harvem vajaliku infota jäänud. Ligikaudu 90% noortest ei küsi õpetajatelt seksi ja seksuaalsusega seotud teemade kohta. Spetsialistidelt nagu noortenõustajad, arstid, sotsiaalpedagoogid on seksi ja seksuaalsusega seotud teemadel infot otsinud üle veerandi tüdrukutest ja alla viiendiku poistest.

Enamik noori taunib lapse ja täiskasvanu seksuaalsuhet ja peab täiskasvanut vastutavaks või karistuse vääriliseks. Samas aktsepteerivad mitmed vastajad lapse süüdistamist ja täiskasvanu käitumist õigustavat suhtumist. Pooled noored arvavad, et lapsed püüavad mõnikord täiskasvanuid võrgutada ning enam kui veerand nõustub, et lapsed soovivad täiskasvanuga vahekorras olla, kui nad on seda varem kogenud.

Peaaegu kõik noored on vastu alla 10aastase lapse ja täiskasvanu vahel toimuvale seksuaalsuhtele isegi siis, kui osapooled on toimunuga nõus. Varateismelise lapse (12–14aastane) seksuaalsuhtega täiskasvanuga nõustutakse enam. Alla 12aastase lapsega seksi peetakse ebatõenäoliseks, kuid ligi viiendik noortest, rohkem poisid kui tüdrukud, peavad mingil määral tõenäoliseks seksimist 12–14aastase lapsega. Kolm neljandikku noortest arvas, et võiks tõsta vanust, millest noorema isikuga on täiskasvanul keelatud seksuaalvahekorda astuda.

66–84% noortest usub vähemal või suuremal määral mõnda vägistamisega seotud müüti. Kõige rohkem on nende müütidega nõustujaid vene keelt kõnelevate noorte hulgas, kõige vähem aga eesti keelt rääkivate tüdrukute seas.

15–19aastaste **noorte seas on prostitutsiooniga seotud vähesed** ja tulemus on kooskõlas varasemate sarnaste uuringutega. Seksuaalteenustega seotud tegevusi (ostmine ja pakkumine) oli enda sõnul sooritanud ligikaudu 1% kõigist noortest, sealjuures rohkem esines seda vene keelt rääkivate noorte seas (1,4%) võrreldes eesti keelt eelistavate noortega (0,95%). **Pornograafilisi materjale on üle poolte Eesti noortest vaadanud** ja noored peavad seda mõõdukalt levinuks enda eakaaslaste seas. Kõige enam on noored pornograafilise sisuga materjaliga kokku puutunud **internetis**. Pornograafia vaatamisel esineb mitmeid soolisi erinevusi, näiteks poiste suhtumine pornograafiasse on liberaalsem kui tüdrukutel.

Ligi pooled 15–19aastastest noortest on olnud viimase 12 kuu jooksul vaimse ja iga viies noor füüsilise vägivalla ohver. Vägivalla ohvriks langemise tõenäosus sõltub nii keskkonnast kui osaliselt ka isikuomadusetest. Vaimse vägivalla määr ei ole muutunud, kuid füüsilist vägivalda kogenute hulk on langenud viimase 12 aasta jooksul. Keskmiselt iga kümnes noor oli puutunud kokku lähisuhtes füüsilise vägivallaga ja veel rohkem oli neid, kes oli kogenud vaimset vägivalda. Lähisuhetes on kogenud kõige enam vägivallaga seotud episoode vene keelt rääkivad tüdrukud.

Kui 2003. aastal puutusid enam vägivallaga kokku poisid, siis 2015. aasta uuringu põhjal kogesid **vene keelt rääkivad tüdrukud kõige rohkem erinevat tüüpi vägivalda erinevates keskkondades**. Kõige rohkem on vähenenud vene keelt kõnelevate poiste osakaal, kes on kogenud vägivalda, seda eriti tänaval toimunud vägivallajuhtumite arvu languse tõttu. Eesti keelt rääkivad tüdrukud ja vene keelt rääkivad poisid kogesid kõige vähem füüsilist vägivalda. Vaimset vägivalda kogeti enamasti koolis ning sellest andsid teada võrdselt nii vene kui eesti keelt rääkivad noored. Vaimset ja seksuaalsest vägivalda on kogenud tüdrukud enam kui poisid. Valdavalt noored ei teata füüsilisest või vaimsest vägivallast kellelegi, põhjendades seda abivajaduse puudumisega. Vaimse vägivalla puhul on siiski 12 aastaga suurenud abiküsijate osatähtsus.

Vaimse-, füüsilise- ja seksuaalvägivalla ohvrikogemused on omavahel seotud. Samas uuringu tulemused ei näidanud, et ise seksuaalvägivalda toime pannud noored oleksid olnud rohkem seksuaalse väärkohtlemise ohvrid või kogenud rohkem füüsilist ja vaimset vägivalda kui need, kes ei ole seksuaalvägivalda toime pannud.

Ligikaudu kolmandik 16–18aastastest noortest on kogenud oma elu jooksul vähemalt ühte seksuaalse väärkohtlemisena käsitletud tegu ning ligikaudu samapalju noori ka vähemalt ühte seksuaalse ahistamise juhtumit väljaspool internetti, peamiselt käperdamist ja alasti eksponeerimist. Seksuaalvägivalda on kogenud iga kümnes noor, sh 5% noortest on sunnitud olema seksuaalvahekorras. **Tüdrukute seas on poistega võrreldes ligikaudu 2,5 korda rohkem seksuaalset väärkohtlemist kogenud isikuid**. Kui seksuaalset ahistamist on kogenud enim eesti keelt rääkivad neiud, siis seksuaalvägivalla all kannatanuid on kõige rohkem muud keelt rääkivate tüdrukute hulgas. Mitmete seksuaalse ahistamise ja

vägivalla alaliike kogenute osakaal on jäänud Eesti varasemate uuringutega võrreldes üsna samale tasemele (nt vahekorda ja lahti riietuma sundimine, käperdamine). Tõusnud on nende arv, keda on sunnitud pornograafiat vaatama ja tegema suuseksi. Samuti on veidi rohkem seksuaalvägivalda kogenud poisse.

Seksuaalvägivalla ohvriks langetakse enamasti teismeliseeas 15–16aastasena ning selles eas on vägivallatsejaks peamiselt meessoost 16–17aastane või alles täiskasvanuks saanud tuttav või praegune/endine poiss-sõber. Lapseeas aset leidnud juhtumitest teatati vähe, teatanutest alla 13aastasena toimunud juhtumite puhul on vägivallatseja sagedamini pereliige või võõras täiskasvanu. **Lapseealise seksuaalse ahistamise ajal oli ohver peamiselt 12–13aastane**. Toimepanija oli reeglina täiskasvanud võõras mees, harvem tuttav või peresõber. Seksuaalne ahistamine toimus enamasti ahistaja või ohvri kodus või tänaval, kus ahistaja hoidis last kinni või kasutas täiskasvanu autoriteeti ja võimupositsiooni.

Seksuaalset väärkohtlemist kogevad rohkem noored, kelle vastu on kodus kasutatud vaimset ja/või füüsilist vägivalda ning kelle vanemate suhted on vägivaldsed. Samuti suurendab väärkohtlemise kogemise tõenäosust vanemate vähene osavõtlikkus lapse käekäigust (st hoolitsemine, toetamine, soovide ja vajaduste mõistmine ning murede ärakuulamine). Vägivalla kogemine ühes keskkonnas suurendab inimese haavatavust, mistõttu võib ta kergemini langeda vägivalla ohvriks mõnes teises kohas. Haavatavust, ebakindlust, mõjutatavust ja ärakasutamise riski suurendab veel napp toetus ja hoolivus vanemate poolt, mis tõukab noort inimest otsima tähelepanu ja lähedust väljastpoolt kodu.

Seksuaalset väärkohtlemist kogenud ja seksuaalvägivalda toimepannud noored on alustanud keskmiselt veidi varem suguelu ja neil on olnud rohkem vabatahtlikke seksuaalpartnereid kui väärkohtlemist mitte kogenud ja vägivalda mitte kasutanud noortel. Väärkohtlemise ohvrid kalduvad kasutama ka sagedamini alkoholi ja nende seas on rohkem õigusrikkumisi toimepannud isikuid.

Iga kuues noor on kogenud veebipõhist seksuaalset väärkohtlemist, tüdrukud rohkem. Uuringust ilmnesid ka mõningased erinevused eesti ja vene keelt eelistavate noorte seas, näiteks kõige sagedasem kokkupuude seksuaalse internetipõhise väärkohtlemisega on vene keelt eelistavatel 18–19aastastel tüdrukutel. Samas on nii eesti keeles vastanud 18–19aastastel tüdrukutel kui ka poistel ohvrikogemuste sagedus sarnane.

Seksuaalsel väärkohtlemisel võib olla tõsine mõju noore emotsionaalsele heaolule. Väärkohtlemist kogenud noored tundsid end väärkohtlemist mittekogenutega võrreldes enam õnnetu, masendunu, tõrjutu ja pinges olevana. Neil esines rohkem unehäireid, nad muretsesid enam ning tundsid tuleviku suhtes abitust. Umbes kolmandik väärkohtlemist kogenud noortest oli mõelnud, et ei taha enam elada.

Veidi enam kui pooled väärkohtlemise ohvrid räägivad juhtunust kellelegi – enamasti sõbrale või emale, vähesed usaldavad juhtumi rääkimisel spetsialiste (nõustaja, arst, lastekaitsetöötaja), politseisse on teatatud üksikuid juhtumeid. Võrreldes seksuaalvägivallaga on ahistamine olukord, mida paljud seda kogenud noored ei pea piisavalt tõsiseks ja oluliseks, et toi-

munust kellelegi kõneleda. Häbitunne ja soov vanemaid mitte kurvastada olid sagedasemad põhjuseks, miks ahistamisest ja vägivallast ei räägitud. Samuti ei teadnud mitmed ohvrid, kellele juhtunust võiks rääkida.

Enamasti panevad seksuaalvägivalda toime noormehed (5%), kuid vähesel määral ka neiud. **Enamasti piirdub vägivallategu kellegi suguelundite või privaatsete kehaosade katsumisega, üksikud noored on andnud teada kellegi vahekorda sundimisest**. Vägivallaohvriks on eelkõige tuttav eakaaslane või kohtingupartner, keda veendakse või ähvardatakse maha jätmisega seksuaalsuhtes olema. Noorte enesehinnangulise seksuaalvägivalla toimepanemise puhul tõstatub küsimus, kas kõiki raporteeritud intsidente saab pidada sihilikult pahatahtlikuks vägivallaktiks. Võimalik, et tajutav sotsiaalne surve olla seksuaalselt aktiivne, üksteise soovide vääriti mõistmine ja puudulik kommunikatsioon tuttavate/partnerite vahel võib viia situatsioonini, mida hiljem defineeritakse (ühele poolele) soovimatuna ja vägivallana. Vägivalla toimepaneku ja ohvrikogemused näitavad, et noortel napib julgust öelda „ei“ ja teise keeldumist arvestada ja austada.

Seksuaalvägivalda toime pannud noor kasutas ohvri survestamiseks sagedamini veenmist ning kinnihoidmist. Poiss- või tüdruksõber peamiselt veenis vastajat seksuaaltegevuses osalema, võõras isik aga rakendas nii verbaalseid kui ka füüsilisi surve avaldamise viise. **Suur osa vägivallajuhtumitest toimus vägivalda toime pannud noore või ohvri kodus, harvem tänaval, baaris või peol**. Ligi kolmandik ohvritest ja pooled vägivalla toime pannud noortest olid juhtunu ajal tarvitanud alkoholi või narkootikume.

SOOVITUSED

Uuringutulemustest lähtudes on alljärgnevalt toodud välja mõned soovitused noorte vägivalla ning seksuaalse väärkohtlemise vähendamiseks.

- 2003. ja 2015. aasta uuringu tulemuste võrdlus näitab vaid vähest füüsilist vägivalda kogenud noorte arvu langust ja muutumatut seisu vaimse vägivalla puhul. Üsna samal tasemel on ka seksuaalvägivalda kogenud noorte osakaal. Seetõttu on vajalik jätkata kõigi **vägivallavormide ennetustegevustega**.

- Üldise vägivalla ennetustegevustes tuleks keskenduda füüsilise ja vaimse vägivalla esinemise ärahoidmisele eelkõige koolides. Kool moodustab suure osa noore igapäevasest elukeskkonnast ja kooliga on seotud suur osa noorte sõpruskonnast. Koolis toimuv vägivald on oluliselt seotud noorte teiste vägivallakogemustega. Ennetustöös tuleks tegelda seksuaalvägivalla teemaga ning selle ära tundmise ja ennetamisega eelkõige romantilistes suhetes ja perekonnas. Vajalik oleks õpetada noortele, kuidas tulla toime vägivallajuhtumi korral ning kust otsida abi. **Vastavaid teemasid tuleks käsitleda eakohaselt juba lasteaias, põhjalikumalt aga õppeainetes ning õppetööväliste tegevuste ja koolituste kaudu üldhariduskoolis**. Koolides tuleks tegeleda seksuaalvägivalla ja muu vägivalla teemadega juba põhikoolis, sest põhihariduse omandab enamik noori. Haridusasutustes läbiviidavaid vägivalla ennetamise programme on peetud üheks tõhusaimateks ennetusmeetoditeks (Sethi *et al.* 2013, WHO 2010). Koolivägivalla ärahoidmisele suunatud tegevused ei ennetada üldiselt seksuaalvägivalda ega vägivalda paarisuhtes (WHO 2010). Seega tuleb ennetustöös pöörata igale vägivallavormile eraldi tähelepanu. Koolitusprogrammide väljatöötamisel oleks soovitav arvestada ohvrikogemusega noorte erinevusega. Seetõttu on vaja strateegiaid nii neile noortele, kes on pigem tagasihoidlikud, kui ka neile noortele, kes on ise agressiivsemad (nt kellele abi või nõu küsimine ei ole nõrkus). Ennetustöös on soovitatav arvestada ka noorte vanust ja keele-kultuuri tausta.

- Seksuaalvägivalla ja muu vägivalla ohvriks langemise tõenäosus on suurem neil, kes elavad vägivaldsemas keskkonnas või kelle pereliikmed kasutavad üksteise suhtes vägivalda. Seetõttu on otstarbekas suunata vägivallaga ennetuse ja toimetuleku meetmeid (tase 2 ja 3) eraldi ka just probleemsetele rühmadele.

- **Noortele** on vaja **õpetada strateegiaid, kuidas tulla toime vaimse vägivallaga**. Poistele suunatud tegevustes peaks pöörama rohkem tähelepanu vaimse vägivalla olemuse selgitamisele, eriti selgitada, kuidas ära tunda vaimset vägivalda lähisuhetes. Ka tüdrukute puhul on vajalik rakendada tegevusi vaimse vägivalla vähendamiseks, sealhulgas tõhustada teavitustööd vägivalla kasutamise ennetamiseks paarisuhtes.

- Noorte seas esineb soostereotüüpe ja seksuaalsusega seotud väärarusaamu. Need võivad viia omaealiste tuttavate või poiss-tüdruksõprade seksuaalvägivallani. Näiteks

vägivalda toime panevad noored kipuvad enam uskuma, et tüdruku „ei“ vahekorda astumisel tähendab tegelikult nõustumist. Sellise noorte suhtumise muutmiseks on vajalik üle vaadata kooli seksuaalhariduse programmid ja erinevad õppeained (inimeseõpetus, perekonnaõpetus vms). Nendes **õppeainetes on vajalik põhjalikumalt käsitleda vabatahtliku ja vägivaldse seksuaalkäitumise temaatikat, teiste soovidega arvestamist, arendada sotsiaalseid oskusi, enesekindlust** jms. Samuti tuleks julgustada läbi haridusprogrammide noori avameelsele ja üksteise soove arvestavale suhtlemisele paari- ja seksuaalsuhete puhul. Tõhusateks peetakse noortele suunatud seksuaal- ja suhtevägivalla ennetusprogramme, mille raames käsitletakse ka kultuuris levinud stereotüüpseid soorolle (Violence prevention… 2009, WHO 2010). Kuna vene või muud keelt rääkivate noorte hulgas on rohkem neid, kes on ise seksuaalvägivalda kogenud või seda toime pannud, siis on vaja eelkõige arendada seksuaalharidust venekeelsetes koolides, kuid unarusse ei tohi jätta ka eestikeelseid koole. Täiendavalt koolipõhisele tegevusele võiks **noortekeskused ning teised noortega tegelevad organisatsioonid** käsitleda seksuaalkäitumise ja -vägivallaga seotud teemasid senisest enam, tagades neile vajalikud vahendid (ja meetodid) õppetegevuseks.

- Seksuaalvägivalla toimepanemine noorte hulgas on seotud vägistamisemüütide uskumisega. Üheks meetmeks müütide vähendamiseks on **noortele suunatud sotsiaalkampaaniad**. Arvestades suurt keelerühmade erinevust vägistamisemüütide pooldamisel ja tütarlapse „ei“ tõlgendamisel seksuaalvahekorra ettepanekul tuleks teavitustegevust suunata eriti just vene keelt kõnelevatele noortele.

- Vaimne ja füüsiline vägivald peres ning vähe lähedane ja hooliv kasvatusstiil tõstab noore seksuaalse väärkohtlemise kogemise riski (sh ka väljaspool kodu toimuvate juhtumite puhul). Seetõttu on vajalik suunata **rohkem projekte ja tegevusi perevägivalla ennetamisele ja tõhusamale sekkumisele selle korral**. Samuti on vajalik vanematele heade kasvatuspraktikate tutvustamine, mis aitaks vähendada ka vägivalla kandumist ühest põlvkonnast teise.

- Selleks, et paremini mõista väärkohtlemise toimepanemise ja ohvriks olemise põhjuseid on vajalikud **edasised uuringud, kus selgitatakse täpsemalt välja situatsioonides osalenud noorte profiil ja motiivid**.

- Seksuaalset väärkohtlemist kogenud noored pöörduvad nõu saamiseks enamasti sõprade poole. Üksikud noored paluvad abi spetsialistilt (psühholoog, arst, lastekaitsetöötaja) või pöörduvad politseisse. Uuring ei toonud täpselt välja, miks spetsialistide poole ei soovita pöörduda. Olemasolevad abitelefonid ja portaalid võiksid levitada enda olemasolu ja pakutavate teenuste kohta rohkem infot, sh noortele kättesaadavates kohtades (sotsiaalmeedia) ning tagada ka seda, et neile veebilehekülgedele satutakse interneti otsingusüsteemis erinevaid märksõnu (nt seksuaalvägivald, vägistamine, seksuaalne ahistamine) kasutades. Seega peaksid juba **olemasolevad abitelefonid ja portaalid tegema jõupingutusi enda nähtavaks tegemiseks veebi otsingusüsteemides**, sealhulgas ka vene keeles.

- Kolmandik ohvritest ja ligi pooled toimepanijatest on vägivallajuhtumi ajal tarvitanud alkoholi või narkootikume. Seetõttu **on vajalik vähendada alkoholi ja narkootikumide kättesaadavust ja tarbimist noorte hulgas**. Uimastite kasutamise vähendamise ja ennetamise kaudu on võimalik ära hoida ka seksuaalvägivalda (WHO 2010). Noortele alkoholist ja narkootikumidest rääkides võiks kõneleda ka, kuidas joobes olek võib suurendada seksuaalvägivalla kogemise riski.

- Tulemustest ilmnes seos seksuaalse väärkohtlemise kogemise ja õigusrikkumiste toimepanemise vahel. ISRD-3 uuringust selgus, et õigusrikkumisi panevad enam toime noored, kes veedavad vaba aega sõpradega, kes tarvitavad narkootikume, on varastanud või tekitanud kellelegi kehavigastusi (Markina ja Žarkovski 2014). Tõenäoliselt langetakse selliste noortega seltsides kergemini seksuaalse rünnaku ohvriks. Teised uuringud on näidanud, et teismelised, kes osalevad mitteformaalses hariduses ja tegelevad hobidega, on vähem kuritegusid toime pannud ja seksuaalselt aktiivsed (Barnes et al. 2007, Mahoney 2000). Seega **pakkudes noortele rohkem võimalusi tegeleda erinevate huvialade, organiseeritud ja mõttestatud vaba aja veetmise viisidega, on võimalik vähendada seksuaalse väärkohtlemise riski**.

SUMMARY

The purpose of this survey was to learn about the experience of Estonian adolescents aged 15–19 with sexual abuse, its risk factors and protective factors, consequences, and ways of getting help following an incident. Factors related to adolescents' family relationships, sexual behaviour and risk behaviour increasing or decreasing the probability of children or adolescents becoming victims of sexual abuse or committing sexual violence were identified in the survey. The possible impact of sexual abuse on the mental health of adolescents was also studied. The survey focussed on adolescents' experience with both online and offline sexual violence and compared the results with previous surveys.

Permission for conducting the survey was applied for and received from the Research Ethics Committee of the University of Tartu; the survey questionnaire was created based on a survey carried out in 2003 and piloted. The inquiry was conducted in September and October 2015 in a total of 33 schools across Estonia: 23 upper secondary schools and 10 vocational schools. Based on the sample, the initial target group consisted of 2595 students, 2160 of whom were present during distribution and filled in the questionnaire. After cleansing and weighting the data, the final sample was reduced to 2048 students: upper secondary school students in grades 10–12 and vocational school students aged 16–19. The age group 16–19 was chosen considering the efficiency of the survey. By this age, many adolescents already have experience with romantic and sexual relationships and are old enough to answer sensitive questions concerning sexual experiences and violence. The questionnaire was conducted by interviewers from the University of Tartu.

A majority of boys and girls aged 15–19 have been in love and about two thirds have had a boyfriend or a girlfriend. **Approximately half of the respondents have had sexual intercourse**. **The first sexual intercourse mostly takes place at the age of 15**. Boys who have had intercourse have had more sexual partners than girls who have had intercourse. 4% of adolescents have had intercourse at the age of 14 or younger with a partner who is at least 5 years their senior.

When searching for answers to questions concerning sex or sexuality, websites are the most popular source adolescents turn to. Only a small percentage (7%) of adolescents, mostly boys, have initiated online communication on a sexual topic. More than half of both boys and girls have asked their friends for information on such topics. Girls are more inclined to turn to their friends for information on topics related to sex and sexuality compared with boys. Also, girls are more willing to ask their parents for information on sex and sexuality related topics compared with boys. Parents are a source of information for adolescents which has failed the least to provide the necessary information on sex or sexuality related topics. About 90% of adolescents do not turn to their teacher when it comes to sex or sexuality related topics. More than 25% of girls and less than 20% of boys have asked specialists, such as youth counsellors, doctors or social pedagogues for information on sex or sexuality related topics.

- Therefore, it is necessary that the existing helplines and portals make an effort to make themselves visible in web search engines, including in the Russian language.

Most adolescents disapprove of a sexual relationship between a child and an adult and hold the adult responsible or even worthy of punishment. At the same time, several respondents accept an attitude which blames the child and justifies the behaviour of the adult. Half of the respondents believe that children sometimes try to seduce adults, and more than 25% of the respondents agree to the statement that children want to have intercourse with adults if they have experienced it before.

Nearly all adolescents are against a sexual relationship between a child younger than 10 years of age and an adult even if both parties consent to it. More toleration is shown for a sexual relationship between a child in his or her early teens (12–14 years of age) and an adult. Having sex with a child younger than 12 years of age is considered unlikely, but nearly 20% of adolescents, more boys than girls, regard having sex with a child aged 12–14 as likely to some extent. About 75% of adolescents are in favour of raising the legal age of consent for a child to have sex with an adult.

66–84% of adolescents believe, to a lesser or greater extent, some myth about rape. Russian-speaking adolescents agree the most with myths about rape, whereas Estonian-speaking girls show the least tolerance for such myths.

- Social campaigns designed for adolescents could be a means for weakening such myths, and special attention should be paid to Russian-speaking adolescents.

Prostitution happens rarely among adolescents aged 15–19, a result which corresponds to previous similar surveys. About 1% of adolescents report having performed activities related to sexual services (buying and offering), and this percentage is higher among Russian-speaking adolescents (1.4%) compared with their Estonian-speaking peers (0.95%). **Pornographic materials have been viewed by more than half of Estonian adolescents**, and adolescents themselves consider it moderately common among their peers. **The Internet** is the most popular source of contact with pornographic content for adolescents. Watching pornography is characterised by several gender-based differences: for instance, boys' attitude towards pornography is more liberal than that of girls.

Nearly half of adolescents aged 15–19 have fallen victim to mental abuse during the previous 12 months, and every fifth adolescent has suffered from physical violence. The probability of experiencing violence or abuse depends both on environment and partially on personal characteristics. While the percentage of mental abuse has remained unchanged, the proportion of those who have suffered from physical violence has dropped during the past 12 years. On average, every tenth adolescent has experienced physical violence in an intimate relationship and an even larger proportion has suffered from mental abuse. Russian-speaking girls have the most experience with violence in intimate relationships.

Whereas in 2003, boys had the most experience with violence, **Russian-speaking girls were the ones who most experienced different types of violence in various environments based on the 2015 survey**. The proportion of Russian-speaking boys who have experienced violence has dropped the most, mostly due to a decrease in incidents of street violence. Estonian-speaking girls and Russian-speaking boys have the least experience with physical violence. Mental abuse mostly occurs at school, reported equally by Russian-speaking and Estonian-speaking adolescents. Girls have more experience with mental abuse and sexual violence than boys. A majority of adolescents informs no one of incidents of physical or mental abuse, citing lack of need for help as the reason. However, in the case of mental abuse, the proportion of those who seek help has increased in 12 years.

- A comparison of the results of the 2003 and 2015 surveys shows only a slight decrease in the proportion of adolescents who have experienced physical violence and no change in the case of mental abuse. Therefore, preventive action needs to continue for all forms of violence.

Mental abuse, physical violence and sexual violence victimization is interconnected. The survey produced no evidence that those adolescents who themselves had committed sexual violence had experienced more sexual, physical or mental abuse than those who had not committed any sexual violence.

Approximately one third of adolescents aged 15–19 have experienced at least one incident of sexual abuse in their lives, and an equal proportion have experienced at least one incident of sexual harassment, mostly unwanted touching or indecent exposure. Every tenth adolescent has suffered from sexual violence, and 20% of such adolescents have also experienced forced sexual intercourse. **The proportion of those who have experienced sexual abuse is 2.5 times higher among girls compared with boys**. Whereas Estonian-speaking girls have the most experience with sexual harassment, the proportion of those who have suffered from sexual violence is largest among girls speaking a language other than Estonian. The proportion of those who have experienced various forms of sexual harassment and violence (e.g., forced intercourse, forced undressing, unwanted touching) has remained rather flat compared with previous surveys conducted in Estonia. There has been an increase in adolescents who have been forced to watch pornography or perform oral sex. The proportion of boys who have suffered from sexual violence has slightly increased, as well.

Victims of sexual violence are mostly 15–16 years old; at this age, the perpetrator is mostly the victim's current or former boyfriend or male acquaintance aged 16–17 or in his early adulthood. Few incidents that had occurred in childhood were reported: in the case of incidents where the victim was younger than 13, the perpetrator was more often a member of the victim's family or an adult stranger. **During child sexual harassment victimization, the victim was mostly 12–13 years old**. The perpetrator was mostly an adult male stranger; in rare cases, the perpetrator was an acquaintance or friend of the family. The sexual harassment incidents mostly took place in the home of the perpetrator or victim or in the street, where the perpetrator restrained the child or used adult authority and position of power.

Sexual abuse is more often experienced by those adolescents who have suffered from mental and/or physical abuse at home and whose parents have a violent relationship. Parents' insufficient contribution to their child's well-being (caring, supporting, understanding the child's wishes and needs, listening to the child's concerns) also increases the probability of the child experiencing sexual abuse. Experiencing abuse in one environment increases a person's vulnerability, which is why he or she may more easily fall victim to violence somewhere else. A person's vulnerability, insecurity, docility and risk of maltreatment is further enhanced by insufficient support and care by his or her parents, which makes adolescents go and search for attention and intimacy outside of their homes.

- Therefore, more projects and further action need to be directed towards prevention of domestic violence and more efficient intervention in case of violence. Also, parents need to become aware of good parenting practices to minimize the transfer of violence from one generation to the next.

Adolescents who have experienced sexual abuse or committed sexual violence have become sexually active at a slightly younger age and have had more voluntary sexual partners than their peers who have no experience with suffering from or committing abuse. Victims of abuse also tend to consume more alcohol, and this group is also characterised by a larger proportion of those who have committed an offence.

Every sixth adolescent has experienced online sexual harassment; this proportion is larger among girls. The survey also revealed some differences between Estonian-speaking and Russian-speaking adolescents: for instance, Russian-speaking girls aged 18–19 have the most experience with online sexual harassment, whereas Estonian-speaking boys and girls aged 18–19 have a similar amount of victimization experiences.

Sexual abuse may have a severe impact on adolescents' emotional well-being. There is a larger proportion of adolescents who feel unhappy, depressed, ostracized and tense among those who have experienced abuse compared with their peers who have no such experience. They exhibit more sleep disorders, worry more and feel helpless when it comes to their future. About one third of adolescents who have experienced abuse have had suicidal thoughts.

- Therefore, it is necessary to continue with activities that teach adolescents how to cope with violence as well as to cover respective topics in school subjects and implement the necessary activities already before adolescents graduate from basic school. In the development of training programmes, differences between victimized adolescents should be taken into account.

Slightly more than half of the abuse victims talk to someone about what happened – mostly to a friend or mother; few turn to specialists (counsellor, doctor, child protection officer); a marginal number of cases have been reported to the police. Compared with sexual violence, harassment is regarded by many adolescents as a situation not grave or important enough to be mentioned to anyone. A sense of shame and not wanting to make their parents feel bad

are the most frequent reasons why harassment and violence are not reported to anyone by adolescent victims. Also, several victims do not know who they should turn to.

- In order to better understand the causes of abuse victimization, from the perspective of both the perpetrator and the victim, further studies are needed to identify the profiles and motives of the adolescents involved in the incidents.

Sexual violence is mostly committed by young men (5%), but also by young women to some minor extent. **The act of violence is mostly limited to touching the victim's genitals or private body parts; few adolescents have reported unwanted sexual intercourse**. Victims are primarily acquaintances of the same age or dating partners who are forced into a sexual relationship by persuasion or threatening to break up with them if they refuse. In the case of acts perceived as sexual violence by adolescents, the question arises whether all reported incidents can be considered intentional malicious acts of violence. It is possible that the perceived social pressure to be sexually active, misunderstanding of each other's wishes and insufficient communication between acquaintances/partners might lead to a situation which will later be defined as unwanted (for one of the parties) and violent. Violence victimization experiences show that adolescents lack the courage to say "no" and the ability or willingness to accept and respect the other person's refusal.

Adolescents who committed sexual violence mostly used persuasion and restraining to pressurize the victim. The victim's boyfriend or girlfriend mostly persuaded the victim into a sexual act, whereas a stranger used both verbal and physical ways of pressurizing the victim. **A large proportion of violent incidents took place at the home of the perpetrator or victim; incidents in the street, bar or at a party were more uncommon**. Nearly one third of the victims and half of the perpetrators had been consuming alcohol or drugs at the time of the incident.

- Therefore, reducing adolescents' alcohol and drug use is essential, and sexual violence is an issue which should also be covered in alcohol and drug abuse prevention programmes. Providing adolescents with more possibilities for pursuing different hobbies and leisure activities – which generally tend to decrease violation of law by adolescents – helps to prevent violence.

VIIDATUD ALLIKAD

Ackard, D. M., Neumark-Sztainer, D. (2002). Date violence and date rape among adolescents: Associations with disordered eating behaviors and psychological health. Child abuse & neglect, 26(5), 455-473.

Adams-Curtis, L. E., Forbes, G. B. (2004). College women's experiences of sexual coercion. A review of cultural, perpetrator, victim, and situational variables. Trauma, Violence, & Abuse, 5(2), 91-122.

Ainsaar, M. (2004). Füüsiline vägivald. Soo, K., Kutsar, D. (Toim.). Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas (55 - 74). Tartu: Tartu Laste Tugikeskus.

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. Organizational behavior and human decision processes, 50(2), 179-211.

Attwood, F. (Ed.). (2014). Mainstreaming sex: The sexualization of Western culture. IB Tauris. Averdijk, M., Müller-Johnson, K., Eisner, M. (2012). Sexual victimization of children and adolescents in Switzerland. Zurich. [http://www.optimusstudy.org/fileadmin/user_upload/documents/Full_Report_Schweiz/Optimus_Study_Final_Report_2012_e.pdf]]

Bailey, J.A., McCloskey, L.A. (2005). Pathways to adolescent substance use among sexually abused girls. Journal of Abnormal Child Psychology, 33, 1, 39-53.

Banyard, V. L., Cross, C. (2008). Consequences of teen dating violence: Understanding intervening variables in ecological context. Violence Against Women, 14 (9), 998-1013.

Barnes, G.M., Hoffman, J. H., Welte, J.W., Farrell, M.P., Dintcheff, B. A. (2007). Adolescents' Time Use: Effects on Substance Use, Delinquency and Sexual Activity. Journal of Youth & Adolescence, 36, 697-710.

Baumrind D. (1994). The social context of child maltreatment. Family Relations, 43, 360-368. Baumrind D. (1999). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. Adolescents and their families. Lerner, R.M ja Castellino, D. R. (22-61). Structure, function, and parent-youth relationships. New York: Garland Publishing.

Baumrind D. (2005). Patterns of parental authority and adolescent autonomy. New directions for child and adolescent development, 108, 61-69.

Belsky, J. (1980). Child maltreatment: An ecological integration. American Psychologist, 35, 320-335.

Bergen, H.A., Martin, G., Richardson, A.S., Allison, S., Roeger, L. (2003). Sexual abuse, antisocial behavior and substance use: gender differences in young community adolescents. Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 38, 34-41.

Bohner, G., Pina, A., Viki, G. T., & Siebler, F. (2010). Using social norms to reduce men's rape proclivity: Perceived rape myth acceptance of out-groups may be more influential than that of in-groups. Psychology, Crime & Law, 16:8, 671-693.

Borzekowski, D. L., & Rickert, V. I. (2001). Adolescents, the Internet, and health: Issues of access and content. Journal of Applied Developmental Psychology, 22(1), 49-59.

Bouvier P., Halpérin D., Rey H., Jaffé P.D., Laederach J., Mounoud R.-L., Pawlak C. (1999). Typology and correlates of sexual abuse in children and youth: Multivariate analyses in a prevalence study in Geneva. Child Abuse & Neglect, 23(8), 779-790.

Briere, J., Henschel, D., & Smiljanich, K. (1992). Attitudes toward sexual abuse: Sex differences and construct validity. Journal of Research in Personality, 26, 398-406.

Brown, J. D., & L'Engle, K. L. (2009). X-rated sexual attitudes and behaviors associated with US early adolescents' exposure to sexually explicit media. Communication Research, 36(1), 129-151.

Burt, M. R. (1980). Cultural myths and supports for rape. Journal of Personality and Social Psychology, 38(2), 217-230.

Butchart, A., Phinney, A., Mian, M., Fürnis, T. (2006). Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence. World Health Organization, International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect [http://whqlibdoc.who.int/publications/2006/9241594365_eng.pdf?ua=1].

Check, J., & Malamuth, N. M. (1983). Sex role stereotyping and reactions to depictions of stranger versus acquaintance rape. Journal of Personality and Social Psychology, 45, 344-356.

Chiroro, P., Bohner, G., Viki, G. T., & Jarvis, C. I. (2004). Rape myth acceptance and rape proclivity: Expected dominance versus expected arousal as mediators in acquaintance-rape situations. Journal of Interpersonal Violence, 19, 427-442.

Choldin, H. M. (1985) Cities and suburbs: An introduction to urban socilogy. McGraw-Hill Book Company.

Craven, S., Brown, S., Gilchrist, E. (2006). Sexual grooming of children: Review of literature and theoretical considerations. Journal of Sexual Aggression, 12(3), 287-299.

Cusick, L. (2002). Youth prostitution: A literature review. Child abuse review, 11(4), 230-251.
Dines, G., Jensen,R. (2008). Pornography. Renzetti, C.M. ja Edleson, J.L. (Toim.), Ensyclopedia of interpersonal violence. Vol 2, Sage. (519-521).

Donnerstein, E., & Berkowitz, L. (1981). Victim reactions in aggressive erotic films as a factor in violence against women. Journal of personality and social psychology, 41(4), 710.

Downs W.R., Harrison L. (1998). Childhood maltreatment and the risk of substance problems in later life. Health and Social Care in the Community, 6: 35-46.

Elliot, A. J., & Covington, M. V. (2001). Approach and avoidance motivation. Educational Psychology Review, 13(2), 73-92.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2006/54/EÜ, Meeste ja naiste võrdsete võimaluste ja võrdse kohtlemise põhimõtte rakendamise kohta tööhõive ja elukutse küsimustes [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:204:0023:0036:et:PDF].

Eurostati raport (2011) [https://ec.europa.eu/digital-agenda/sites/digital-agenda/files/KKA-H12001ENN-chap2-PDFWEB-2.pdf] 20.11.2015

Finkelhor, D., Mitchell, K.J., Wolak, J. (2000). Online victimization: A report on the nation's youth. Alexandria, VA: National Center for Missing & Exploited Children.

Flood, M. (2007). Exposure to pornography among youth in Australia. Journal of Sociology, 43(1), 45-60.

Forbes, G. B., Adams-Curtis, L. E., & White, K. B. (2004). First and second generation of measures of sexism, rape myths and related beliefs, and hostility towards women: Their inter-relationships and association with college students' experiences with dating aggression and sexual coercion. Violence Against Women, 10, 236-261.

FRA (2014). Violence against women: an EU-wide survey. European Union Agency for Fundamental Rights. [http://fra.europa.eu/en/publication/2014/vaw-survey-main-results]

Gold, S.N., Hyman, S.M., Andrés-Hyman, R.C. (2004). Family of origin environments in two clinical samples of survivors of intra-familial, extra-familial, and both types of sexual abuse. Child Abuse & Neglect, 28, 1199-1212.

Heather, L.O. Champion, H.L.O., Foley, K.L., Durant, R.H., Hensberry, R., Altman, D., Wolfson, M. (2004). Adolescent sexual victimization, use of alcohol and other substances, and other health risk behaviors. Journal of Adolescent Health, 35(4), 321–328.

Hegna, K., Mossige, S. & Wichstrøm, L. (2004). Older adolescents' positive attitudes towards younger adolescents as sexual partners. Adolescence, 39, 627-651.

Häggström-Nordin, E., Borneskog, C., Eriksson, M., & Tydén, T. (2011). Sexual behaviour and contraceptive use among Swedish high school students in two cities: Comparisons between genders, study programmes, and over time. The European Journal of Contraception and Reproductive Health Care, 16(1), 36-46.

Incest. Encyclopaedia Britannica [http://www.britannica.com/topic/incest].

Jewkes R., Sen P., Garcia-Moreno, C. (2002). Sexual violence. Teoses Krug, E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, J.A., Zwi, A.B., Lozano, R. (toim.), World report on violence and health. Geneva: World Health Organization, 149-181.

Jones, L. M., Mitchell, K. J., & Finkelhor, D. (2012). Trends in youth internet victimization: Findings from three youth internet safety surveys 2000–2010. Journal of Adolescent Health, 50(2), 179-186.

Kellogg, N.D. (2002). Child sexual abuse: a marker or magnifying glass for family dysfunction? The Social Science Journal, 39, 569-582.

King, G., Flisher, A.J., Noubary, F., Reece, R., Marais, A., Lombard, C. (2004). Substance abuse and behavioral correlates of sexual assault among South African adolescents. Child Abuse & Neglect, 28, 683-696.

Kraas, K., Tammiste, B. (2015). Seksuaalkuriteod. Kuritegevus Eestis 2014. Kriminaalpoliitika uuringud 20. Tallinn, Justiitsministeerium.

Krahé, B. (1998). Sexual aggression among adolescents. Prevalence and predictors in a German sample. Psychology of Women, 22, 53-554.

Lanier, S. A. (2001). Rape-accepting attitudes: Precursors to or consequences of forced sex. Violence Against Women, 7, 876-885.

Leander, L., Christianson, S. Å., & Granhag, P. A. (2008). Internet-initiated sexual abuse: adolescent victims' reports about On-and Off-line sexual activities. Applied Cognitive Psychology, 22(9), 1260-1274.

Lindström, E. (2015). " When Will Women be Human?": a Critical Discourse Analysis of the portrayal of prostitution in the World Conferences on Women.

Lonsway, K. A., & Fitzgerald, L. F. (1994). Rape myths: In review. Psychology of Women Quarterly, 18, 133-164.

Mahoney, J.L. (2000). School extracurricular activity participation as a moderator in the development of antisocial patterns. Child Development, 71, 502.516

Malamuth, N. (2001). Pornography. 11816–11821. N.J. Smelser ja P.B. Baltes (toimetajad) International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences. Amsterdam: Elsevier.;

Malamuth, N. M., Addison, T., & Koss, M. (2000). Pornography and sexual aggression: Are there reliable effects and can we understand them?. Annual review of sex research, 11(1), 26-91.

Malamuth, N. M., Linz, D., Heavey, C. L., Barnes, G., & Acker, M. (1995). Using the confluence model of sexual aggression to predict men's conflict with women: A 10-Year Follow-Up Study. Journal of Personality and Social Psychology, 69(2), 353-369.

Malamuth, N. M., Scokloski, R. J., Koss, M. P., Tanaka, J. S. (1991). Characteristics of aggressors against women: Testing a model using a national sample of college students. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 59, 670-681.

Markina, A., Žarkovski, B. (2014). Laste hälbiv käitumine Eestis. Kriminaalpoliitika uuringud 19. Justiitsministeerium. Tallinn.

Milliseid lapse vastu suunatud seksuaalsed tegusid loetakse kuritegudeks? Justiitsministeerium [http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/mis-laste-seksuaalne-vaarkohtlemine/milliseid-lapse-vastu-suunatud-seksuaalsed-tegusid-loetakse]. 08.11.2015

Mitchell, K. J., Ybarra, M. L., Korchmaros, J. D., & Kosciw, J. G. (2014). Accessing sexual health information online: use, motivations and consequences for youth with different sexual orientations. Health Education Research, 29(1), 147-157.

Moore S., Rosenthal D. (1995). Sexuality in adolescence. London, Routledge.

Mossige, S., Ainsaar, M, Svedin, C.G. (2007). The Baltic Sea regional study on adolescents' sexuality. Oslo: Nova Rapport, 18.

Nõukogu raamotsus 2004/68/JSK (22.12.2003) laste seksuaalse ekspluateerimise ja lapsporno vastu võitlemise kohta. Euroopa Liidu Teataja 20.01.2004 [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004F0068&from=NE].

Paolucci, E.O., Genuis, M.L., Vialato, C. (2001). A meta-analysis of the published research on the effects of child sexual abuse. The Journal of Psychology, 135(1), 17-36.

Phoenix, J. (1995). Prostitution: problematizing the definition. Heterosexual Politics, 65-77.
Pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seadus. RT I 1998, 2, 42.

Quayle, E., Lööf, L., Soo, K., Ainsaar, M. (2011). Glossary. Ainsaar, M., Lööf, L. (Toim.). Online behaviour related to child sexual abuse. Literature report (9 - 16). Stockholm: Council of the Baltic Sea States.

Rankin, C. H., Abrams, T., Barry, R. J., Bhatnagar, S., Clayton, D. F., Colombo, J., ... & Thompson, R. F. (2009). Habituation revisited: an updated and revised description of the behavioral characteristics of habituation. Neurobiology of learning and memory, 92(2), 135-138.

Romito, P., & Beltramini, L. (2015). Factors associated with exposure to violent or degrading pornography among high school students. The Journal of School Nursing.

Rosental, M., Tilk, K. (1999). Lapse seksuaalne väärkohtlemine Eestis. Tartu: Tartu Ülikool.

Sethi, D., Bellis, M., Hughes, K., Gilbert, R., Mitis, F., Galea, G. (2013). European report on preventing child maltreatment. World Health Organization.

Seto, M. C., Maric, A., & Barbaree, H. E. (2001). The role of pornography in the etiology of sexual aggression. Aggression and violent behavior, 6(1), 35-53.

Shenoy, C. P. (2008). Datin Violence, Courtship Violence. Teoses L. Kurtz (toim.). Encyclopedia of violence, peace and conflict., Vol 3, Academic Press, 813-826.

Soo, K. (2004). Isiklikud seksuaalkäitumise mustrid. K. Soo ja D. Kutsar (toim.), Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas. Tartu

Soo, K. (2004). Seksuaalne väärkohtlemine. Soo, K., Kutsar, D. (Toim.). Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas (55 - 74). Tartu: Tartu Laste Tugikeskus.

Soo, K. (2006). Kodune kasvatusatmosfäär ja nooruki probleemkäitumine – seksuaalse väärkohtlemise risk. Magistritöö. Tartu ülikool sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond.

Soo, K. ja Kutsar, D. (toimetajad). (2004). Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas. Hasartmängumaksu Nõukogu ja EV Sotsiaalministeerium.

Soo, K., Laanpere, M., Lippus, H., Part, K. (2015). Seksuaalvägivalla levimus ja hoiakud Eestis: uuringute ülevaade. Eesti Seksuaaltervise Liit.

Soo, K., Soo, I. (2002). Teismeliste väärkohtlemine Eestis: riskitegurid ja tagajärjed. Tartu. [http://www.childcentre.info/research/researchpr/estonia/dbaFile11179.html]

Soonets R. (1997). Lapse väärkohtlemise mõiste ja liigid. Kutsar, D. (Toim.), Laste väärkohtlemine. Tartu: 91-105.

Strömpl, J. (2004). Kokkupuuted prostitutsiooniga. Soo, K. ja Kutsar, D. (toimetajad). (2004). Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas. Hasartmängumaksu Nõukogu ja EV Sotsiaalministeerium.

Svedin, C.G., Back, C., Söderback, S-B. (2002). Family relations, family climate and sexual abuse. Nord Journal of Psychiatry, 56, 5, 355-362.

Tennfjord, O. S. (2006). Prediction of attitudes towards child sexual abuse among three different Norwegian samples. Journal of Sexual Aggression, 12(3), 245-263.

TNS EMOR (2014). Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas. TNS Emor, Sotsiaalministeerium.

WHO (2010). Preventing intimate partner and sexual violence against women. Taking action and generating evidence. Geneva: World Health Organization, London School of Hygiene and Tropical

Violence prevention: the evidence. (2009). Kättesaadav internetist: http://whqlibdoc.who.int/publications/2009/9789241598507_eng.pdf?ua=1

Vohs, K. D., Baumeister, R. F., Schmeichel, B. J., Twenge, J. M., Nelson, N. M., & Tice, D. M. (2014). Making choices impairs subsequent self-control: a limited-resource account of decision making, self-regulation, and active initiative.

Ybarra, M. L., Espelage, D. L., & Mitchell, K. J. (2007). The co-occurrence of Internet harassment and unwanted sexual solicitation victimization and perpetration: Associations with psychosocial indicators. Journal of Adolescent Health, 41(6), S31-S41.

Young, A.M., Grey, M., Boyd, C.J. (2009). Adolescent's experiences of sexual assault by peers: Prevalence and nature of victimization occurring within and outside of school. Journal of Youth and Adolescence, 38, 1072-1083.

LISA 1.
KÜSIMUSTIK[15]

Seksuaalkogemused ja –hoiakud noorte hulgas

Hea õpilane! Palume Sul osaleda Tartu Ülikooli ja Justiitsministeeriumi korraldatavas uuringus "Seksuaalkogemused ja –hoiakud noorte hulgas".

Uuringu eesmärk
Uuringuga soovime saada rohkem teada noorte seksuaalkäitumise ja -vägivalla kogemustest ning suhtumisest seksuaalsuhetesse. Teadmine noorte kogemustest aitab meil paremini nende käitumist ja probleeme mõista ning töötada välja tõhusamaid viise abivajavate noorte aitamiseks ning ebameeldivate sündmuste ärahoidmiseks.

Mida küsime
Enamik küsimusi on seksuaalkogemuste ja -hoiakute kohta. Sealhulgas küsime selliste seksuaalsuhete kohta, mis ei ole toimunud vabal tahtel. Mõned küsimused puudutavad ka teisi teemasid nagu Sinu suhted vanematega ja sõprade käitumine.

Kuidas küsimustikku täita
Enamikele küsimustele vastates tuleb Sul teha vastuse juures olevasse kasti ristike. Kui Sul on raske leida kõige sobivamat vastust, siis palun märgi Sinu jaoks kõige täpsem vastus. Küsimustiku täitmine võtab aega kuni 45 minutit. Pärast täitmist murra palun ankeet pooleks ning pane suurde ümbrikusse. Küsitleja sulgeb ümbriku ning ei näita ankeete teistele inimestele peale uuringu läbiviijatele.

Uuring on anonüümne
Sinu osalemine uuringus on vabatahtlik ja Sa ei pea andma seletusi, kui Sa ei taha selles osaleda. Sa ei pea märkima ankeedile oma nime ega kooli ja keegi ei saa teada, et need on just Sinu vastused. Kui mõni küsimus tekitab Sinus ebamugavust, siis võid jätta sellele vastamata. Sinu vastused on meile siiski väga olulised.

Reaktsioon küsimustele
Mõned küsimused võivad puudutada Sinu jaoks valusaid teemasid. Kui Sa tunned, et tahad rääkida kellegagi oma murest, siis Sa võid ühendust võtta uuringu läbiviijatega, pöörduda koolipsühholoogi või täiskasvanu poole, keda usaldad. Ankeediga on kaasas voldik noorte nõustamiskeskuste aadresside ja kontaktidega, kust leiad vajadusel abi. Jäta see palun endale.

---

15 Ankeet on kaitstud autoriõigusega. Ankeedi aluseks on 2003. aastal läbi viidud uuringu „Seksuaalsus ja seksuaalne väärkohtlemine" ankeet (Mossige, S., Ainsaar, M, Svedin, C. G. (2007). The Baltic Sea regional study on adolescents' sexuality. Nova Rapport, 18). Kui on soov kasutada ankeeti või mõnda küsimust selles, tuleb võtta ühendust uuringumeeskonnaga (kontaktisik Kadri Soo, meil: kadri.soo@ut.ee).

Kui Sul tekib ankeedi täitmisel küsimusi, siis abistab Sind Tartu Ülikooli küsitleja, kes on klassiruumis. Kui Sul tekib hiljem küsimusi, siis abistab Sind Triinu Arak, kes on uuringuassistent Tartu Ülikoolis (e-post triinu.arak@ut.ee; telefon 737 6371).

1. **Kas Sa oled poiss või tüdruk?**
   ☐ Poiss ☐ Tüdruk

2. **Kui vana Sa oled** (vasta täisaastates)?
   Ma olen ____ aastat vana.

   Kirjuta ka palun oma sünnikuu _____ ja _____ aasta.

3a. **Sinu rahvus on**
   ☐ Eestlane ☐ Venelane ☐ Muu. Palun täpsusta! _____

3b. **Sinu peamine kodune keel on**
   ☐ Eesti ☐ Vene ☐ Muu. Palun täpsusta! _____

4a. **Kas Sa õpid...**
   ☐ keskkoolis või gümnaasiumis ☐ kutsekoolis

4b. **Millised olid Sinu hinded neis ainetes tunnistusel või õpperaamatus, kui need ained Sul viimane kord olid?**
   Emakeel ___ Kirjandus ___ Matemaatika ___ Ajalugu ___
   Geograafia ___ Keemia ___ Füüsika ___
   Esimene võõrkeel ___ Bioloogia ___

4c. **Millised on Sinu hinded võrreldes klassikaaslastega?** Palun märgi üks vastus.
   ☐ Minu hinded on üldiselt paremad kui teistel.
   ☐ Minu hinded on enam-vähem samasugused kui teistel.
   ☐ Minu hinded on üldiselt kehvemad kui teistel.

5a. **Kes kuuluvad Sinu perekonda, kellega Sa koos elad?** Palun vali kõik Sulle sobivad variandid.

   ☐ Ema
   ☐ Isa
   ☐ Ema elukaaslane (kasuisa)
   ☐ Isa elukaaslane (kasuema)
   ☐ Õde (õed)
   ☐ Poolõde, kasuõde (poolõed, kasuõed)
   ☐ Vend (vennad)
   ☐ Poolvend, kasuvend (poolvennad, kasuvennad)
   ☐ Vanaema
   ☐ Vanaisa
   ☐ Minu elukaaslane
   ☐ Elan asenduskodus (lastekodus)
   ☐ Elan hooldusperes
   ☐ Elan üksinda
   ☐ Teised võimalused, täpsusta _____

5b. **Kas Sa elad osa nädalast perest eraldi, näiteks õpilaskodus, ühiselamus, üürikorteris või sõbra juures?**
☐ Jah ☐ Ei

6a. **Kui Sa elad koos isa või kasuisaga, siis millega tema tegeleb?**
☐ Töötab
☐ On töötu
☐ Ei tööta muul põhjusel (nt õpib, on pensionär)
☐ Ma ei ela koos isa või kasuisaga

6b. **Kui Sa elad koos emaga või kasuemaga, siis millega tema tegeleb?**
☐ Töötab
☐ On töötu
☐ Ei tööta muul põhjusel (nt õpib, on pensionär)
☐ Ma ei ela koos ema või kasuemaga

6c. **Kas Sinu vanemad on viimase 12 kuu jooksul töötanud välismaal kauem kui üks kuu?**
☐ Kumbki vanematest ei ole töötanud välismaal.
☐ Ainult ema on töötanud/töötab välismaal.
☐ Ainult isa on töötanud/töötab välismaal.
☐ Mõlemad vanemad on töötanud/töötavad välismaal.

7a. **Kas mõlemad Sinu vanemad on sündinud Eestis?**
☐ Jah ☐ Ei ☐ Ei tea

7b. **Kas Sina oled sündinud Eestis?**
☐ Jah
☐ Ei, olen sündinud (märgi riik) _____

8. **Milliseks hindad teie pere rahalist seisu?** Palun märgi üks Sulle kõige sobivam vastus.
☐ Raha ei jätku söögikski.
☐ Raha jätkub vaid toiduks, maksudeks ja aeg-ajalt hädavajalike asjade ostuks.
☐ Saame osta ka muud vähem hädavajalikku.
☐ Saame osta enam-vähem kõike vajalikku.
☐ Võime aeg-ajalt endale osta ka luksuslikke asju.

9. **Kui tihti tarbitakse Sinu kodus alkohoolseid jooke?**
☐ Peaaegu iga päev
☐ Kord-paar nädalas
☐ Kord-paar kuus
☐ Mõned korrad aastas
☐ Mitte kunagi

10. **Kas keegi Sinu pereliikmetest on viimase 5 aasta jooksul olnud vangis või arestimajas?**
☐ Jah ☐ Ei ☐ Ei tea

11. **Kas Sa suitsetad sigarette?** Palun vali üks variant.
☐ Ei ole kunagi suitsetanud.
☐ Proovisin korra või paar
☐ Varem suitsetasin, kuid lõpetasin.
☐ Suitsetan, kuid mitte iga päev.
☐ Suitsetan iga päev umbes ___ sigaretti (märgi arv).

12. **Kui vana Sa olid, kui Sa esimest korda jõid pudeli õlut, klaasi veini või pitsi kanget alkoholi** (näiteks viina, konjakit 4 cl).
☐ Ma ei ole kunagi joonud.
☐ Ma olin esimesel korral ___ aastat vana (märgi vanus).

Kui Sa oled neid jooke joonud, siis palun vasta, kui sageli Sa oled joonud alkoholi viimase 12 kuu jooksul?
☐ 0-4 korda
☐ 5-10 korda
☐ Umbes kord kuus
☐ 2-3 korda kuus
☐ Umbes kord nädalas
☐ 2-4 korda nädalas
☐ Peaaegu iga päev

13. **Kas Sul on viimase 12 kuu jooksul seoses alkoholi joomisega ette tulnud mõni järgmistest olukordadest? Kui Sa ei ole viimase 12 kuu jooksul tarbinud alkoholi, siis palun jätka vastamist küsimusest 14.** Palun märgi vastus igal real.

	Mitte ühtegi korda	1 kord	2-4 korda	5-10 korda	Rohkem kui 10 korda
Olen sattunud kaklusse, käitunud halvasti või teinud teistele haiget.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen koolist põhjuseta puudunud.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen leidnud end paigast, teadmata, kuidas Sa sinna sattusid.	☐	☐	☐	☐	☐
Olen tundnud end pärast halvasti, olnud pohmellis.	☐	☐	☐	☐	☐
Keegi on soovitanud Sul lõpetada joomine või vähendada seda.	☐	☐	☐	☐	☐

14. **Kas Sa oled teinud midagi järgnevast?** Palun märgi vastus igal real.

	Ei ole mitte kunagi teinud	Jah, olen teinud	Minu vanus esimese korra ajal
..varastanud midagi väärtuses üle 50 euro.	☐	☐	☐
..toime pannud murdvarguse (st varastanud midagi kuhugi sisse tungides või lõhkudes).	☐	☐	☐
.. teinud koolis midagi, mille eest on mind koolis karistatud.	☐	☐	☐

	Ei ole mitte kunagi teinud	Jah, olen teinud	Minu vanus esimese korra ajal
..sõitnud ühistranspordis “jänest”.	☐	☐	☐
.. mõnest tunnist või kogu päeva koolist põhjuseta puudunud.	☐	☐	☐
..olnud öösel kodust ära ilma sellest vanematele teatamata.	☐	☐	☐
..ärandanud auto või mootorratta.	☐	☐	☐
..tõsiselt tülitsenud /vaielnud õpetajaga.	☐	☐	☐
..pakkunud seksuaalteenuseid raha eest.	☐	☐	☐
..ostnud seksuaalteenuseid.	☐	☐	☐
..tarvitanud hašišit, kanepit või marihuaanat.	☐	☐	☐
..tarvitanud kokaiini, heroiini, amfetamiini või tableti kujul narkootikume nagu ecstasy.	☐	☐	☐

15. **Järgmised küsimused on Sinu seksuaalkogemuste kohta.** Palun vasta igal real

Oled Sa kunagi olnud armunud mõnda poissi?	☐ Jah	☐ Ei
Oled Sa kunagi olnud armunud mõnda tüdrukusse?	☐ Jah	☐ Ei
On Sul kunagi olnud oma poiss-sõber?	☐ Jah	☐ Ei
On Sul kunagi olnud oma tüdruk-sõber?	☐ Jah	☐ Ei

Järgmistele küsimustele vasta "jah" ainult siis, kui see juhtus ja mõlemad partnerid olid sellega nõus

Oled Sa kunagi suudelnud mõnda poissi?	☐ Jah	☐ Ei
Oled Sa kunagi suudelnud mõnda tüdrukut?	☐ Jah	☐ Ei
Oled Sa kunagi hellitanud, silitanud poissi riiete pealt või alt?	☐ Jah	☐ Ei
Oled Sa kunagi hellitanud, silitanud tüdrukut riiete pealt või alt?	☐ Jah	☐ Ei
Oled Sa kunagi teinud suuseksi poisiga?	☐ Jah	☐ Ei
Oled Sa kunagi teinud suuseksi tüdrukuga?	☐ Jah	☐ Ei
Oled Sa kunagi teinud pärakuseksi poisiga?	☐ Jah	☐ Ei
Oled Sa kunagi teinud pärakuseksi tüdrukuga?	☐ Jah	☐ Ei
Oled Sa kunagi olnud seksuaalvahekorras poisiga?	☐ Jah	☐ Ei
Oled Sa kunagi olnud seksuaalvahekorras tüdrukuga?	☐ Jah	☐ Ei

Kui Sa oled olnud seksuaalvahekorras, siis …

Kui vana Sa olid esimese vahekorra ajal?

Ma olin ___ aastat vana.

Mitu seksuaalpartnerit Sul on olnud?

☐ Mitte ühtegi ☐ Üks ☐ 2–3 ☐ 4–5 ☐ Rohkem kui 5

16a. **Kas Sa oled olnud seksuaalvahekorras endast vähemalt viis aastat vanema isikuga, kui Sa olid 14-aastane või noorem?**

☐ Jah ☐ Ei

16b. **Kui vastasid jaatavalt, siis palun märgi, kes see isik oli.**

☐ Sõber
☐ Poiss- või tüdruksõber
☐ Sugulane
☐ Perekonnatuttav
☐ Täiskasvanu koolist, trennist, huviringist
☐ Võõras
☐ Keegi muu, palun märgi kes _____

17. **Kui palju on Sul seksuaalkogemusi võrreldes oma eakaaslastega?**
☐ Vähem ☐ Umbes samapalju kui teiste ☐ Rohkem

18. **Soov seksida on inimestel erinev. Kui tihti tunned Sa iha ja vajadust seksida?**
☐ Mitte kunagi ☐ Harva ☐ Vahel ☐ Sageli ☐ Peaaegu kogu aeg

19. **Mõne inimese jaoks on seksuaalselt ahvatlevad (köitvad) vastassoost, teistele jälle samast soost inimesed. Vali vastus, mis Sinu kohta kõige paremini sobib.**

Kui köitvad on vastassoost inimesed Sinu jaoks?	Ei ole köitvad	1 2 3 4 5 ☐☐☐☐☐	On köitvad
Kui köitvad on samast soost inimesed Sinu jaoks?	Ei ole köitvad	☐☐☐☐☐	On köitvad

20. **Allpool on toodud mõned väited seksuaalsuhete kohta laste ja täiskasvanute vahel. Täiskasvanud inimene on 18-aastane või vanem. Vasta palun 5-pallisel skaalal, kui-võrd oled Sa nõus järgnevate väidetega.**

Enamik lapsi, kes teatavad seksuaalsest väärkohtlemisest, räägivad tõtt.	Ei ole üldse nõus	1 2 3 4 5 ☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Täiskasvanu ja lapse vahel peaks olema lubatud seksuaalsuhted, kui nad mõlemad seda soovivad.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Seks lapse ja täiskasvanu vahel kahjustab last.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Lapsed püüavad mõnikord täiskasvanuid võrgutada.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Laste seksuaalne väärkohtlemine on palju vähem levinud, kui mõned inimesed seda arvavad.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Seksuaalsuhe lapsprostituudiga on seksuaalne väärkohtlemine.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Selles ei ole midagi halba, kui lapsele räägitakse seksist, puudutades tema suguelundeid.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Isegi kui tundub, et 13-aastane tahab täiskasvanuga seksuaalsuhet, siis täiskasvanul ei ole õigust temaga seksuaalselt käituda.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Väikestel lastel esineb harva seksuaalfantaasiaid täiskasvanutest.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Paljud lapsed soovivad olla täiskasvanuga seksuaalvahekorras siis, kui nad on seda varem kogenud.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Mõned 13-aastased on juba niivõrd arenenud, et ei ole midagi valesti, kui nad on seksuaalsuhetes täiskasvanuga.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus

Laste ahistajad peaksid vangi minema.	Ei ole üldse nõus	□□□□□	Täiesti nõus
Mõnikord lapsed ütlevad, et neid on seksuaalselt ahistatud, selleks et püüda tähelepanu või kellelegi kätte maksta.	Ei ole üldse nõus	□□□□□	Täiesti nõus
Seks lapsega on lapsele kahjutu	Ei ole üldse nõus	□□□□□	Täiesti nõus
Seksi 17-aastase ja tema kasuvanema vahel tuleks pidada kuriteoks.	Ei ole üldse nõus	□□□□□	Täiesti nõus

21. **Järgnevalt on toodud rida omadusi, mis inimestel võivad olla. Palun hinda nende omaduste kehtivust enda kohta skaalal ühest kuueni.**

Kaitsen oma arvamusi	Ei kehti üldse	1 2 3 4 5 □□□□□	Kehtib täielikult
Olen naiselik	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult
Olen sõltumatu	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult
Ma vannun harva	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult
Teen kergesti otsuseid	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult
Arvestan teistega	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult
Mul on tugev isiksus	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult
Olen mõistev	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult
Olen kindla iseloomuga	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult
Olen arg	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult
Sobin hästi liidriks	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult
Lohutan meelsasti teisi	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult
Olen soe	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult
Olen domineeriv	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult
Olen hell	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult
Seisan oma seisukohtade eest	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult
Mulle meeldivad lapsed	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult
Olen agressiivne	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult
Olen sõbralik, heasüdamlik	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult
Olen riskialdis	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult
Olen mehelik	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult

22. **Allpool on toodud mõned väiteid vanemate või kasuvanemate kohta, kellega Sa koos elad. Vali kuivõrd iga kirjeldus kehtib Sinu vanemate või kasuvanemate kohta.**

Nad on lasknud mul teha iseseisvaid otsuseid.	Ei kehti üldse	1 2 3 4 5 □□□□□	Kehtib täielikult
Nad on olnud mind väga kontrollivad.	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult
Nad on kohelnud mind nooremana, kui ma tegelikult olen.	Ei kehti üldse	□□□□□	Kehtib täielikult

Nad on mind liigselt kaitsnud.	Ei kehti üldse	☐☐☐☐☐	Kehtib täielikult
Nad on suhelnud minuga harva.	Ei kehti üldse	☐☐☐☐☐	Kehtib täielikult
Nad on olnud minu suhtes hoolitsevad.	Ei kehti üldse	☐☐☐☐☐	Kehtib täielikult
Nad on mõistnud minu probleeme ja muresid.	Ei kehti üldse	☐☐☐☐☐	Kehtib täielikult
Nad on jätnud mind ilma toetuseta, kui ma seda olen vajanud.	Ei kehti üldse	☐☐☐☐☐	Kehtib täielikult
Nad ei ole mõistnud minu soove ja vajadusi.	Ei kehti üldse	☐☐☐☐☐	Kehtib täielikult

23. **Kui Sul on isiklik probleem või Sa tunned ennast õnnetu ja üksildasena, siis kellega Sa räägid või kellelt abi palud?** Palun märgi ära kõik sobivad vastused.

☐ Ema
☐ Kasuema
☐ (Kasu/pool)õde
☐ (Kasu/pool)vend
☐ Sõber
☐ Sõbranna
☐ Oma poiss või tüdruk
☐ Mõni tuttav, sugulane
☐ Õpetaja
☐ Isa
☐ Kasuisa
☐ Psühholoog, arst, sotsiaaltöötaja
☐ Lasteabi infotelefoni nõustaja
☐ Keegi teine, kes_____
☐ Otsin infot internetist
☐ Sellist inimest mul ei ole
☐ Otsin abi mujalt,
_____

24. **Kellelt või kust oled Sa otsinud informatsiooni seksi või seksuaalsusega seotud teemade kohta ja kas Sa oled saanud vastuse oma küsimusele?** Märgi vastus igal real.

	Olen küsinud/otsinud ja saanud vastuse oma küsimusele	**Olen küsinud/otsinud, kuid ei ole saanud vastust oma küsimusele**	**Ei ole küsinud ega otsinud infot**
Vanematelt	☐	☐	☐
Sõpradelt	☐	☐	☐
Õpetajatelt	☐	☐	☐
Internetilehekülgedelt	☐	☐	☐
Internetituttavatelt	☐	☐	☐
Spetsialistidelt, nt noortenõustajalt, arstilt, sotsiaalpedagoogilt	☐	☐	☐

25. **Järgmised väited on Sinu sõprade kohta. Palun vasta 5-pallisel skaalal, kuivõrd kehtib iga kirjeldus Sinu sõprade kohta.**

Enamik mu sõpradest peab üheöösuhteid normaalseks.	Ei kehti üldse	1 2 3 4 5 ☐☐☐☐☐	Kehtib täielikult
Enamik mu sõpradest arvab, et ei pea seksima inimesega, keda ei armastata.	Ei kehti üldse	☐☐☐☐☐	Kehtib täielikult
Paljud minuealistest sõpradest ja tuttavatest on olnud seksuaalsuhtes.	Ei kehti üldse	☐☐☐☐☐	Kehtib täielikult
Mu sõprade seas on tavaline kiidelda oma seksuaalkogemustega.	Ei kehti üldse	☐☐☐☐☐	Kehtib täielikult

Mõned mu sõpradest arvavad, et kui sul on poiss- või tüdruksõber, siis sa pead temaga seksima, kui ta seda tahab.	Ei kehti üldse	☐☐☐☐☐	Kehtib täielikult

26. **Kui sageli oled Sa sõprade või eakaaslaste survel teinud järgmisi asju või tundnud end järgmisel viisil?**

Olen teinud sõprade survel asju, mida ma muidu ei teeks.	Mitte kunagi	1 2 3 4 5 ☐☐☐☐☐	Sageli
Tunnen sageli survet teha asju, mida ma tavaliselt õigeks ei pea.	Mitte kunagi	☐☐☐☐☐	Sageli
Ma olen tundnud survet seksida, sest paljud eakaaslased on seda juba teinud.	Mitte kunagi	☐☐☐☐☐	Sageli
Olen tundnud teiste survet juua end pidudel täis.	Mitte kunagi	☐☐☐☐☐	Sageli
Mõnikord olen tundnud survet kasutada narkootikume, sest teised on neid tarvitanud.	Mitte kunagi	☐☐☐☐☐	Sageli

27. **Vasta palun 5-pallisel skaalal, kuivõrd oled järgnevaga nõus. Kui täiskasvanu ja laps mõlemad soovivad seksuaalsuhteid/seksi, siis peaks see olema lubatud,**

…kui laps on 12–14aastane	Ei ole üldse nõus	1 2 3 4 5 ☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
…kui laps on 10–12aastane	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
…kui laps on noorem kui 10aastane	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus

28. **Hinda palun, kuivõrd tõenäoline on, et Sa sooviksid seksida lapsega, kui Sa oled kindel et keegi ei saa sellest teada ja Sind ei karistata.**

Kui laps on 12–14aastane	Väga ebatõenäoline	1 2 3 4 5 ☐☐☐☐☐	Väga tõenäoline
Kui laps on 10–12aastane	Väga ebatõenäoline	☐☐☐☐☐	Väga tõenäoline
Kui laps on noorem kui 10aastane	Väga ebatõenäoline	☐☐☐☐☐	Väga tõenäoline

29. **Järgnevad küsimused on Sinu kohta. Kui rahul Sa oled enda puhul järgmiste asjadega?**

Minu võime kaasa tunda ja mõista teisi	Ei ole üldse rahul	1 2 3 4 5 ☐☐☐☐☐	Väga rahul
Minu üldine oskuste ja teadmiste tase	Ei ole üldse rahul	☐☐☐☐☐	Väga rahul
Minu oskus suhelda, luua ja hoida suhteid	Ei ole üldse rahul	☐☐☐☐☐	Väga rahul
Minu sissetulek, taskuraha	Ei ole üldse rahul	☐☐☐☐☐	Väga rahul
Minu iseseisvus ja võime teha ise otsuseid	Ei ole üldse rahul	☐☐☐☐☐	Väga rahul
Minu sportlik võimekus ja füüsiline aktiivsus	Ei ole üldse rahul	☐☐☐☐☐	Väga rahul
Minu võime väljendada enda tundeid	Ei ole üldse rahul	☐☐☐☐☐	Väga rahul
Minu algatusvõime ja tegutsemisjulgus	Ei ole üldse rahul	☐☐☐☐☐	Väga rahul
Minu otsusekindlus	Ei ole üldse rahul	☐☐☐☐☐	Väga rahul
Minu oskus ja võime olla ahvatlev (köitev) vastassugupoolele	Ei ole üldse rahul	☐☐☐☐☐	Väga rahul

30. **Kuivõrd oled Sa nõus järgnevate väidetega meeste ja naiste kohta?**

On täiesti normaalne, et naine maksab oma arved kui ta läheb koos meesterahvaga välja.	Ei ole üldse nõus	1 2 3 4 5 ☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Abielludes peaks naine olema süütu.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Naine ei tohiks kunagi avalikkuse ees oma mehele vastu rääkida.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Mees peaks kaklema, kui temaga kaasas olevat naist solvab teine mees.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Selles ei ole midagi halba, kui naine läheb üksinda ööklubisse	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus

31. **Seaduse järgi on keelatud täiskasvanul astuda vahekorda noorema kui 14-aastase isikuga. Milline see vanus võiks Sinu arvates olla?**
☐ 17 aastat ☐ 16 aastat ☐ 15 aastat ☐ 14 aastat ☐ 13 ja vähem

32. **Kuivõrd oled Sa nõus järgmiste väidetega?**

Naine, kes läheb esimesel kohtamisel mehe poole koju, näitab sellega, et ta soovib mehega seksuaalvahekorda.	Ei ole üldse nõus	1 2 3 4 5 ☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Enamikul vägistamise ohvritel on kerged elukombed ja halb kuulsus.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Kui tüdruk laseb ennast kallistada ja suudelda ning olukord väljub kontrolli alt, siis on ta ise süüdi, et tema partner talle seksuaalvahekorda peale sunnib.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Paljudel naistel on alateadlik soov olla vägistatud ja nad võivad alateadlikult luua situatsiooni, milles neid võidakse rünnata.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Naised põhjustavad ise oma riietusega vägistamise ohvriks langemist.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Paljudel poistel on alateadlik soov vägistada tüdrukuid.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Paljud poisid peavad seksi huvitavamaks siis, kui tüdrukud avaldavad vastupanu.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus

33. **Kuivõrd Sa oled kokku puutunud järgmiste probleemidega viimase nädala jooksul?** Vasta palun igal real, kuivõrd sarnaneb situatsioon Sinuga toimunuga.

Viimase nädala jooksul	**Ei vasta üldse**	**Vastab vähesel määral**	**Vastab päris hästi**	**Vastab väga hästi**
…olen tundnud, et kõik on võitlus.	☐	☐	☐	☐
... on mul olnud unehäireid.	☐	☐	☐	☐
…olen olnud õnnetu, kurb ja masendunud.	☐	☐	☐	☐
...olen tundnud abitust tuleviku suhtes.	☐	☐	☐	☐
... olen tundnud ennast tõrjutuna või pinges olevana.	☐	☐	☐	☐

... olen liigselt muretsenud.	☐	☐	☐	☐
... olen tundnud, et ei taha enam elada.	☐	☐	☐	☐

Järgmised küsimused puudutavad Sinu kogemusi internetis (näiteks meili teel, Skype's, Facebook's või muus sotsiaalvõrgustikus) või mobiiltelefonis (nutitelefonis).

34. **Kas Sa oled kogenud internetis või mobiiltelefonis viimase 12 kuu jooksul midagi järgnevast, mis ei ole Sulle meeldinud või mis on toimunud vastu Sinu tahtmist?** Palun anna vastus igal real.

Olukorrad	Ei ole juhtunud	Seda on minuga juhtunud		
		1 kord	2 korda	Rohkem kui 2 korda
Keegi on internetis küsinud Sinult Sinu intiimsete kehaosade või seksuaalkogemuste kohta	☐	☐	☐	☐
Keegi on saatnud Sulle endast või teistest alasti fotosid või pilte või videoid seksivatest inimestest	☐	☐	☐	☐
Keegi on palunud Sul saata endast paljastavaid pilte	☐	☐	☐	☐
Keegi on palunud Sul ennast paljalt näidata või teha muud seksuaalset veebikaamera vahendusel	☐	☐	☐	☐
Keegi on näidanud ennast Sulle läbi veebikaamera alasti /näidanud enda suguelundeid Sulle	☐	☐	☐	☐
Keegi on Sinust alasti pilte /pilte Sinu intiimsetest kehaosadest ilma Sinu loata internetis teistele edasi saatnud või kuhugi üles laadinud	☐	☐	☐	☐
Inimene, kellega oled tutvunud internetis, on soovinud Sinuga kohtuda seksuaalsel eesmärgil	☐	☐	☐	☐
Oled kohtunud päriselus inimesega, kellega tutvusid internetis ning kes lähenes Sulle seksuaalselt vastu Sinu tahtmist	☐	☐	☐	☐

Mõnikord on inimesi keelitatud, ähvardatud või sunnitud jõuga osalema seksuaalses tegevuses ilma, et nad oleksid seda soovinud või saanud ennast kaitsta. Järgnevad küsimused on selliste olukordade kohta päriselus (mitte internetis). Tuletame meelde, et ankeet on anonüümne ja keegi ei saa teada, et need on just Sinu vastused.

35. **Kas Sinuga on juhtunud midagi järgnevast, mis Sulle ei meeldinud või toimus vastu Sinu tahtmist, ning mitu korda on seda Sinu elus juhtunud?** Palun anna vastus igal real.

Keegi on...	Ei ole juhtunud	Seda on minuga juhtunud		
		1 kord	2 korda	Rohkem kui 2 korda
...näidanud Sulle enda suguelundeid vastu Sinu tahtmist	☐	☐	☐	☐
...näidanud Sulle ennast alasti vastu Sinu tahtmist	☐	☐	☐	☐
...sundinud Sind vaatama pornograafilist materjali (pilte, ajakirju, filme jne.)	☐	☐	☐	☐
...sundinud Sind pealt vaatama seksuaalakti või seksuaalseid tegevusi (nt masturbeerimist)	☐	☐	☐	☐
...käperdanud Sind vastu sinu tahtmist	☐	☐	☐	☐

Kui Sa ei ole kunagi midagi sellist kogenud, siis jätka vastamist küsimusest 37.

Kui Sa oled kogenud midagi küsimuses 35 loetletust nooremana kui 14, siis järgnevatele küsimustele vastates mõtle palun olukorrale, mis oli Sinu jaoks kõige ebameeldivam (või kui see juhtus vaid ühel korral, siis meenuta seda). Kui Sa kogesid midagi sellist 14-aastasena või vanemana, siis jätka vastamist küsimusest 37.

36a. **Kui vana Sa olid, kui see Sinuga juhtus?** Mina olin ___ aastane
36b. **Kas surve avaldajaid (väärkohtlejaid) oli mitu?** ☐ Jah ☐ Ei

Kui märkisid "jah", siis järgnevatele küsimustele vasta palun selle inimese kohta, kes nendest oli kõige pealtükkivam.
36c. **Kui vana oli umbes väärkohtleja?** Tema oli ___ aastane
36d. **Mis soost oli väärkohtleja?** ☐ Mees ☐ Naine

36e. **Kes oli väärkohtleja Sulle?**

☐ Isa
☐ Ema
☐ Kasuisa
☐ Kasuema
☐ Õde või vend
☐ Kasu/poolõde või -vend
☐ Muu sugulane
☐ Minu praegune /endine poiss- või tüdruksõber
☐ Hooldusvanem
☐ Perekonnatuttav või -sõber
☐ Muu mulle tuttav isik
☐ Võõras
☐ Keegi muu, kes
_____

36f. **Kus see Sinuga toimus?**

☐ Sinu kodus
☐ Väärkohtleja kodus
☐ Tänaval, pargis
☐ Koolis
☐ Trennis või huviringis
☐ Pubis, baaris, ööklubis või mujal peol
☐ Ühiselamus, õpilaskodus
☐ Asenduskodus (lastekodus), hooldusperes
☐ Kuskil mujal, märgi koht
_____

36g. **Kas Sina olid tarvitanud siis alkoholi või narkootikume?** ☐ Jah ☐ Ei
36h. **Kas väärkohtleja oli tarvitanud siis alkoholi või narkootikume?** ☐ Jah ☐ Ei ☐ Ei tea

36i. **Kuidas väärkohtleja Sind sundis?** Palun märgi kõik Sinu kohta käivad vastused.

☐ Pettis Sind
☐ Kasutas oma võimu või positsiooni ära
☐ Rääkis augu pähe, veenis
☐ Ähvardas (näiteks ära minna, maha jätta)
☐ Midagi muud
_____
☐ Hoidis Sind füüsiliselt kinni
☐ Lõi Sind või tegi Sulle haiget
☐ Andis Sulle alkoholi või narkootikume
☐ Pakkus Sulle raha või ostis asju, süüa

36j. **Kas keegi nägi või kuulis juhtunut pealt?**
☐ Jah ☐ Ei ☐ Ei tea

36k. **Kui jah, siis kes ta oli (nad olid)?** Palun märgi kõik Sinu kohta käivad vastused.

☐ Vanem(ad)
☐ Õde-vend
☐ Keegi teine pereliige
☐ Naaber
☐ Sõber, tuttav
☐ Võõras
☐ Keegi muu, kes?
_____

36l. **Kas keegi teatas juhtunust politseile?**
☐ Jah ☐ Ei ☐ Ei tea

36m. **Kas Sa oled juhtunust kellelegi rääkinud?** Palun märgi kõik Sinu kohta käivad vastused.

☐ Oma emale/kasuemale
☐ Oma isale/kasuisale
☐ Oma õele/vennale
☐ Minuealisele sõbrale
☐ Täiskasvanud sugulasele või sõbrale
☐ Täiskasvanule koolist, nt õpetaja, koolipsühholoog, sotsiaalpedagoog
☐ Nõustajale, psühholoogile väljaspool kooli
☐ (Kooli)arstile
☐ Politseile
☐ Lastekaitse- või sotsiaaltöötajale
☐ Lasteabi telefonile, veebikonstaablile

☐ Rääkisin kellelegi teisele, kellele? _____
☐ Ei, ma ei rääkinud kellelegi

36n. **Kui Sa rääkisid juhtunust kellelegi, kas Sind usuti?**
☐ Jah ☐ Ei ☐ Ma ei ole juhtunust kellelegi rääkinud

36o. **Kas Sa said abi?**
☐ Jah ☐ Osaliselt ☐ Ei

36p. **Juhul, kui Sa ei rääkinud juhtunust kellelegi, siis miks?** Palun märgi kõik Sinu kohta käivad vastused.
☐ Ma ei teadnud kedagi, kellele rääkida või kelle poole pöörduda
☐ Juhtunu ei olnud nii tähtis
☐ Mul oli häbi
☐ Kartsin, et mind hakatakse süüdistama
☐ Kartsin kättemaksu või seda, mis mind pärast rääkimist ees ootab
☐ Mind ei oleks usutud
☐ Ma ei tahtnud, et vanemad teada saaksid või juhtunu pärast kurvastaksid
☐ Väärkohtleja sundis mind vaikima
☐ Keegi teine sundis mind vaikima
☐ Ma ei arvanud siis, et minuga juhtunu oli vale
☐ Muu põhjus, mis? _____
Palun jätka vastamist küsimusest 38.

37a. **Kas Sinu tutvusringkonnas on Sulle teadaolevalt mõni noor, kes on kogenud mõnda küsimuses 35 kirjeldatud juhtumit?**
☐ Jah, on üks noor ☐ Jah, on mitu sellist noort ☐ Ei ole ühtki sellist noort
☐ Ei tea

37b. **Kellelt võiks Sinu arvates paluda abi noor, keda on seksuaalselt ära kasutatud?** Palun anna vastus igal real.

	Seda kindlasti	Seda võib-olla	Seda mitte
Oma emalt	☐	☐	☐
Oma isalt	☐	☐	☐
Oma õelt/vennalt	☐	☐	☐
Omaealiselt sõbralt	☐	☐	☐
Täiskasvanud sugulaselt või sõbralt	☐	☐	☐
Täiskasvanult koolis, nt õpetaja, koolipsühholoog, sotsiaalpedagoog	☐	☐	☐
Nõustajalt, psühholoogilt väljaspool kooli	☐	☐	☐
(Kooli)arstilt	☐	☐	☐
Politseilt	☐	☐	☐

Lastekaitse-või sotsiaaltöötajalt	☐	☐	☐
Lasteabi telefonilt, veebikonstaablilt	☐	☐	☐
Kelleltki teiselt, märgi kellelt _____	☐	☐	☐
Ei peaks kelleltki abi paluma	☐	☐	☐

38. **Kas Sinu suhtes on toime pandud midagi järgnevast, mis Sulle ei meeldinud või toimus vastu Sinu tahtmist, ning mitu korda on seda Sinu elus juhtunud?** Palun anna vastus igal real.

Keegi on...	**Ei ole juhtunud**	**Seda on minuga juhtunud**		
		1 kord	**2 korda**	**Rohkem kui 2 korda**
...sundinud Sind oma suguelundeid näitama või ennast lahti riietama	☐	☐	☐	☐
...sundinud Sind masturbeerima	☐	☐	☐	☐
...püüdnud Sind vägistada, kuid see ei õnnestunud	☐	☐	☐	☐
...sundinud Sind tegema suuseksi	☐	☐	☐	☐
...sundinud Sind tegema pärakuseksi	☐	☐	☐	☐
...sundinud Sind olema seksuaalvahekorras	☐	☐	☐	☐

Kui Sa ei ole kunagi midagi sellist kogenud, siis jätka vastamist küsimusest 40.

Kui Sa oled kogenud midagi küsimuses 38 loetletust, siis järgnevatele küsimustele vastates mõtle palun olukorrale, mis oli Sinu jaoks kõige ebameeldivam (või kui see juhtus vaid ühel korral, siis meenuta seda).

39a.**Kui vana Sa olid, kui see Sinuga juhtus?** Mina olin ___ aastane
39b.**Kas surve avaldajaid (väärkohtlejaid) oli mitu?** ☐ Jah ☐ Ei

Kui märkisid "jah", siis järgnevatele küsimustele vasta palun selle inimese kohta, kes nendest oli kõige pealtükkivam.
39c. **Kui vana oli umbes väärkohtleja?** Tema oli ___ aastane
39d. **Mis soost oli väärkohtleja?** ☐ Mees ☐ Naine

39e. **Kes oli väärkohtleja Sulle?**

☐ Isa
☐ Ema
☐ Õde või vend
☐ Kasu/poolõde või -vend
☐ Muu sugulane
☐ Minu praegune /endine poiss- või tüdruksõber
☐ Hooldusvanem
☐ Kasuisa
☐ Kasuema
☐ Perekonnatuttav või -sõber
☐ Muu mulle tuttav isik
☐ Võõras
☐ Keegi muu, kes...
_____

39f. **Kus see Sinuga toimus?**

☐ Sinu kodus
☐ Väärkohtleja kodus
☐ Tänaval, pargis
☐ Koolis
☐ Trennis või huviringis
☐ Pubis, baaris, ööklubis või mujal peol
☐ Ühiselamus, õpilaskodus
☐ Asenduskodus (lastekodus), hooldusperes
☐ Kuskil mujal, märgi koht...
_____

39g. **Kas Sina olid tarvitanud siis alkoholi või narkootikume?** ☐ Jah ☐ Ei

39h. **Kas väärkohtleja oli tarvitanud siis alkoholi või narkootikume?**
☐ Jah ☐ Ei ☐ Ei tea

39i. **Kuidas väärkohtleja Sind sundis?** Palun märgi kõik Sinu kohta käivad vastused.

☐ Pettis Sind
☐ Kasutas oma võimu või positsiooni ära
☐ Rääkis augu pähe, veenis
☐ Ähvardas (näiteks ära minna, maha jätta)
☐ Hoidis Sind füüsiliselt kinni
☐ Lõi Sind või tegi Sulle haiget
☐ Andis Sulle alkoholi või narkootikume
☐ Pakkus Sulle raha või ostis asju, süüa
☐ Midagi muud...
_____

39j. **Kas keegi nägi või kuulis juhtunut pealt?**
☐ Jah ☐ Ei ☐ Ei tea

39k. **Kui jah, siis kes ta oli (nad olid)?** Palun märgi kõik Sinu kohta käivad vastused.

☐ Vanem(ad)
☐ Õde-vend
☐ Keegi teine pereliige
☐ Naaber
☐ Sõber, tuttav
☐ Võõras
☐ Keegi muu, kes?
_____

39l. **Kas keegi teatas juhtunust politseile?**
☐ Jah ☐ Ei

39m. **Kas Sa oled juhtunust kellelegi rääkinud?** Palun märgi kõik Sinu kohta käivad vastused.

☐ Oma emale/kasuemale
☐ Oma isale/kasuisale
☐ Oma õele/vennale
☐ Minuealisele sõbrale
☐ Täiskasvanud sugulasele või sõbrale
☐ Täiskasvanule koolist, nt õpetaja, koolipsühholoog, sotsiaalpedagoog
☐ Nõustajale, psühholoogile väljaspool kooli
☐ (Kooli)arstile
☐ Politseile
☐ Lastekaitse- või sotsiaaltöötajale
☐ Lasteabi telefonile, veebikonstaablile
☐ Rääkisin kellelegi teisele, kellele?
_____
☐ Ei, ma ei rääkinud kellelegi

39n. **Kui Sa rääkisid juhtunust kellelegi, kas Sind usuti?**
☐ Jah ☐ Ei ☐ Ma ei ole juhtunust kellelegi rääkinud

39o. **Kas Sa said abi?**
☐ Jah ☐ Osaliselt ☐ Ei

39p. **Juhul, kui Sa ei rääkinud juhtunust kellelegi, siis miks?** Palun märgi kõik Sinu kohta käivad vastused.
☐ Ma ei teadnud kedagi, kellele rääkida või kelle poole pöörduda
☐ Juhtunu ei olnud nii tähtis
☐ Mul oli häbi
☐ Kartsin, et mind hakatakse süüdistama
☐ Kartsin kättemaksu või seda, mis mind pärast rääkimist ees ootab
☐ Mind ei oleks usutud
☐ Ma ei tahtnud, et vanemad teada saaksid või juhtunu pärast kurvastaksid
☐ Väärkohtleja sundis mind vaikima
☐ Keegi teine sundis mind vaikima
☐ Ma ei arvanud siis, et minuga juhtunu oli vale
☐ Muu põhjus, mis? .....
Palun jätka vastamist küsimusest 41.

40a. **Kas Sinu tutvusringkonnas on mõni noor, kes on Sulle teadaolevalt kogenud mõnda küsimuses 38 kirjeldatud juhtumit?**
☐ Jah, on üks noor
☐ Jah, on mitu sellist noort
☐ Ei ole ühtki sellist noort
☐ Ei tea

40b. **Mida teeksid Sina, kui Sa saad teada või Sa näed pealt, et Su sõpra on keegi seksuaalselt ära kasutanud?** Võid valida rohkem kui ühe vastuse.
☐ Ma räägiksin juhtunust sõbraga
☐ Ma räägiksin sellest oma (kasu)vanemaga
☐ Ma soovitaksin sõbral pöörduda politseisse
☐ Ma teataksin politseisse
☐ Ma soovitaksin sõbral pöörduda lasteabi telefoni või veebikonstaabli poole
☐ Ma teataksin juhtunust lasteabi telefonile, veebikonstaablile
☐ Ma räägiksin juhtunust õpetajale
☐ Ma räägiksin juhtunust koolipsühholoogile, -arstile, -sotsiaalpedagoogile,
☐ Ma ei sekkuks, see juhtunu ei ole minu asi

41. **Kas Sa oled teinud kellelegi teisele viimase 12 kuu jooksul interneti või mobiiltelefoni (nutitelefoni) vahendusel midagi alljärgnevast ning mitu korda on seda juhtunud?** Palun anna vastus igal real.

	Ei ole teinud	Olen teinud		
		1 kord	2 korda	Rohkem kui 2 korda
Olen saatnud kellelegi endast paljastavaid pilte	☐	☐	☐	☐
Olen palunud kellelgi saata endast paljastavaid pilte	☐	☐	☐	☐
Olen palunud kellelgi ennast paljalt näidata või teha muud seksuaalset veebikaamera vahendusel	☐	☐	☐	☐
Olen näidanud ennast kellelegi läbi veebikaamera alasti /näidanud enda suguelundeid	☐	☐	☐	☐
Olen kellegi alasti pilte või pilte tema intiimsetest kehaosadest ilma tema loata teistele edasi saatnud või kuhugi üles laadinud	☐	☐	☐	☐
Olen teinud inimesele, kellega tutvusin internetis, ettepaneku kohtuda seksuaalsel eesmärgil	☐	☐	☐	☐
Olen kohtunud päriselus inimesega, kellega tutvusin internetis ning lähenesin talle seksuaalselt vastu tema tahtmist	☐	☐	☐	☐

42. **Kas Sa oled teinud kellelegi teisele midagi alljärgnevast vastu tema tahtmist ning mitu korda on seda juhtunud?** Palun anna vastus igal real.

	Ei ole teinud	Olen teinud		
		1 kord	2 korda	Rohkem kui 2 korda
Olen näidanud kellelegi sihilikult enda suguelundeid vastu tema tahtmist	☐	☐	☐	☐
Olen katsunud kellegi suguelundeid või privaatseid kehaosi vastu tema tahtmist	☐	☐	☐	☐
Olen püüdnud kedagi vägistada, kuid see ei õnnestunud	☐	☐	☐	☐
Olen sundinud kedagi tegema suuseksi	☐	☐	☐	☐
Olen sundinud kedagi tegema pärakuseksi	☐	☐	☐	☐
Olen sundinud kedagi olema seksuaalvahekorras	☐	☐	☐	☐

Kui Sa ei ole teinud midagi küsimuses 42 loetletust, siis jätka palun vastamist küsimusest 44.

43. **Mõtle palun esimese korra peale, kui Sa kedagi veensid või sundisid seksuaalsele tegevusele.**

43a. **Kui vana Sa siis olid?** Ma olin ___ aastat vana

43b. **Kas Sa tegutsesid üksinda?** ☐ Jah ☐ Ei

43c. **Kui vana oli umbes isik, keda Sa veensid või sundisid?** Tema oli ___ aastat vana

43d. **Mis soost oli inimene, keda veensid või sundisid?** ☐ Mees ☐ Naine

43e. **Kes see inimene Sulle oli?**

☐ Õde
☐ Kasu/poolõde
☐ Vend
☐ Kasu/poolvend
☐ Eakaaslane (nt klassiõde, -vend)
☐ Praegune või endine tüdruksõber
☐ Praegune või endine poiss-sõber
☐ Muu Sulle tuttav isik
☐ Võõras
☐ Keegi muu, kes...
_____

43f. **Kus see juhtum toimus?**

☐ Sinu kodus
☐ Tema kodus
☐ Tänaval, pargis
☐ Koolis
☐ Trennis või huviringis
☐ Pubis, baaris, ööklubis või mujal peol
☐ Ühiselamus, õpilaskodus
☐ Asenduskodus (lastekodus), hooldus-peres
☐ Kuskil mujal, märgi koht
_____

43h. **Kas Sina olid tarvitanud alkoholi või narkootikume?** ☐ Jah ☐ Ei

43h. **Kas tema oli tarvitanud alkoholi või narkootikume?**
☐ Jah ☐ Ei ☐ Ei tea

43i. **Millist veenmis- või sunnimeetodit Sa kasutasid?** Võid valida rohkem kui ühe vastuse.
☐ Petsin teda
☐ Kasutasin ära oma võimu või positsiooni
☐ Rääkisin talle augu pähe, veensin
☐ Ähvardasin (näiteks ära minna või ta maha jätta)
☐ Hoidsin teda füüsiliselt kinni
☐ Lõin teda või tegid talle haiget
☐ Andsin talle alkoholi või narkootikume
☐ Pakkusin talle raha või ostsin asju, süüa
☐ Midagi muud _____

43j. **Kas Sa oled juhtunust kellelegi rääkinud?**
☐ Jah ☐ Ei

43k. **Juhul, kui Sa ei rääkinud juhtunust kellelegi, siis miks?** Palun märgi kõik Sinu kohta käivad vastused.
☐ Juhtunu ei tundunud nii tähtis, et sellest kellelegi rääkida.
☐ Ma ei teadnud kedagi, kellele juhtunust rääkida või kelle poole pöörduda.
☐ Mul oli häbi.
☐ Kartsin, et mind hakatakse süüdistama.
☐ Ma ei arvanud siis, et minu poolt tehtu oli vale.
☐ Ma ei tahtnud, et teised teada saaksid.
☐ Muu põhjus, palun kirjuta _____

Mõnikord osutavad inimesed raha eest seksuaalteenuseid. Järgmised küsimused on selliste olukordade kohta.

44. **Kas Sa oled kunagi pakkunud raha eest seksuaalteenuseid?**
☐ Jah ☐ Ei

45. Kas Sa kujutaksid ette ennast raha eest seksuaalteenuseid pakkumas…

	Jah	Ei
…et saadud raha eest osta asju, mis Sulle meeldivad?	☐	☐
…kui Sind selleks sunnitakse ja see oleks ainus viis ellu jääda?	☐	☐
…mõnel muul põhjusel? Märgi millisel _____	☐	☐

Järgmised küsimused puudutavad vaimset ja füüsilist vägivalda Sinu ümber.

46. **Kas Sinu vastu on kasutatud viimase 12 kuu jooksul füüsilist vägivalda (nt pahatahtlikult tõugatud, löödud, tiritud, kistud, kinni hoitud või muud sellist)?**
Koolis ☐ Jah ☐ Ei
Kodus ☐ Jah ☐ Ei
Tänaval ☐ Jah ☐ Ei
Mujal ☐ Jah ☐ Ei

47. **Kas oled pärast füüsilise vägivalla kogemist pöördunud kellegi poole abi saamiseks?**
☐ Ei, sest pole abi vajanud
☐ Ei, kuigi oleksin abi vajanud
☐ Mõnikord olen pöördunud abi saamiseks
☐ Jah, olen abi saamiseks peaaegu kõigil kordadel kellegi poole pöördunud

48. **Kas Sinu vastu on kasutatud viimase 12 kuu jooksul vaimset vägivalda (nt mõnitatud, alandatud, solvatud, hirmutatud, narritud)?**
Koolis ☐ Jah ☐ Ei
Kodus ☐ Jah ☐ Ei

Tänaval ☐ Jah ☐ Ei
Mujal ☐ Jah ☐ Ei

49. **Kas oled pärast vaimse vägivalla kogemist pöördunud kellegi poole abi saamiseks?**
☐ Ei, sest pole abi vajanud
☐ Ei, kuigi oleksin abi vajanud
☐ Mõnikord olen pöördunud abi saamiseks
☐ Jah, olen abi saamiseks peaaegu kõigil kordadel kellegi poole pöördunud

50. **Kui Sul on olnud poiss-või tüdruksõber, siis kas Sul on olnud järgmisi kogemusi?**

	Jah	Ei	Mul ei ole olnud poiss- või tüd-ruksõpra
Ta on kasutanud minu suhtes füüsilist vägivalda (nt pahatahtlikult tõuganud, löönud, tirinud, kinni hoidnud vms)	☐	☐	☐
Ta on kasutanud minu suhtes vaimset vägivalda (nt mõnitanud, alandanud, solvanud, hirmutanud, narrinud)	☐	☐	☐
Mina olen kasutanud tema suhtes füüsilist vägivalda (nt pahatahtlikult tõuganud, löönud, tirinud, kinni hoidnud vms)	☐	☐	☐
Mina olen kasutanud tema suhtes vaimset vägivalda (nt mõnitanud, alandanud, solvanud, hirmutanud, narrinud)	☐	☐	☐

51. **Kui tihti esineb füüsilist vägivalda...**

	Mitte kunagi	Väga harva	Mõnikord	Sageli	Peaaegu kogu aeg
Sinu sõpruskonnas	☐	☐	☐	☐	☐
Sinu vanemate vahel	☐	☐	☐	☐	☐
koolikaaslaste seas	☐	☐	☐	☐	☐
naabruskonnas, kus elad	☐	☐	☐	☐	☐

52. **Kui tihti esineb vaimset vägivalda...**

	Mitte kunagi	Väga harva	Mõnikord	Sageli	Peaaegu kogu aeg
Sinu sõpruskonnas	☐	☐	☐	☐	☐
Sinu vanemate vahel	☐	☐	☐	☐	☐
koolikaaslaste seas	☐	☐	☐	☐	☐
naabruskonnas, kus elad	☐	☐	☐	☐	☐

Järgmised küsimused on Sinu kogemuste kohta pornograafiaga.

53. **Kas Sa oled kunagi näinud või otsinud pornograafilist materjali (näiteks lugenud pornograafilisi ajakirju, vaadanud pornofilme või otsinud seda internetist)?**
Olen juhuslikult näinud pornograafilist materjali ☐ Jah ☐ Ei
Olen teadlikult otsinud pornograafilist materjali ☐ Jah ☐ Ei
Mulle on näidatud pornograafilist materjali ☐ Jah ☐ Ei

Kui Sa märkisid ”ei”, siis võid edaspidi teha risti kasti ”ei tegele sellega”.

54. **Millist liiki pornograafiat Sa vaatad?** Võid valida rohkem kui ühe vastuse.
☐ Seks täiskasvanute vahel
☐ Seks teismeliste vahel
☐ Seks täiskasvanute ja laste vahel
☐ Grupiseks
☐ Ei tegele sellega

55. **Kui tihti Sa vaatad pornograafiat?** Arvesta siia ka juhuslikult toimunud vaatamised. Palun vali ainult üks vastus.
☐ Vähem kui korra aastas
☐ Mõnel korral aastas
☐ Mõnel korral kuus
☐ Mõnel korral nädalas
☐ Iga päev
☐ Ei tegele sellega

56. **Kust Sa leiad pornograafilist materjali?** Võid valida rohkem kui ühe vastuse.
☐ Ajakirjast
☐ Filmidest
☐ Internetist
☐ Mujalt, täpsusta _____
☐ Ei tegele sellega

57. **Kuidas on pornograafia vaatamine Sind mõjutanud?** Vasta palun igale väitele

Tekitab erutust.	Ei ole üldse nõus	1 2 3 4 5 ☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Kaotab erutuse.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Tekitab põnevust.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Tekitab vastikust.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Jätab ükskõikseks	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Oled sellest palju õppinud, näiteks seda, kuidas inimesed välja näevad jne.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus

Sulle on pakkunud huvi teada saada, mida kõike on võimalik teha.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Sa oled proovinud seksuaalsuhtes teha asju, milleks oled saanud inspiratsiooni pornograafiast.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus

☐ Ei tegele sellega

58. **Kui levinud on Sinu sõprade hulgas pornograafiliste filmide vaatamine?**

Ei ole üldse levinud	1 2 3 4 5 ☐☐☐☐☐	On väga levinud

59. **Kuivõrd oled Sa nõus järgnevate väidetega?** Palun märgi vastus igale reale.

Pornograafia peaks olema kergemini kättesaadav	Ei ole üldse nõus	1 2 3 4 5 ☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Pornograafia peaks olema seadusega keelatud	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Pornograafia kättesaadavus peaks olema piiratud	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Ma usun, et pornograafia võib elavdada inimeste seksuaalelu	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Arvan, et pornograafia alandab naisi	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Arvan, et pornograafia alandab mehi	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Kui lapsi kujutatakse seksuaalselt ahvatlevatena, siis võib laste seksuaalne väärkohtlemine laiemalt levida	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus

60. **Kuivõrd Sa nõustud järgnevate väidetega?**

Sa ei peaks seksima inimesega, keda Sa ei armasta.	Ei ole üldse nõus	1 2 3 4 5 ☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Ma soovin kauakestvat suhet ainukese ja õigega.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Kui Sul on poiss-/tüdruksõber, siis on vale seksida kellegi teisega.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Tüdrukutele meeldivad hellad, armastavad ja hoolivad poisid.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Poisid on vähem truud kui tüdrukud.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Poisid tahavad enam (seks)partnereid kui tüdrukud.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Poistele meeldivad tüdrukud, kes on sekssuhetes aktiivsed ja algatusvõimelised.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Tüdrukud soovivad vähem seksida kui poisid.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Emotsioonid on poistele vähem tähtsad kui tüdrukutele.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus
Kui tüdrukul on mitu sekspartnerit, siis on see halvem, kui see, et poisil on mitu sekspartnerit.	Ei ole üldse nõus	☐☐☐☐☐	Täiesti nõus

Kui tüdruk ütleb poisi ettepanekule seksida „ei“, siis tegelikult mõtleb ta „jah“.	Ei ole üldse nõus	□□□□□	Täiesti nõus

61. **Kuivõrd oled Sa nõus järgmiste väidetega?**

Kui noored lasevad teistel ennast seksuaalselt ära kasutada, siis vastutavad nad selle eest ise	Ei ole üldse nõus	1 2 3 4 5 □□□□□	Täiesti nõus
Kui Sa oleksid üks paljudest, kas siis osaleksid teise noore seksuaalses ärakasutamises	Ei ole üldse nõus	□□□□□	Täiesti nõus
Gruppi kuuluvad noored peavad leppima, et neid teiste sama grupi liikmete poolt seksuaalselt ära kasutatakse	Ei ole üldse nõus	□□□□□	Täiesti nõus

62. **Loe järgnev lugu läbi ja vasta hiljem küsimustele.**
Annika on 13-aastane. Ta elab koos oma perega Martini ja tema pere naabruses. Martin on 19- aastane. Annika ja Martin tunnevad teineteist hästi. Ühel päeval hakkavad Annika ja Martin omavahel rääkima. Martin on üksi kodus ja ta kutsub Annika külla. Nad istuvad ja räägivad. Martin ütleb Annikale, et tüdruk meeldib talle väga ja et Annika on tema arust väga seksikas. Ta võtab Annika ümbert kinni ja suudleb teda. Annika on üllatunud, kuid jääb istuma. Martin hakkab tema keha silitama. Annika itsitab, kuid palub Martinil lõpetada. Martin ei jäta järele ja üritab Annikat diivanile pikali saada. Ta ütleb tüdrukule, kui armas ta on ja et ta on selle jaoks juba piisavalt vana. Annika käsib tal uuesti lõpetada ja proovib tema käte vahelt välja rabeleda. Kuid Martin on suur ja tugev. Ta võtab tüdrukul riided seljast ja puudutab kogu ta keha. Annika anub, et ta lõpetaks, kuid poiss jätkab. Pärast juhtunut palub Martin, et Annika vanematele sellest midagi ei räägiks.

62a. **Mis Sa arvad, kas see, mida Martin tegi Annikale, oli vale?**

Ei olnud üldse vale	1 2 3 4 5 □□□□□	Väga vale

62b. **Kuivõrd on Martin juhtunu eest vastutav?**

Ei ole üldse vastutav	1 2 3 4 5 □□□□□	On täiesti vastutav

62c. **Kuivõrd on Annika juhtunu eest vastutav?**

Ei ole üldse vastutav	1 2 3 4 5 □□□□□	On täiesti vastutav

62d. **Kas Sinu arust oli tegu seksuaalse väärkohtlemisega?**

Ei ole seksuaalne väärkohtlemine	1 2 3 4 5 □□□□□	On seksuaalne väärkohtlemine

63. **Kuidas uuringu küsimustele vastamine Sulle tundus? Kuivõrd oled Sa nõus järgmiste väidetega?**

Küsimused olid asjakohased	Ei ole üldse nõus	1 2 3 4 5 □□□□□	Täiesti nõus
Küsimustele oli ebameeldiv vastata	Ei ole üldse nõus	□□□□□	Täiesti nõus
Küsimused panid mind mõtlema asjadele, millele ma varem mõelnud ei ole	Ei ole üldse nõus	□□□□□	Täiesti nõus
Vastasin enamasti kõigile küsimustele ausalt	Ei ole üldse nõus	□□□□□	Täiesti nõus
Küsimused võivad vastajale halvasti mõjuda	Ei ole üldse nõus	□□□□□	Täiesti nõus
Ma ei usu, et noored ankeedile ausalt vastavad	Ei ole üldse nõus	□□□□□	Täiesti nõus
Küsimustele oli raske vastata	Ei ole üldse nõus	□□□□□	Täiesti nõus
Minu arust olid küsimused liiga isiklikud	Ei ole üldse nõus	□□□□□	Täiesti nõus
Ma ei arva, et inimeste käest võiks selliseid küsimusi küsida	Ei ole üldse nõus	□□□□□	Täiesti nõus

SUUR TÄNU VASTAMISE EEST. SINU VASTUSED AITAVAD KAASA, ET ELU TURVALISEMAKS TEHA.